بسم الله الرحمن الرحيم

...و تيوري

ليکوال:

...د اقبال وزيري

د کتاب ځانګړنې:

- نوم :: **د ادبـــياتو تيوري**
- ليکوال :: محمد اقبال وزيري
- خپرندوی :: د پښتونخوا د پوهنې دېره ، پېښور
- چاپشمېر :: ۱۰۰۰ ټوکه
- چاپ کال :: ۱۳۹۱لمريز
- چاپ وار :: لومړی
- ډيزاين :: ذبيح شفق

د بيا چاپ حقوق له ليکوال سره خوندي دي

چـــاپځی

د دانش خپرندوې ټولنې تحقيقي څانګه

www.danishpress.com

Ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

دا کتاب درنو او قدرمنو وروڼو:

ډاکټر راج والي شاه خټک، رحمت شاه سايل، محمد صديق پسرلی، عبدالباري جهاني، پيرمحمد کاروان، لايق زاده لايق، اباسين يوسفزي او نورالبشر نويد ته ډالۍ کوم.

"اقبال وزيري"

فهرست

سرليک	مخګڼه
د سريزې پر ځای	۱
پېلامه	۴

لومړی څپرکی

هنري ادب

هنري ادب	۶
په فيلولوژي کې د ادبياتو د تيوري ځای	۷
د هنري ادب سکالو (موضوع)	۸
د هنري ادب تعريف	۹
د هنري ادب موخه (هدف)	۱۸
د هنري ادب دندې	۳۸
د هنري ادب د اثر جوړښت	۴۰
د هنري ادبي اثر منځپانګه (مضمون) او بڼه (شکل)	۴۱
د هنري ادبي اثر منځپانګه	۴۲
د ادبي اثر هنري بڼه	۴۸
سوژه	۴۸
د هنري ادبي اثر جوړښت (کمپوزيشن)	۵۲
د هنري ادبي اثر د بيان جوړښت	۵۷

ketabton.com - The Digital Library

دوهم څپرکی
شعـــر او هنري نثر

شعر ۲۰
هنري نثر ۲۵
د شعر او هنري نثر توپیر څه دی؟ ۲۷
د شعر جوړولو اساسي سیستمونه ۷۰

درېیم څپرکی
د هنري ادب ډولونه او ژانرونه

د هنري ادب ډولونه ۷۳
د هنري ادب ژانرونه ۸۰
د اپیوس ژانرونه ۸۴
د لېریک ژانرونه ۸۷
د ډراماتورجي ژانرونه ۸۸

څلورم څپرکی
د هنري ادب سبک

سبک ۹۳
د سبک د جوړېدو لاملونه ۱۰۰
د سبک توکي ۱۰۱
د سبک او ژانر د مقولو ترمنځ اړیکي ۱۰۳

پنځم څپرکی
د هنري ادب د ودې قانونمندۍ

ادبي دورې او جریانونه ۱۰۴
لرغوني ادبي دوره ۱۰۷
د منځنیو پېړیو ادبي دوره ۱۱۰
د رنسانس ادبي دوره ۱۱۲
کلاسیسیزم ۱۱۴
سینټیمینټالیزم ۱۱۵
رومانټیزم ۱۱۶
ریالېزم ۱۱۹
موډرنېزم ۱۲۲
اکسپرېسیونېزم ۱۲۴
امپرېسیونېزم ۱۲۵
سیمبولېزم ۱۲۵
اخځونه ۱۲۸
د ډاکټر کبیر ستوري د مړینې لومړی تلین ۱۳۳
د اجمل خټک د شخصیت د جوړېدو چاپېریال ۱۴۵
د اجمل خټک سره زما پېژندګلوي ۱۵۸

ketabton.com - The Digital Library

د سریزې پر ځای

پدې وروستیو وختو کې هنرپالو د هنري ادب او ادب پوهنې مسلو ته پام اړولی او د هېواد او نړۍ په ګوټ ګوټ کې یې ادبي او کلتوري ټولنې جوړې کړې او په کار لګیادي. دا د دې نښه ده چې پښتانه ورو ورو راویښیږي او د خپلې ژبې او هنري ادب اهمیت ورته څرګندیږي. دا بهیر اوس خوځېدلی او د دې اړتیا ده چې ژور، غښتلی او چټک شي. زما سره هم دا فکر پیدا شو چې د دغه بهیر د ملاتړ لپاره د ادبیاتو د تیوري په هکله یوې لنډې لیکنې ته اړتیا شته. لدې کبله مې هوډ وکړ چې د ادبیاتو د تیوري په هکله یو کوچنی کتاب ولیکم تر څو د دې لارې د دوی په هلو ځلو کې ځان ګډ او شریک وګڼم. خو ستونزه دا وه چې ما په ۱۳۵۲ کال کې لوړې زده کړې سر ته رسولې وې او د هغه وخت راهیسې مې د سیاسي او نورو بوختیاوو له کبله د خپل مسلک سره اړیکه پرې شوې وه. برسېره پردې هغه ارزښناک اثار، چې په مسکو کې مې د اوو کلونو د زده کړې په مهال اخیستي وو، د خپل منځي جګړو په وخت کې ټول د منځه ولاړل. په داسې شرایطو

کې د دې موخې تر سره کول ناشوني و. خو بیا مې هڅه وکړه چې د دې لیکنې لپاره یو څه اثار پیدا کړم. لومړی مې اولګې زاپلاتینې ته ټیلفون وکړ چې د ادبیاتو د تیوري او ادب پوهنې په هکله یو څو اثار راته پیدا او راولیږي. نومورې په ورین تندي د مرستې وعده وکړه او د مسکو نه یې د فېسبنکو کتاب «د ادبیاتو تیوري»، راوستولو. پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ د امریکا نه د ټبري ایګلټون کتاب «د تیوري ارزښت»، راوستولو. همدارنګه حسن پاچا د افغانستان د کلتوري ټولنې د کتابتون نه د محمد صدیق روهي، کتابونه: «ادبي څېړنې» او «د پښتو ادبیاتو تاریخ»، د عبدالحی حبیبي کتاب «د ادبیاتو تاریخ»، او خیال محمد کټوازي، د سحر یوسفزي کتاب «ادب څه دی؟» او ځینې نور اثار د استفادې لپاره راکړل. زه د دوی د دې پېرزوینې نه د زړه له کومې مننه کوم. د پورتنیو اثارو برسېره مې د دوردرېخت د نښار په کتابتون کې په هالنډي او انګلیسي ژبو د ادبپوهنې او د اروپا د ادبیاتو تاریخ په هکله یو څو نښه اثار ومونډل. د دغو اثارو د مونډلو وروسته مې زړه وکړ چې د ادبیاتو تیوري تر سرلیک دا کوچنی کتاب ولیکم او د لوستونکو په واک کې یې ورکړم. هیله من یم چې دا لیکنه به د هنر پالو او په ځانګړې توګه د ادبیاتو د پوهنځیو د محصلینو لپاره ښه ګټې نه وي.

د ادبیاتو د تیوري دا کوچنی کتاب پنځه څپرکي لري

ketabton.com - The Digital Library

چې په لومړي څپرکي کې د هنري ادب عمومي مفاهيم او اصطلاحات، په دوهم څپرکي کې د شعر او هنري نثر، په دريم څپرکي کې د هنري ادب ډولونه او ژانرونه، په څلورم څپرکي کې د هنري ادب سبک او په پنځم څپرکي کې د هنري ادب د ودې قانونمندۍ په لنډ ډول بيان شوې دي. برسېره پردې د دې کتاب په پاى کې دوې څېړنيزې مقالې: «د ډاکټر کبير ستوري د مړينې لومړى تلين»، «د اجمل ختک د شخصيت د جوړېدو چاپېريال» او يوه خاطره: «د اجمل ختک سره زما پېژندګلوي» هم ورسره ملې دي.

دا کتاب خيال محمد کټوازي او انجنر ذکريا پوپل ولوست او ګټورې مشورې يې راکړې چې ورځخه مننه کوم. همدارنګه د بريالي وزيري او ننګيالي وزيري نه هم مننه کوم چې د دې کتاب لګښت يې په غاړه واخيست.

محمد اقبال وزيري

پيلامه

ادب پوهنه چې د ادبياتو تيوري يې يو مهم توکى دى د نورو ټولنيزو پوهنو غوندې ځان ته ځانګړې مقولې او مفهومونه جوړوي تر څو د دغو مقولو او مفهومونو له لارې په وينا يا ليک کې بيان شي. دغه ځانګړې مقولې او مفهومونه چې د ادبياتو تيوري يې جوړوي د ادب پوهنې ژبه جوړوي. په ادب پوهنه کې د نورو ټولنيزو پوهنو په پرتله د اصطلاحاتو ستونزې ډېرې دي. دا به شايد د دې له امله هم وي چې ادب پوهنه د هنري ادب په هکله پوهنه ده او هنري ادب چې د ټولنيز ژوند ټول اړخونه په بر کې نيسي ډېره پېچلې پديده ده. همدارنګه د پخوا راهيسې په ادب پوهنه کې ځينې کليمې او اصطلاحات دود شوي دي چې کره مانا نه ورکوي. د بېلګې په توګه په ادب پوهنه کې د «اتل» کليمه چې د انګليسي د «هيرو» د کليمې انډوله ده کارول کيږي خو ادب پوهان دا کليمه کره نه بولي ځکه هغه کسان چې د هنري ادب په اثارو کې تمثيليږي ډېر يې هغه ځانګړتياوې نه لري چې يو اتل يې لري. لدې کبله ادب پوهان د اتل پر ځاى فرانسوي کليمه «پرسوناژ» مناسبه ګڼي. پرسوناژ کېداى شي چې اتل وي،

ketabton.com - The Digital Library

کېدای شي چې د خنده وړ وي او يا بل ډول.

يوه بله ستونزه دا ده چې په پښتو ژبه کې د نورو پوهنو په شان په ادب پوهنه کې هم لږ کار شوی دی او هغه اثار چې پدې ساحه کې ژباړل کيږي يا ليکل کيږي هر ليکوال پخپله خوښه کليمې کاروي. دا شايد لدې املـه وي چې په پښتو ژبه کې تر اوسه کليمې او اصطلاحات لا معياري شوي نه دي او زياته ګډوډي پکې په سترګو کيږي او همدارنګه د پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ په وينا په دې وختونو کې خو ځينې په پښتو کې خپل سري هم کوي. هيله من يم چې دا لنډه ليکنه به د ادب پوهنې په ساحه کې د دې ستونزې په هوارولو کې يو څه مرسته وکړي. پدې ليکنه کې هڅه شوې ده چې ديوې خوا لوستونکي د ادبياتو د تيوری د اساساتو سره بلد شي او د ادب پوهنې مقولې او مفاهيم په ساده او روانه پښتو دوی ته په واک کې ورکړل شي او د بلې خوا دا مقولې او مفهومونه په يوه سيستم کې راوستل شي چې تر يوې اندازې پخپل ځای په کره توګه وکارول شي. ما دا هڅه د خپل وس په کچه کړې خو هيله من يم چې زمونږ اکاډيميک مرکزونه به په پښتو کې د ببلو ببلو پوهنو او په ځانګړې توګه د ادب پوهنې اصطلاحاتو او مقولو معياري کولو ته پوره پام وکړي. دا ليکنه به ډېرې نيمګړتيا وي هم ولې خو هيله من يم چې زمونږ راتلونکي ځوانان به چې په ادب پوهنه کې روزل شوي دا نيمګړتياوې ليرې کړي.

لومړی څپرکی

هنري ادب

ادب د عامو خلکو په منځ کې د روزنې او اخلاقو په ماناکارول کيږي. د ببلګې په توګه انځر ډېر با ادبه سړی دی او زلمی بې ادبه دی. خو د ادب پوهنې له مخې زمونږ په هېواد کې په دوديزه توګه ادب او ادبيات په يوه مانا او مفهوم سره د هنري ادب يا هنري ادبياتو لپاره کارول کيږي. خو ځينې ادبپوهان ټول ليکل شوي اثار او متون ادبيات بولي. د ببلګې په توګه حقوقي اثارو ته حقوقي ادبيات، سياسي اثارو ته سياسي ادبيات، اقتصادي اثارو ته اقتصادي ادبيات، دهنري ادب اثارو ته هنري ادبيات او نور وايي. د دې لپاره چې د «ادب» کليمه کره پخپل ځای وکارول شي دا به ښه وي چې د «هنري ادب» او «هنري ادبياتو» کليمې په يوه مانا سره د هغو ادبي اثارو دپاره وکارول شي چې د هنر د ډولونو (نقاشي، مجسمه جوړونه، نڅا، موسيقي، معماري، سينما او نور) نه يو

ketabton.com - The Digital Library

مهم ډول جوړوي.

د «هنري» کلیمه د هنري ادب مهمه ځانګړتیا په ګوته کوي چې بنسټ یې د هنر په ښکلاییز (ابستېتیکي) طبعیت کې پروت دی. ښکلا چې په عیني توګه په طبعیت کې شته او د شي د بڼې په تناسب پورې اړه لري او موږ هغه شی ښکلی بولو چې په خپل ډول کې یې د توکو تناسب تر ټولو ښه وي او «یوازې په هنر کې په بشپړه توګه څرګندیږي.» ۱

په فیلولوژي کې د ادبیاتو د تیوري ځای:

فیلولوژي «د ژبې او ادب سره د مینې» ۲ په مانا ده او د فان دالې (van Dale) په وینا «د خلکو د ژبو او ادبیاتو پوهنه ده چې زیات وخت د دوی د کلتور د نېټه لیک سره تړاو لري.» ۳ فیلولوژي په دوو غټو څانګو: ژبپوهنه او ادبپوهنه باندې وېشل کیږي.

په ژبپوهنه کې ژبې ته د هنري ادب د اثارو د موادو په توګه اساسي پام اړول کیږي او په درو لویو څانګو وېشل کیږي: غږ پوهنه (phonetics)، وییپوهنه (morphology) او جمله پوهنه (syntaxis).

په ادبپوهنه کې د ژبې پر ځای اساسي پام د هنري ادب د اثارو منځپانګې ته اړول کیږي. ادبپوهنه په درو لویو څانګو: ادبي کره کتنه، د ادبیاتو تاریخ او د ادبیاتو

تیوري باندې وېشل کیږي.

کره کتنه د ښکلا پوهنې او ادب پوهنې د معیارونو او اصولو په اساس د یوه هنري اثر شعوري ارزونې او کره کولو ته ویل کیږي او د هنري ادب د اثر مثبت او منفي دواړه اړخونه ترکتنې لاندې نیسي.

د ادبیاتو تاریخ د هنري ادبیاتو پیدایښت او وده د تاریخي شرایطو سره په تړاو کې څېړي.

د ادبیاتو تیوري چې د ادبیاتو فلسفه هم ورته وایي «د ادبي اثارو پر منشأ، ماهیت، تکامل، ارزښت او د ارزونې په میتود او پرنسیپونو بحث کوي.» ۴ او د کره کتنې او د ادبیاتو د تاریخ لپاره اصول او نورمونه جوړوي.

د هنري ادب سکالو (موضوع):

ځنې ادب پوهان وایي چې د هنري ادب سکالو انسان دی. د ببلګې په توګه محمد منډور وایي: «انسان او پر هغه باندې د چاپېریال اغېزې د ادب موضوع ده.» ۵ دا تعریف سم دی خو دا تعریف ډېر پراخ دی ځکه موږ پوهېږو چې د تاریخ، اقتصاد، سیاست، حقوقو، بیالوژي او ځینې نورو پوهنو سکالو هم انسان دی. دلته دا پوښتنه راولاړېږي چې د انسان د ژوند کوم اړخ یا اړخونه د هنري ادب سکالو جوړوي او د دې نورو پوهنو د سکالونه یې توپیر چېرې دی؟ دلته به دومره ووایم چې د هغو پوهنو نه چې انسان څېړي هره پوهنه د انسان او ټولنیز ژوند د یوه

ketabton.com - The Digital Library

ټاکلي اړخ څېړنه کوي او هغه قانونمندۍ پيدا کوي چې د انسان او ټولنيز ژوند په دغه ټاکلی اړخ کې عمل کوي. د بېلګې په توګه اقتصاد پوهنه د ټولنې اقتصادي اړيکې تر څېړنې لاندې نيسي او هغه قانونمندۍ څېړي چې د ټولنيز ژوند په اقتصادي اړخ کې عمل کوي. خو هنري ادب د ټولنيز ژوند ټول اړخونه په ځان کې نيسي. هنري ادبيات ټولنيز ژوند په انساني کرکټر کې تمثيلوي او کرکټرتوب يې يوه مهمه ځانګړنه ده. په هنري ادب کې د انسان چاپېريال او د طبعيت منظرې هم چې د انسان د ژوند سره اړيکې ولري تصويريږي. د انسان ژوند دوه اړخه لري چې يو يې ننني اړخ دی چې هغه د انسان د ژوند معنوی خوا ده او د انسان د اندونو، احساساتو او تخيل نړۍ ده او بل د ژوند بهرنی اړخ دی چې هغه د انسان د کړو وړو، اندېښنو، خبرو اترو او د هغوی د متقابلو اړيکو نه جوړ دي. په ادب کې دا دواړه اړخونه انځوريږي. همدارنګه په هنري ادب کې د خلکو ملي دودونه او تاريخي ځانګړتياوې هم بيانيږي. نو په پای کې ويلی شو چې په ملي-تاريخي ځانګړنو کې دخلکو د ننني او باندينې ژوند ټولنيز کرکټرتوب د طبعيت سره په اړيکه کې د هنري ادب سکالو (موضوع) جوړوي.

د هنري ادب تعريف:

ځينې ادبپوهان پدې باور دي چې نشي کولی د هنري

ادب تعريف وکړي. دوی دا دليل راوړي چې هنري ادب د «ازادی» د مقولې غوندې د ارزښت د حکم لاندې راځي او د «ازادی» ارزښت شايد د ځينو دپاره يوه او د ځينو نورو دپاره بله مانا ولري. دوی پدې باور دي چې ښه به دا وي چې د هنري ادب ځانګړتياوې په ګوته شي تر څو وکړای شو د هنري ادب متنونه د نورو نه بېل کړو.

خو ځينې ادبپوهانو په بېلو بېلو وختو کې د خپل مهال د پوهې د کچې سره سم د هنري ادب تعريف کړی دی. د هنري ادب تعريف به هم نسبي وي ځکه چې پوهه تل وده کوي او ادبپوهان پخوانی تعريفونه کره کوي. دا يو يون دی او تل به ادامه لري. زه فکر کوم چې هغه ادبپوهان او ليکوالان چې د هنري ادب د تعريف هڅې کوي يو مثبت کار دی ځکه دوی ته د هنري ادب د تعريف هڅې د دې شونتيا ورکوي چې د ادبي اثارو د ځانګړتياوو کره کولو ته کلک پام وکړي او په پای کې د خپل مهال د پوهې د کچې سره سم د هنري ادب نسبي کره تعريف وکړي. اوس لازمه ګڼم چې د ځينو ادبپوهانو د ادب د تعريفونو سره لوستونکي په لنډ ډول اشنا کړم.

ګل پاچا الفت هنري ادب داسې بيانوي: «ادب د ښو الفاظو په وسيله د خپلو احساساتو او ادراکاتو يا د زړه د خبرو ښکاره کول او د اورېدونکي په ذهن کې يې کښېنول دي.»۶ د الفت په دغه تعريف کې دری ټکي د پام وړ دي. لومړی «د ښو الفاظو په وسيله» دي ته اشاره ده چې د

ketabton.com - The Digital Library

هنري ادب ژبه ځانته یوه ځانګړې ژبه ده. دوهم دا چې د انسان د ننني ژوند یاني د احساساتو او ادراکاتو بیان او دریم داچې دا احساسات او ادراکات د نورو ذهن ته رسول دي.

د اکاډیمیسین کاندید محمد صدیق روهي د هنري ادب تعریف داسې وړاندې کوي: «ادبیات یو ژبنی هنر دی چې واقعیتونه په ښکلي او جذباتي رنګ کې وړاندې کوي او د انسان ابستیتیکي غوښتنو ته ځواب وایي.»۷ روهي هم ادب د هنر یو ډول بولي چې واقعیتونه په ښکلي او جذباتي رنګ د ژبې په ذریعه وړاندې کوي او د ادب ښکلایزه ځانګړتیا په ګوته کوي.

پوهاند عبدالحی حبیبي د خپل مهال د دودیز تعریف برسېره د برېتانیا د انسېکلوپېډیا نه دا تعریف هم اخځ کړی دی: «د انسان د احساساتو، افکارو او جذباتو ترجماني... خو په داسې ډول وینا او خواږه بیان سره چې پر نورو اغېز وکړي او خوندور وي.»۸

پدې تعریف کې هم د انسان د احساساتو، افکارو او جذباتو بیان په ګوته کیږي او همدارنګه د هنري ادب ژبه باید خوږه وي چې په نورو اغېز وکړي او دوی ور څخه خوند واخلي.

سحر یوسف زی د ادب تعریف داسې وړاندې کوي. «ادب د ځان او جهان ښکلی جذباتي وجدان راپاروونکی فکر ښېرازه کوونکی اظهار دی.»۹ سحر یوسفزی خپل

تعریف پخپله تفسیروي او وایي چې د پورتني تعریف نه یې مطلب دا دی: «ادب د ادیب دخپل ځان او جهان په هکله هغه اظهار دی چې پکښې د هغه محسوسات، جذبات او تخیل ګډ وي. هغه که په هر موضوع لیکي ولې خالص د بهرني څیزونو او هم هغه شانتې په ساده ژبه نقشه نه پېښ کوي څنګه چې هغه په اصل کې وي، بلکې خپل تخیل او احساس ورسره په داسې رنګ ګډ کړي چې د هر چا د خوند څیز شي. پدې کې اولنی اثر کوونکی څیز ښکلي شاعرانه ژبه او جذبه وي.»۱۰ پدې توګه سحر یوسفزی پخپل تعریف کې د ټولنیز ژوند د بهرني اړخ سره د ننني ژوند تخیلات او احساسات داسې ګډوي چې نور ورځخه خوند واخلي. یاني نورو ته د لیکوال احساس ولېږدوي او خوند ورځخه واخلي. خو دا کار په ښکلي شاعرانه ژبه کیږي او جذبات راپاروي.

دا وو یو څو تعریفونه چې د لوستونکو د اشنا کېدو په موخه وړاندې شول. اوس غواړم د مخه تر دې چې د هنري ادب تعریف وکړم اړینه ده چې لومړی د هنري ادب ځینې مهمې ځانګړتیاوې په ګوته کړم.

د هنري ادب لومړۍ ځانګړتیا دا ده چې هنر او هنري ادب ټولنیز ژوند د حسي پوهې او مشاهدې تفکر په کچه انځوروي، پداسې حال کې چې بېلې بېلې پوهنې د انسان او ټولنیز ژوند ټاکلي اړخونه د منطقي پوهې او مجرد تفکر په کچه بیانوي. د بېلګې په توګه د خیر محمد

ketabton.com - The Digital Library

ماموند دې جملې ته، چې د کيميا په پوهنه پورې اړه لري، ځير شئ: «دا چې د يوه عنصر يو اټوم پخپل شاوخوا کې د نورو اټومونو سره څو کيمياوي اړيکې جوړولی شي دغه استعداد ته د هغه عنصر ولانس وايي.»۱۱

دا جمله د کيميا په علم پورې اړه لري چې د منطقي پوهې او مجرد تفکر په کچه د کيمياوي عنصر ولانس تعريفوي. په دا جمله باندې يوازې هغه څوک پوهيږي چې لږ تر لږه د کيميا د پوهنې د اساساتو سره بلد وي او هر څوک پرې نه پوهيږي.

د الفت د «ژوند» د نثري ټوټې دغو جملو ته ځير شئ: «د يوې چينې اوبه دي، څوک يې د زرو په جام کې څښي، څوک يې د خاورو په کنډولي کې.

هغه چې نه دا لري نه هغه په لپه کې يې رااخلي.»۱۲

د الفت دا دوې جملې چې د حسي پوهې او مشاهدي تفکر په کچه ليکل شوې هر چا ته د پوهېدو وړ دي. دا لامل دی چې هنري ادب تر نور پوهنو او فلسفې نه زيات د خلکو لپاره د پوهېدو وړ دی او د خلکو په احساساتو نېغ اغېز لري او منطقي پوهې ته ور پرانيزي. څرنګه چې مو وليدل هنري ادب ټولنيز ژوند د حسي پوهې په کچه انځوروي نو احساس او تخيل يې مهمې نښې ګڼل کيږي.

د هنري ادب بله ځانګړتيا لکه چې د مخه مو يادونه وکړه د هنري ادب په هنريتوب کې ده. د «هنريتوب» کليمه پخپله د هنري ادب هغه ځانګړتيا په ګوته کوي چې بنسټ

يې د هغه په ښکلايز طبعيت کې پروت دی.

د هنري ادب بله ځانګړتيا د ټولنيز ژوند د انعکاس خپله شېوه ده. دا شېوه هنري تصوير دی چې د هنرمن له خوا د ټولنيز ژوند د پديدو او پروسو د پوهاوي په پايله کې منځ ته راځي. هنري تصوير د هنري ادب اساسي ځانګړتيا ده. هنري تصوير د ژوند ځانګړی او همغه دم تعميمي انځور دی. انځور هغه وخت هنري کيږي چې د ليکوال د تخيل په مرسته د خپلو نظريو او د انسان د معنوي غوښتنو سره سم واقعيت بيا جوړوي. په هنري تصوير کې عيني واقعيت او هم د ليکوال ننی معنوي اړخ يانې د هغه اندونه، تخيلات او احساسات په همغږيز (هارمونيک) ډول سره ګډيږي. خو په هنري اثر کې د ليکوال، پرسوناژ او کيسه کوونکي ذهني اړخ اساسي رول لري ځکه چې دوی غواړي چې موضوع د ايډيال د دريځ له مخې يانې هغسې چې بايد وي وښيي. پدې کې د هنري ادب جوړوونکی رول څرګنديږي.

د هنري ادب بله ځانګړتيا د هغه د ژبې د کارولو شېوه ده. هنر د ټولنيز ژوند د انځورولو لپاره بېل بېل مواد لکه تيږه، توري، رنګونه، اوازونه، فلزات، لرګي او نور کاروي. هنري ادبيات د دې موخې لپاره د موادو په څېر ژبه کاروي. ليکوال کله چې ادبي اثر جوړوي د خپلو اندونو، احساساتو او ايډيايي منځپانګې د بيانولو لپاره د ژبې د واحدونو (کليمې، د کليماتو ترکيبونه، جملو) نه

ketabton.com - The Digital Library

ګټه اخلي. هغه کليمې پداسې ترتيب او نظم پېي چې په نوي کيفيت اوړي او د اثر ايډيايي منځپانګه بيانوي. په هنري ادب کې کليمې يا د کليمو ترکيب دوهمه يا کله کله زياتې مانا وې پيدا کوي. د ګل پاچا الفت د « بې ګناه بندي» د ادبي نثر بېلګه به وګورو:

بې ګناه بندي

پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
مه وېرېږئ، د ده په ازادولو کې هېڅ خوف او خطر نه شته.
فساد او شرارت له ده نه، نه پيدا کيږي.
د ده بندي کول لويه ګناه ده.
دا هغه يوسف دی چې د بې ګناهۍ په سبب زندان کې لوېدلی دی.
که دی له زندانه راووزي ستاسې اينده سنجولی شي او ستاسې د بلې ورځې غم خوړلی شي.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
که دی خلاص شو ستاسو انتظام به په ډېر ښه شان وکړي.
ستاسې وېرې به ماړه کړي، ستاسې بربنډ به پټ کاندي.
تاسې دغه ښکلی موجود په تورو څاګانو کې مه غورځوئ.
په زندانونو کې يې مه اچوئ.
په لېوانو او پرانګانو يې مه خورئ.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
دی به ستاسې د ګډو وډو او پريشانو خوبونو صحيح

تعبيرونه وکړي.
ډېرې سختې او مجملې غوټې به پرانيزي.
دی د راتلونکي حال پېښبيني کولی شي.
د طبعيت په رمزونو او اسرارو پوهيږي.
د جوي او فلکي اوصافو اقتضاات ور معلوم دي.
پرېږدئ! دا بې ګناه بندي پرېږدئ!
د ده په ازادۍ علم او پوهه زياتيږي.
وطن رڼا کيږي، راندې بينا کيږي.
دی د خپلو جفاکارو وروڼو سره هم ښه سلوک کوي.
دی ډېر پېچومي اوارولی شي.
ډېرې کړې لارې سمولی شي او ډېر مشکلات حل کولی شي.
ما خوب ليدلی دی چې دا بندي خلاصيږي او د سلطنت په کرسۍ کښيني.
ښه فکر وکړئ!
دا بندي څوک دئ؟
پس له ډېره فکره وايم!
فکر دی فکر!۱۳

د بندي کليمه په عادي توګه په ورځنۍ ژوند کې د هغه چا لپاره کارول کيږي چې په حقه يا ناحقه په جبل کې واچول شي. د ګل پاچا الفت بندي بې ګناه دی. د الفت بندي داسې ښې ځانګړنې لري چې ټولنه نېکمرغۍ ته بيايي. د الفت بندي پدې ليکنه کې بله مانا پيدا کوي. الفت د کليمې دوهمه مانا پخپله ځوابوي چې دا بندي

ketabton.com - The Digital Library

فکر دي. الفت هغو ځان غوښتونکو چارواکو ته هغه ستر زيان په ګوته کوي چې وطن، هېواد او خلکو ته د عقيدې او بيان د ازادۍ د نه ورکولو له املې منځ ته راځي. الفت د فکر وژنه وطن ته لوی زيان بولي ځکه دی وايي:

که هر يو رانه وژنې خيال او فکر مې مه وژنه
په دې کې مې وطن ته لوی تاوان ليدلی دی

د هنري ادب بلې ځانګړتيا د ټيپ (نمونې) جوړول دي. هغه مهال چې مور د پرسوناژ، کيسه کوونکي، ليکوال تصوير توصيفوو نشو کولی چې د ټيپ يا نمونې جوړولو مسأله له نظره وغورځوو. «هنري تصويرونه د خلاقې نمونې د جوړولو محصول دي.»۱۴ هغه د حقايقو د عکاسی او مستندو تصويرونو نه چې په خاطراتو او مستندو ادبياتو کې ورسره مخامخ کېږو توپير لري. په هنري ادبياتو کې د ريالېزم په منځ ته راتلو سره د نمونې جوړولو رول په هنر او هنري ادبياتو کې لوړ شو. انګلز د رښتينيو نمونې اي کرکټرونو جوړونه په نمونه اي چاپېرکې ريالېزم بولي.

د هنري ادب بلې ځانګړتيا دا ده چې هغه د ليکوال احساس نورو ته لېږدوي او هغوی ورځخه خوند اخلي.

اوس مو چې د هنري ادب ځينې مهمې ځانګړتياوې په ګوته کړې نو ښه به دا وي چې د هنري ادب تعريف وکړو.

هنري ادب د هنر يو ډول دی چې ټولنيز ژوند د حسي پوهې او مشاهدي تفکر په کچه په حسي-انځورونو کې د

طبعيت سره په اړيکه کې په ښکلې او خوارې ژبه داسې انځوروي چې د انسان ښکلايزو او ټولنيزو غوښتنو ته ځواب وايي، نورو ته احساس لېږدوي او خوندور وي.

د هنري ادب موخه:

د هنر او هنري ادب د موخې او هدف په هکله ادب پوهانو، فيلوسوفانو، کره کتونکو او پخپله ځينو ليکوالو د لرغوني مهاله تر اوسه پورې بيل بيل دريځونه غوره کړي دي. ځينې وايي چې هنر او هنري ادب بايد ژمن وي، د ټولنې په پرمختګ او ودې کې خپله ونډه تر سره کړي، د ظلم او ناروا پر ضد د مظلومانو غږ پورته کړي او د انسان په چوپړ کې وي. خو ځينې بيا وايي چې هنر او هنري ادب د انسان د روح روزنکی دی، د انسان عواطف پاکوي، د هغه په ژوند کې خوند پيدا کوي، ژوند ښکلی او سپېڅلی کوي، په انسانانو کې همدردي پيدا کوي، نورو ته احساس لېږدوي، د انسان ښکلايز ذوق روزي، د غمونو او اندېښنو په وخت کې د انسان غمونه او دردونه ارامو‌ي، په ښکلې او خوارې ژبه احساسات پاروي او نور. د ټولنې د ودې په يون کې دا دوه ليکې د پخوا راهيسې تر ننه د ادب پوهانو، فيلوسوفانو، کره کتونکو، ليکوالو او نورو په نظريو کې انعکاس مومي. د پانګوالي نظام په راتلو سره د دغو دوو ليکو تر منځ ټکر غښتلی کيږي او دا مسله چې ادب د ژوند لپاره او که ادب د ادب لپاره؟ د

ketabton.com - The Digital Library

پوښتنې ښه ځانته نیسي او په پای کې د سړي جګړې په وخت کې د دې پوښتنې په هر اړخ باندې ډېر ټینګار کیږي او افراطي ښه غوره کوي.اوس به په لنډه توګه دا نظرونه وګورو.

د لرغوني یونان نامتو فیلوسوف اپلاتون هغه مهال چې د خپل استاد سوکرات نظریات بیانوي پدې نظر دی چې هنر او هنري ادب باید ایډیال شکلونه انځور او تمثیل کړي. د ده او د ده د استاد سوکرات په اند د شاعرانو شعرونه په اصل کې د رب النوع پېغامونه دي او سرچینه یې الهام دی. یو عادي سړی د دې وړتیا نه لري چې داسې ارزښتناکې مرغلرې له خپل ځانه د نظم په تار وپېیي. که څه هم نوموړی په نظري توګه د ادب د ادب لپاره د تیوري پلوی دی خو په کړو وړو کې ور سره مل نه دی او د لرغوني یونان په نامتو شاعر هومر نیوکه کوي چې د ده ځینې شعرونه په اخلاقي توګه غټې نیمګړتیاوې لري او په هغو کې ارباب الانواع او اتلان له درواغو، ټګۍ او دوه مخۍ نه کار اخلي او د ماشومانو په روزنه ناوړه اغېز اچوي او په هغوی کې د اخلاقي فساد د زرغونېدو زمینه جوړوي. خو د دې سره سره دی د هومر د شعر د ښکلا ستاینه هم کوي. پدې ترتیب اپلاتون په تیوري کې ادب د ادب لپاره او په کړو وړو کې ادب د ژوند لپاره غواړي.

د ارسطو په نظر ښه هنر هغه دی چې د مادي تولید نه یې واټن زیات وي او لرې اړیکه ورسره ولري. ارسطو د

خپل استاد اپلاتون پر عکس د هنر او هنري ادب په ښکلاییز اړخ ټینګار کوي او وایي چې په شعر کې باید اخلاقي کمزوري د شعر په ښکلایز او هنري اړخ سیوری ونه غورځوي. ارسطو ښه د شیانو اصلي ماهیت ګڼي. ارسطو پخپل نومیالي اثر پوېټیکس کې د هنر او هنري ادب په هکله خپل نظریات بیانوي. د ده په نظر شعر د طبعیت پېښې (تقلید) دي او دغه پېښې باید د ایډیال په ښه تر سره شي. دی په ځانګړې توګه د تراژیدی په یووالي او د سوژې په بشپړتیا ټینګار کوي. د یووالي نه د ده مطلب د عمل، ځای او وخت یووالی دی او د سوژې د بشپړتیا نه یې مطلب د تراژیدی پیل، منځ او پای دی. د ده په نظر دا درې برخې یو د بل سره باید داسې اوډل شوې وي چې که یوه یې لیرې شي نو نورې برخې یې نیمګړې او بې ربطه وي. ارسطو که څه هم هنر د ژوند د اړتیاوو نه لیرې کوي خو بیا وایي چې د تراژیدی په واسطه د انسان روح سپېښلی کیږي او په هغه کې د زړه سوي عاطفه رابیداریږي. ارسطو هنري ادبیات او په تېره ډرامه د زړه د غوټې د خلاصولو یا په نورو ټکو د زړه د تشولو وسیله ګڼي.

اپلاتون د ښکلا په هکله هم وایي چې «هغه [ښکلا] له انسان څخه په خپلواک ډول وجود لري او په حواسو سره یې درک نه کیږي، درک یې د انسان په عقل یا روح سره کیږي.»۱۵ دی فکر کوي چې«ښکلا په ښځو یا ګلانو کې

ketabton.com - The Digital Library

ځي او راځي خو ښکلا د ایډیال په توګه پر ځای پاتې وي. انسان او ګلان مري د ښکلا ایډیا یا مفکوره تلپاتې وي.»۱۶ خو ارسطو د اپلاتون د ښکلا ایډیا نه تاییدوي او پدې فکر دی چې «مورِ ښکلا په یوې ښځې یا ګل کې وینو هغه هلته وجود لري نه په مجردې نړۍ کې.»۱۷

همدارنګه د پخوانې روم نامتو شاعر هوراتوس د هنر او هنري ادب د ګټورتوب او خوند تر منځ انډول په نظر کې نیوه او هم فیلوسوف لوکرېتوس هم د شعر ټولنیز او ښکلایز دواړو اړخونو ته ارزښت ورکاوه.

د روښانتیا د دورې لیکوالان او هنرمنان ژمن وو او د فرانسې د انقلاب په بریالیتوب کې یې مهم رول ولوباوه خو هغوی په خپلو اثارو کې د هنري ادب ذاتي ارزښتونو انځورولو ته هم پوره پام کړی او ښکلي ادبي اثار یې جوړ کړي دي. ژان پل سارتر چې د «هنر د هنر» لپاره د مفکورې ټینګ پلوی و خو د ادبیاتو په برخه کې ژمن و. دی شعر ژمن نه ګڼي او د نقاشۍ او موسیقۍ په شان یې غایه بولي خو وایي چې ادبیات له ځانه سره پېغام او ژمنتوب لري.

بالزاک د خپل مهال د ټولنې نیمګړتیاوې په ژوره توګه بیان کړې او ځینې نورو بیا د پانګوالي نظام نه د ناراضیتوب له امله د هنر ژمنتوب نه مخ اړولی او د منفي مقاومت لاره یې غوره کړې ده. د دې لامل شاید دا وي چې د رنسانس په دوره کې خپله انسان د لیکوالو د پام زړی جوړاوه خو د پانګوالي نظام د واکمن کېدو وروسته د

انسان پر ځای پیسې مرکزي ځای ونیو. د هومر بالابانس په وینا «زمورِ د اوسنۍ صنعتي ټولنې په تحول کې ماده، نه انسان، زمورِ د توجو محراق دی او د هغې محصول ساینس او تکنالوجي زمورِ مادي اړتیاوې او غوښتنې په اوله درجه پوره کوي، خو په غاړو کې یې که څه هم په ناڅرګند ډول مومو، چې یوه نوې ورځ هم په ټوکېدو ده چې هلته شخصیت یو ځل بیا مرکزي مقام ته په رسېدلو کې ښکاري.»۱۸ مورِ باید «دغسې ګډې ټولنې ته انکشاف ورکړو چې د نژاد، ملیت او جنس له حدودو څخه واوړي او په هغو اجتماعي محرکاتو او ګډ نظر سره یو موټی شوې وي چې په ژوندانه کې ښه او ښکلي وي.»۱۹

لېف تولستوی پخپلو ادبي جوړونو کې د عامو انساني ښېګڼو په څنګ کې اخلاقي مسایلو ته هم ډېر پام کړی دی. همدارنګه د هغه مهال نور لیکوال هم پدې ټینګار کوي چې ادب باید د انسان د ښېګڼو لپاره وکارول شي. خو دوی ډېر ښکلي ادبي اثار منځ ته راوړي دي چې د هنري ادب ذاتي ارزښتونه یې پوره په پام کې نیولي دي. د لېف تولستوی «انا کارینینا» یې ښه بېلګه ده. د روسیې د نولسمې پېړۍ هنري ادبیاتو د روسیې د اکتوبر د انقلاب په بریالیتوب کې مهم رول لوبولی دی.

ادب په قومي، جغرافیاوي او نژادي کرښو کې نه شي محدودکېدای، بلکې هغه د انسانیت، وروروالی د جذبې د خپرولو ښه وسیله کېدای شي. د پښتو ژبې ستر شاعر

ketabton.com - The Digital Library

او لیکوال عبدالرؤف بېنوا دې بیت ته ځیر شئ:

تـــوپیر د رنـــــګ او نـــژاد نه پېژنم نه منم
جهان کې یو رنګ جهان د تور او سپین جوړوم

الفت وایي: «په شعر او ادب کې یوازې بشر ولټوئ او بس.» ۲۰

د ګل پاچا الفت د «ښکلا او هنر» شعر ځینې بیتونو ته غوږ شئ چې د انسانیت جذبه له ورایه پکې ځلیږي.

ښکلا او هنر

په هر ځای کې په هر چا کې چې ښکلا وي
د یـــورپ د افریقـــې کـــه د اســـیا وي
د نظـر خاونـد پـه مینـه ورتـه ګـوري
مســلمان وي او کــه ګبـر کــه ترســا وي

دلتــه فــرق د امریکــې او د روس نشــته
ښـکلي ښـه دي کـه د هـر سـر د دنیـا وي
ذوق او مینـــه خـــدای ازاده پیـــدا کـــړي
شـاعران لـه قیـد او شـرطه بـې پـروا دي

پتنګـان ورسـره عشـق لـري هـر ګـوره
د ډېـوې ځـای کـه مسـجد کـه کلیسـا وي
ښه اهنګ چې په هر ساز کې وي موزون دی
که رباب وي که شپېلۍ وي که داریا وي

نـنـــدارو او تماشـــو تـــه بـــه ورځمـــه
د هر چا په ساز چې ښکلي په ګډا وي
چې پـه هـره ژبـه وي ښـه شـعر ښـه دی
کـه زمـا وي کـه د تـا کـه د بـل چـا وي

ښـه تـابلو د هنـرمن خوښـوي هـر څـوک
کـه د چـین وي کـه د هنـد کـه د برمـا وي
ښکلی مخ له هرې خوا چې رانښکاره شي
د الفـــت ســـترګو لیـــدلی لا پخـــوا وي

د «ادب د ادب» لپـاره مفکـوره لکـه چـې د مخـه مـو ولیـدل پخـوا شـتون درلـود خـو د پـانګوالې نظـام لـه ودې سـره یـې پرلـه پسـې ښـه غـوره کـړه. د دې نظریـې فلسـفي بنسټ المـاني فیلسـوف کانـت کښښـود. د کانـت او د هغـه د پلویـانو پـه نظـر د هنـر هـدف یـوازې ایسـتېټیکي خونـد دی او پـدې توګـه دوی د هنر د ټولنیز رول نه سترګې پټوي.

د سـحر یوسـف زي پـه وینـا ایټـالوي فیلوسـوف بنـدینو کروچې وایـي چې ښکلا تـل پـه تخیـل کې پیـدا کیـږي داخلـي تصـویرونه د دې خزانـه ده چـې هنـرمن د هغـې احسـاس کـوي، مـوږ تـه یـې وړانـدې کـوي او لوسـتونکي د خپلـې پـوهې ذوق او تجربـې پـه رڼـا کـې ورڅخـه خونـد اخلـي. ویکتـور هوګـو هـم «ادب د ادب» لپـاره غـواړي دی وایـي: کومـه ګټـه نـه لـري؟ ښـکلی دی ایـا همدغـه بسـنه نـه کـوي؟ د ویکتـور هوګـو نـه وروسـته ت.ګوتیـه د شـعر د ازادی غـږ پورتـه کـړ. د ده پـه نظـر

ketabton.com - The Digital Library

هنر وسيله نه ده، بلکې موخه ده.

اروا پوهنې هم د هنر او هنري ادب په څېړنې او پوهاوي کې ډېر کار کړی دی او پدې هکله يې د انسان پوهه ژوره کړې ده. په اروا پوهنه کې د سړي ژوند زيات اهميت لري. زيګموند فرويد د استريا نامتو اروا پوه د خپلو څېړنو په پايله کې جوته کړه چې ادب د انسان رڼدې غريزې چې سرچينه يې جنسي غريزه ده په تصفيه شوي او صيقل شوي بڼه د لوړو انساني ارزښتونو خوا ته رهنمايي کوي. سحر يوسفزی ليکي چې فرويډ «د خپلې پوهې بنسټ په جنسي جذباتو او خواهشاتو اچولی دی نو ژنګ په lilidi باندې چې يو ډېر لوی نفسي طاقت دی چې د طاقت د ترلاسه کولو ارمان ورته هم ويلی شو. ايډلر زيات کار د کمتری په احساس کړی دی.» ۲۱

لکه چې مو وليدل چې د ادب پوهانو، فيلوسوفانو، کره کتونکو، ليکوالو او نورو څخه ځينې د هنر او هنري ادب بهرني ارزښتونه لکه اخلاق، پوهنه، فلسفه، مذهب يا ايډيالوژي ته زيات ارزښت ورکوي. دوی فکر کوي چې ادب د ژوند يوه برخه ده او بايد ګټور وي. دوی باور لري چې هنرمنان، ليکوالان او شاعران د هنر او هنري ادب په جوړونو کې بايد د ټولنيز ژوند په اړتياوو ټينګار وکړي. خو ځينې بيا د هنر او هنري ادب ذاتي ارزښتونه لکه ښکلا، تخيل، تصوير، هنري ژبه، اهنګ، احساس او جذباتو ته زيات ارزښت ورکوي او هنرمنان او ليکوالان د

دغو ذاتي ارزښتونو انځورولو ته رابولي.

خو په کړو وړو کې هنرمنانو او هنري ادب ليکوالو په خپلو اثارو کې د هنري ادب ټولنيز او هم ښکلايز دواړه اړخونه پوره انځور کړي دي. د ببلګې په توګه ګل پاچا الفت په خپلو ادبي جوړونو کې د ژوند ښکلايز او ټولنيز دواړه اړخونه انځور کړي دي. دی چې څومره د هنري ادب په ذاتي ارزښتونو ټينګار کوي هغومره د هنري ادب په ټولنيز اړخ هم ټينګار کوي. الفت که د يوې خوا وايي چې «د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی» ۲۲ خو د بلې خوا وايي «چې د لوړ او عالي شعر د پېژندلو معيار بل شی نه دی له ژوند سره اتباط دی، هر څومره چې ادبي اثر له ژوندانه سره ښه ارتباط ولري هغومره علاقمندي ورسره زياته وي.» ۲۳ په نورو ټکو د الفت اثار هم ښکلي او هم لوړ انساني پېغام لري. حمزه شينواری هم که د يوې خواوايي: راځه چې يوه جوړه کړو جونګړه په ځنګل کې راځه خودبلې خوا وايي:

وايي اغيار چې ددوزخ ژبه ده
زه به جنت ته د پښتو سره ځم
حمزه سفر که د حجاز وي نو هم
زه د پښتون د قافلو سره ځم

دلته زه د پوهاند الهام دا خبره سمه بولم چې وايي: «ښه به دا وي چې شاعر ته ونه وايو چې څه او څنګه ووايي. پرې يې ږدو هر څه چې يې زړه غواړي ودې وايي. څوک

ketabton.com - The Digital Library

چې رښتيا شاعر وي، شکسپير وي، خوشال وي، الفت وي، ګوټمه وي، حافظ وي، اپلتې نه وايي، شعر وايي.» ۲۴

لکه چې مو د مخه يادونه وکړه په تيوري کې دا جنجال چې ادب د ژوند لپاره او که ادب د ادب لپاره؟ په زياته اندازه د فيلوسوفانو، ادب پوهانو، کره کتونکو او تر يوې اندازې پخپله ځينو ليکوالو راپورته کړی دی. خو په کړو وړو کې هنرمنانو او د هنري ادب ليکوالو په اثارو کې دواړه خواوې انځورې شوې دي.

زه د سحر يوسفزي د دې خبرې سره خپله خبره غبرګوم چې وايي: «ادب په دې رنګ په دوه قسمونو وېشل سمه خبره نه ده.» ۲۵ دا نظر پوهاند الهام هم په دغو ټکو بيان کړی دی: «د شعر په باب تيوريتيکي څېړنې زياتره ذهني دي او له واقعيت سره په زياتو مواردو کې سمون نه لري.» ۲۶ دا نظر اجمل ختک په خپل شعر کې چې «دوه زمري» نومېږي او د غني خان په نامه يې ليکلی دی د هنر او د هنري ادب دغه دواړه اړخونه يې په ښه توګه انځور کړي او د دواړو خواوو د يووالي په اړتيا يې ټينګار کړی دی. د دغه شعر څو بيتونو ته ځير شئ.

دوه زمري

د غني په نوم ليکم څو شعرونه
په پنجره کې يادوم تازه ګلونه

هغه خيال، فن او ښکلا سره لوبيږي
زه لګيا يم لوبوم داغلي زړونه
د هغه احساس د حسن تازه ګل دی
زه جذبات يم په ما بل دي سره اورونه
هغه مست شي په مکان کې لا مکان شي
زه چې ويښ شم لاس و پښې مې زنځيرونه
هغه بحر د هستۍ او د مستۍ دی
زه د خپل وطن د غرونو ابشارونه
د هغه دنيا د رنګ د رباب ساز دی
زه په بين د پښتو اړوم سوزونه
چې هغه څومره دردېږي خوږ ستار شي
زه چې سور شم پاروم زاړه زخمونه.
هغه ناست د ګل لمبو کې ورو ورو سوزي
ما د زړه په وينو سره کړل قفسونه
د هغه زړګی له تاوه پلوشه شو
ما د زړه په لوګو تور کړه دېوالونه
فنه راشه، شعره راشه، خيالې راشه
په يوه ښکلا کې ځای کړه دوه اړخونه
دوه اړخونه لکه شعر د خوشال کې
هم غيرت دی، هم د فن سره ښکلا ده

موږ پوهېږو چې انسانان په مځکه کې اوسېږي، په ټولنه کې ژوند کوي، يو د بل سره او همدارنګه د طبعيت سره ډول ډول اړيکې لري چې دا ټول د انسان چاپېريال

ketabton.com - The Digital Library

جوړوي. انسان د دغه چاپېريال د اغېز په پايله کې خپل اندونه، خيالونه او احساسات پيدا کوي او بيا يې د وينا له لارې نورو ته لېږدوي. د انسان دا اندونه، خيالونه او احساسات چې د خپل چاپېريال د اغېزې انعکاس دی نسبي خپلواکي لري او بېرته د نړۍ په بيا جوړونې او ابادولو کې ډېر رول لري.

ادب د انسان په مغزو کې د عيني واقعيت انعکاس دی او څنګه چې عيني واقعيت په پرله پسې توګه بدلون کوي همدغسې د انسان په ننني نړۍ يانې په اندونو، احساساتو او خيالونو کې بدلون راځي او وده کوي. دا يو يون دی او تل به دوام لري. خو لکه چې مو د مخه يادونه وکړه چې د انسان دا اندونه، احساسات او خيالونه نسبي خپلواکي لري او بېرته د نړۍ په بيا جوړونې او ابادولو کې ډېر رول لري. د وخت په تېرېدو سره د ټولنې په بيا جوړونې او ابادۍ کې د ذهني لامل رول وار په وار زياتيږي.

مونږ پوهېږو چې هر څوک هنرمن او د هنري ادب ليکوال نشي کېدای. د هنر او د هنري ادب ليکوال هغه څوک کېدای شي چې طبعيت د دې کار وړتيا او استعداد ورکړی وي. خو په دوی کې د هنر او هنري ادب د جوړونو شونتيا او وړتيا هم يو ډول نه وي ځکه چې طبعيت چا ته ډېر او چا ته لږ استعداد ورکړی وي. برسېره پردې که دا شونتيا او وړتيا ونه روزل شي د منځه ځي. پدې ترتيب

هنرمنان او د هنري ادب ليکوالان هم د خپل طبيعي استعداد او هم د روزنې د شونتيا له املې چې د دوی د وړتيا په وده کې مهم رول لري يو ډول نه دي.

هنرمنان او د هنري ادب ليکوال هم انسانان دي، دوی هم د نورو انسانانو غوندې په ټولنه کې ژوند کوي او د خپل چاپېريال د اغېزې په پايله کې خپل اندونه، خيالونه او احساسات پيدا کوي او د هنر او هنري ادب له لارې يې نورو ته لېږدوي. دوی خپل اثار جوړوي او ټولنې ته يې وړاندې کوي. بيا د دوی په هنري او ادبي جوړونو باندې ادب پوهان، فيلوسوفان، کره کتونکي، خپله ليکوالان او نور قضاوت کوي.

لکه چې د مخه مو وويل د انسان ژوند دوه اړخونه لري چې يو باندينی دی او بل ننني دی. هغه کسان چې دا طبيعي وړتيا او استعداد ولري چې د انسان ژوند ببل ببل اړخونه په هنري او ادبي جوړونو کې انځور کړي نو هغوی بيا هغه تاثر او انتباه چې د خپل چاپېريال نه اخېستې وي هغه نورو ته د هنر او هنري ادب له لارې لېږدوي. هغوی پخپلو هنري جوړونو کې د انسان د ژوند دواړه خواوې انځوروي. دوی په ژوند کې ټولې ناخوالې، خوشالی، ښکلاګانې او بدرنګی چې شته هغه انځوروي او هغو ته خپله اړيکه څرګندوي. خو د يوه ليکوال لپاره به د ژوند يو اړخ مهم وي او د بل لپاره بل اړخ. دا د هر هنرمن حق دی چې د ژوند کوم اړخ يا اړخونه ورته لومړيتوب لري انځور

ketabton.com - The Digital Library

کړي. انساني ټولنه دغو ټولو ارزښتونو ته اړتيا لري.

د لرغوني هنر زياتره شکلونه نه يوازې د ژوندانه د اړتياوو؛ لکه د ګډ کار د اسانولو، د جنسي غوښتنو د ارضأ کولو، د دښمنانو د وېرولو، د جادو د موثرولو، بلکې د معنوي اړتياوو؛ لکه د ښکلي کولو او سينګارولو لپاره هم جوړ شوي دي. د محمد صديق روهي په وينا کومو پوهانو چې د لرغوني هنر په باب څېړنې کړې دي په يوه خوله وايي چې د حېواناتو پوستکي، پنجې او غاښونه د لرغونو انسانانو له خوا د سينګار لپاره په کار وړل کېدل.

موږ وينو چې هنر او هنري ادب د ښکلا سره تينګې اړيکې لري. د هنر بنسټ په ښکلا ولاړ دی خو هنر او هنري ادب د ټولنې هيلې او ارزوګانې هم انځوروي نو د ژوند دواړه اړخونه د هنرمنانو له خوا انځوريږي هنري اثار بايد ښکلي وي او برسېره پر ښکلا يو انساني پېغام هم ولري.

دا هم بايد وويل شي چې که يو اثر ښکلی نه وي يا په نورو ټکو هنري ارزښت ونلري نو هنري اثر ورته ويلی نه شو. که يو اثر ښکلی وي او انساني پېغام ونلري هنري اثر دی. خو هغه اثر ډېر ارزښت لري چې هم ښکلی او هم انساني پېغام ولري. د عبداغفور لېوال لاندې شعر د وروستي ښه بېلګه ده.

بيټ نيکه

ټک، ټک، ټک
ستومانه غږ
د بيټ نيکه د ماتې شوې امسا،
له سوې زمکې د لوګيو تور ماران پاڅيږي
لمر، دودغړن، لکه د سرو سکروټو وتې سکه
باد په خوني سترګو راغلي، هديره کې ګډ دي
باد وږي، تږي د کوم سوي وربل وړم بوړبکی ته سپاري
او د يوازې اور اخبستې ونې تورې څانګې،
لا خړ اسمان ته په دعا پورته دي
چوپتيا سندرې وايي
نيکه د لرې زمانې
د غرو له شا نه راځي
سترې ستومانه راځي
هغه خپل لاس
پر خپلو سپينو وروځو پاس اينبي دي،
خو هېڅوک نشته
ان
يو ژوندي سيوري هم نه شوريږي،
او د نيکه سترګې پوښتنې کوي:
«لويه خدايه، لويه خدايه!
ستا په مينه په هر ځايه...

ketabton.com - The Digital Library

... دلته دي د غرو لمنې
زمونږ کېږدی خو پکې نشته؟
دا وګړي چيرې تللي؟
لويه خدايه، لويه خدايه!»
بيټ نيکه غوږ نيولي
چوپتيا سندرې وايي
يوازې باد ته د ايرو ډمې په کرکه ناڅي
په دې چوپتيا کې
يو ناڅاپه له کوم لوري د اسونو د پښو اواز
په نيکه خورږ لګيږي:
«څوک به وي؟»
په مهربانه نظر ځير شو د افق لوري ته:
«اه
احمد دي، زما سرلوړي بچي
زما د سترې پښتونخوا شاهنشاه
له خپل ويارلي لوی لښکر سره به چيرې درومي،
چې لږ تري وپوښتم؛ زما د ستر تبر کډه په کومه تللې؟
اسونه ځغلي
ليوني اسونه
اسونه باد سره همزولي،
خونړو سترګو نه اور بادوي
خو تر اسونو مخکې
يو څو تورسرې، ماشومان، بوډاګان

په يبله پښو
کله راوپرځي او بيرته هسک شي
سپاره په تورو ورنه وريبي ببر سرونه
او زمکه ژر له تندې وزغمي ماشومې وينې
نيکه حيران پاتې دي
ځوک، ولې، چا... ؟
او د يوازې اور اخيسې ونې تورې څانګې
لکه دعا چې کوي:
بابا! دا ګرده ستا سکه بچي وو
څوک په اسونو سواره
او څوک د مخه د مرګي په مزله
يو په يوه مذهب او بل يې له کوم بله خپله
اوس ستر احمد نشته،
همدا دي ستا د کور وګړي...
نه! نه!
نيکه، پر زمکه اوښکې وپاشلې
که خاوره ترې وي، دا اوښکې يې «د مور شيدې سه!»
زما د بچو وينې دې ببرته راکړي.
هاغه دي زما د ننګيالي هوتک د تورې اواز
ورځم لمن يې نيسم
زويه!
له ورونړونه د ورونړه بچ کړه
د تورو لاستي مات کړه

ketabton.com - The Digital Library

هله ميرو بسه زويه...
خو د يوازې اور اخيسې ونې تورې څانګې
لکه دعا چې کوي:
نه بابا داسې نده
دا د هوتک د تورې غږ ندي، دا ستا لمسي دي
چې يو له بل څخه ورمېږ پرې کوي
يوه ته پارس کې چا ماغزه ورکړي
بل د فرنګ د ابليسانو نه سبق ويلي
يو له عربو نه کځوړه پر شا
بل د ترخو پاتيو دېګ ته ناست دی
خپل بچي وژني د اجوج او د ماجوج په نامه...
نه! نه!
نيکه د خپلې شملې څنډه تر غاښونو لاندې ونيوله
زما بچو باندې يې کوډې کړي
زما بچي ويده دي
هاغه دي زما غازي امان مشال په لاس ولاړ دي
ورځم، چې ويش يې کړي، کتاب ورکړي
د دې دنيا د رڼاګانو نه يو باب ورکړي...
خو د يوازې اور اخيسې ونې تورې څانګې
لکه دعا چې کوي:
بابا 1 امان ندي، غازي دې ندي
هغه يې وختي لا د کفر په نامه شړلي
بابا! مشال نشته رڼا يې نشته

دا خو يې ستا په زړه مېنه باندې اور بل کړي
چا ورته راوړل د ګاونډ له کوره تور لاسونه
ستا د کلا په برج يې اور پورې کړ
چې پرې الف او بې بيا ونه ليکي
ستا د خوږ لمسو په لاس کې تختې وسوزيدې...
نه! نه!
لمسي مې ځار شم
که د شيطان سترګې لمبې غواړي زما پر مېنه
زما هډوکو ته دې اور واچوي
خو زما د ښکلې ملالۍ وربل ته اور مه نيسئ
زما د لمسو د کتابو بورجل ته اور مه نيسئ
نيکه سلګۍ وهي
په ملا ماتيږي
نيکه، د سپينو وروځو لاندې ځليدلې سترګې
د خړ اسمان ټټر ته پورته کړلې
او د يوازې اور اخيسې ونې ډډ ته کښناست
بابا لاسونه د دعا اسمان ته لپه نيسي:
لويه خدايه، لويه خدايه!
ستا په مينه په هر ځايه
غر ولاړ دي درناوي کې
ټوله ژوي په زاري کې
دلته دي د غرو لمنې
زمونږ کيږدۍ دي په اور سوې

ketabton.com - The Digital Library

پکې ډير کړې لويه خدايه
لوستي، لوستي دا وګړي
په سرونو کې يې پوهه
او په زړونو کې يې مينه
لويه خدايه، لويه خدايه
دلته مورې باندې اور بل دي
تور لوګي دي تور بورجل دي
مېنه ستا کې مورې ميشته يو
بل د چا په مله تله نه يو
هسک او مزکه نغښته ستا ده
د مړو، وده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدايه
لويه خدايه، لويه خدايه
پکې ډير کړې لويه خدايه
لوستي، لوستي دا وګړي
په سرونو کې يې پوهه
او په زړونو کې يې مينه
لويه خدايه، لويه خدايه.

په پای کې ويلی شو چې د هنرمن او د هنري ادب د ليکوال موخه نه يوازې د انسان د ننني نړۍ سپېښلتيا او ښکلا ده بلکې د انسان د بهرنی نړۍ ښکلي کول هم دي.

د هنري ادب دندې:

د «ادبياتو په هکله» د کتاب د ليکوالو په وينا د لومړي ځل لپاره د هنري ادب د دندې په هکله د لرغوني روم نامتو ليکوال هوراتوس خپل نظر وړاندې کړ او په هنري ادب کې يې د هغه ګټورتوب په ګوته کړ. خو نومورې د هنري ادب د ګټورتوب په څنګ کې د هنر ښکلايز ارزښت ته هم پام وکړ او د هنري ادب د ګټورتوب او خوند په اړه يې ټينګار وکړ. په نورو ټکو د هنري ادب دنده يې د هغه ګټورتوب او هم خوند وباله. ځينې ادب پوهان د هنري ادب سياسي، ارزښتي او د ليکوال د ځاني بيان د دندو يادونه کوي خو په عمومي توګه د هنري ادب درې دندې د يادونې وړ دي يا په نورو ټکو هنري ادب درې اساسي دندې لري:

۱- د هنري ادب د پوهوي دنده: د مخه مو وويل چې هنري ادب ټولنيز ژوند د حسي پوهې او مشاهدي تفکر په کچه انځوروي او لوستونکي ته دا شونتيا ورکوي چې د انسان په کرکټر او خوی کې ژور ننوزي او په ورځني ژوند کې د خلکو تر منځ ټولنيزې اړيکې، د خلکو کړه وړه او نور په ژوره توګه درک کړي. د هنر او په ځانګړې توګه د هنري ادبياتو اغېز تر فلسفې او نورو پوهنو نه ځکه زيات دی چې دا د خلکو په احساساتو نېغ اغېز کوي او په ورځني ژوند کې د خلکو تر منځ اړيکې، د هغوی سلوک

ketabton.com - The Digital Library

او اروايي حالت ښه څرګندوي.

۲-د هنري ادب روزنيزه دنده: په هنري ادب کې د ليکوال ځاني بيان يا شخصيت تبلور مومي. هغه مهال چې لوستونکی هنري اثر لولي په ارادي ډول ځان د ليکوال سره يو شان ګڼي، د هغه سره يو ځای ژوند کوي، هغه احساسوي او ځان ورسره همفکره او هم ذوقه ښکاره کوي. ليکوال هغه پرسوناژونه چې د ژوند کرکټرونه جوړوي انځوروي او په هغو کې مثبت او منفي اړخونه غښتلي اوپياوړي کوي. د هغوی سره لوستونکی يو ځای ژوند کوي او دهغوی ښې ځانګړتياوې په ځان کې روزي او د هغو کړو وړو او سلوکونو نه ځان ژغوري چې د ټولنې کرکه راپاروي. پدغه کې د هنر د روزنيزې دندې اساس پروت دی. ليکوال په هنري ادبي اثر کې د رښتينوالی، ښکلا او عدالت ارزښتونو ته پاملرنه کوي او د لوستونکي نه د متقابل درک او ارزونې غوښتونکی دی.

۳-د هنري ادب ښکلايزه دنده: هنري ادبيات ټولنيز ژوند په هنري تصويرونو کې منعکسوي او د هنري ادب دا دنده د هنر د اساسي ځانګړتيا نه سرچينه اخلي چې هغه په هنر کې د ښکلا بشپړ تجسم کېدلو شونتيا ده. انسان د هنر د لارې هغه عيني ښکلا چې په طبعيت کې شته لا په ښکلي ډول په ښکلو لفظونو کې بيانوي او د دې لارې د ده د ښکلا ذوق نوره وده کوي او د څکې احساس يې لا غښلي کيږي. په هنري ادب کې ليکوال ژبه داسې کاروي

چې پخپله په کليمه کې ښکلا پرانيزي. «د ژبې ښکلايزه دنده د لوستونکي د شخصيت په حسي، ارادي او ارزښتي ساحو اغېز شيندي او هغه ته نه يوازې عقلي، بلکې حسي خوند او لذت وړاندې کوي.»۲۷ د هګل په نظر ښکلا په هنر کې د طبعيت د ښکلا نه لوړه ده.

د هنري ادبي اثر جوړښت:

«هنري اثر د شېبې تبلور دی. د حال او مستقبل تر منځ د پېوستون کړی ده، د فرد او جهان شموله تجربې تر منځ يو پل دی.»۲۸ ادبي اثر په اپيکو او ډراماتورجي اثارو کې د ژوند بشپړ انځور دی او په لېريکو اثارو کی کوم يو بشپړ احساس دی. د هنري ادبي اثر جوړښت پخپله د هغه منځپانګه او بڼه ده.

د هنري ادبي اثر منځپانګه او بڼه:

منځپانګه او بڼه فلسفي مقولې او مفهومونه دي. منځپانګه د يوه شي او پديدې د ټولو هغو توکو مجموعه ده چې نوموړی شی يا پديده يې منځ ته راوړې ده او بڼه د دغو توکو ځای په ځای کول، ترتيب او تنظيم دی. د منځپانګې او بڼې مقولې د المان کلاسيکې ښکلاپوهنې طرح کړې او د هګل په نظر «د هنر منځپانګه ايډيال دی او بڼه يې حسي انځوريز تبلور دی.»۲۹

د هنري ادب اثار هم ټاکلې منځپانګه او بڼه لري. هنري

ketabton.com - The Digital Library

اثر پخپله د منځپانګې او بڼې ننې يووالی دی. منځپانګه او بڼه يو د بل نه نه بېلېدونکي دي. بڼه او منځپانګه د هنري اثر د ننني او بهرنيو اړخونو تعميم دی. بڼه بل څه نه دي بلکې پخپل پوهاوي کې منځپانګه ده او منځپانګه هم بل څه نه دي، بلکې د دې ټاکلې بڼې ننني مفهوم دی. منځپانګه يوازې په ماده يانې په بڼې کې شتون مونډلی شي يا په نورو ټکو د ليکوال فکر، احساس او تخيل هغه مهال مادي شتون مونډلی شي چې په الفاظو کې تجسم پيدا کړي چې د مادي تمثيل اصطلاح همدا مانا لري. په بڼه کې هر بدلون همغه دم په منځپانګه کې بدلون دی په منځپانګه کې بدلون همغه دم په بڼه کې بدلون دی.

د بڼې او منځپانګې بېلولو ته لومړی د ارسطو پام شو هغه په خپل نامتو اثر (poetics) کې «څه» (د تمثيل موضوع) او «څنګه» د (تمثيل وسيله) سره بېل کړل. ارسطو ليکي: «بڼه د هر شي د شته والي ماهيت بولم» ۳۰ کله چې لوستونکي هنري ادبي اثار لولي د دوی په شعور کې انځورونه زيږوي. هنري اثر بايد هنري بشپړوالی ولري يا په نورو ټکو د منځپانګې سره بڼه بايد په پوره اندازه سمون ولري. هنري بڼه د خپلې منځپانګې سره د ټينګې اړيکې پرته مانا نلري. ادبي اثر هغه وخت هنري کيږي چې هغه پخپله بڼه کې د بيان شوې منځپانګې سره سمون ولري. منځپانګه او بڼه د هنري اثر دوه اړخونه جوړي.

د هنري ادبي اثر منځپانګه (مضمون):

د هنري ادبي اثر منځپانګه درې اړخونه لري چې موضوع (thame)، پرابلم او د ليکوال ايډيالوژيکي ارزونه نومېږي.

۱- موضوع (thame) تېم يوناني کليمه ده چې ټکي په ټکي مانا يې هغه څه چې په اساس کې پراته وي ده. د هنري ادبي اثر تېم يا سکالو انسان د طبعيت سره په اړيکه کې دی. تېم يو شمېر پېښې دي چې د اپيکو او ډراماتورجي اثارو د ژوند اساس جوړي او په همغه وخت کې د فلسفي، اخلاقي، ټولنيزو او ايډيالوژيکي پرابلمونو د طرحې کولو لپاره چوپړ کوي. سکالو يا تېم پخپله ژوند نه دی بلکې د ليکوال په شعور کې د ژوند د پديدو انعکاس دی.

هنري ادب د ژوند عمومي، کرکټري او نمونه اي ننېښې د ځانګړو کسانو او پېښو له لارې انځوروي. ليکوال په ادبي اثر کې ټول هغه څه چې په ژوند کې ورسره علاقه مندي لري درک کوي، هغوی ته خپله اړيکه ټاکي او په پای کې هغوی په هنري انځورونو کې تجسموي. ځينې هنري اثار يوه موضوع لري. د بېلګې په توګه د الفت شعر «دوه ماموران» يوه موضوع لري چې هغه دولتي مامورين دي. الفت د دوو مامورانو د کوچنيو زامنو ژوند سره پرتله کوي او د دې لارې د دوی کړه وړه د خلکو په وړاندې

ketabton.com - The Digital Library

ږدي. د الفت د بې ګناه بندي په نثري ټوټه کې هم یوه موضوع ده او دا موضوع فکر دی. خو په ځینو هنري ادبي اثارو کې د اساسي موضوع په څنګ کې ځانګړې موضوګانې هم شتون لري. اساسي موضوع د ټول هنري ادبي اثر یووالی ټاکي او ځانګړې موضوع ګانې د اساسي موضوع ځانګړي اړخونه جوړوي. د بېلګې په توګه د بنګ مسافري کې اساسي موضوع یو بې وزله بزګر څنګه په یوه کارګر بدلیږي او بیا د هغه په نمونه کې د کارګرو ژوند بیانوي. خو ځانګړې موضوع ګانې د بزګرو، کوچیانو، ملایانو، سوداګرو او مامورینو ژوند دي. د تولستوی د انا کارېنینا په رومان کې اساسي موضوع د کورنۍ اړیکې ښودل دي. خو د دغو اړیکو تمثیل په اشرافي، بزګري او بیوروکراتیک چاپېر کې ځانګړې موضوع ګانې بللی شو.

دا هم د یادولو وړ ده چې په نړیوال هنر او هنري ادب کې د ښځو انځور د هغې ښکلا، مینه، زړه سواندي، لطافت، مهرباني، ښه ملګرتیا، زیارکښي، وفاداري او نور تر ټولو زیات ځای نیولی دی. د ښځې سره د سپېڅلې مینې انځور رحمان بابا د خپل شعر په لاندې بیتو کې په څومره زور او قوت سره وړاندې کوي.

دا ستا درد به په هزار درمان ور نه کړم
دانسته به دغه سود په زیان ور نه کړم

که څوک را کاندي دنیا او عقبی دواړه
عاشقي به دې په این و ان ور نه کړم
که مې چېرې لاس د ستا په بوسه بر شي
دا نعمت به د جنت پر خوان ور نه کړم
که یو ځله مې ستا زلفې په لاس کښېوځي
یو وېښته به دې په درست جهان ور نه کړم
څو ونه وینمه ستا سترګې که خدای کا
عزرایېل لره به هومره ځان ور نه کړم
معشوقې د عاشقانو دین ایمان دی
زه به چا لره خپل دین ایمان ور نه کړم
په رحمان د ستا د لبو می حرام دي
څو د خپلو وینو جام تاوان ور نه کړم ۳۱

۲- پرابلم هغه اساسي پوښتنه ده چې هنري ادبي اثر یې راولاړوي. د بېلګې په توګه د الفت په یادشوي شعر کې د خپل مقام نه د ناوړه ګټه اخېستلو او یا نه اخېستلو یا په نورو ټکو د بدې اخېستلو او نه اخېستلو پرابلم را ولاړ کړی دی. همدارنګه د الفت د بې ګناه بندي په نثري ټوټه کې د عقیدې او بیان د ازادۍ پرابلم را پورته کړی دی. پرابلم د ژوند هغه اړخ دی چې لیکوال ته ډېر په زړه پورې وي او لیکوال ته دا شونتیا ورکوي چې د پرسوناژو د کرکټر کومو اړخونو ته پام واړوي. پرابلم د واقعیت اساسي تضاد ونه ښیي. هنرمن پخپلو اثارو کې هغه پرابلمونه په ګوته کوي چې ټولنه اند ېښمنه کوي. روسي

ketabton.com - The Digital Library

سينتيمېنتاليست ليکوال کرامزين «د بې وزلې ليدې» په کيسه کې دا پرابلم راولاړوي چې بزګرانې جونې هم احساس کولی شي او مينې کېدای شي. نور محمد تره کی د بنګ مسافري کې د کوچي کانې خويندې چې «يوه يې په کاسه کې پاستي وړوي او بله يې په هرکاره کې له ژي څخه غوړي راکاږي کله نا کله بنګ ته د اور په رڼا کې وګوري او بيا ژر سترګې کښته واچوي» ۳۲ دا هم ښيي چې کوچنۍ جونې هم زړه لري او احساس کولی شي. تره کي د کوچي جونو دا ځانګړتيا هم په ګوته کوي چې دوی ډېرې حيانا کې دي. د پښتنو پېغلو دا ځانګړتيا د سعدالدين شپون د «زانه» د شعر په دې بيت کې ښکاره ځليږي.

د نيلي اسمان پېغلې ولې دومره جګه ګرځې
راته ښکاري پښتنه يې له زلميانو نه شرميږې

پدې ترتيب ليکوال پخپل اثر کې د ژوند اساسي تضادونه رابنې چې بايد پام ورته واړول شي.

داسې هم کېدای شي چې ليکوالان د يوې موضوع په انځورولو کې بيل پرابلمونه طرح کړي. د ببلګې په توګه د ماکسيم ګورکي د «مور» په رومان او د کوپرين د «مولوخ» په رومان کې د روسيې د شلمې پېړۍ په پيل کې د ګارګرو ژوند تمثيليږي خو ګورکي په انقلاب کې د کارګرو بريالیتوب د بزګرانو سره په اتحاد کې ګوري او کوپرين هغه تراژيدي ترسيموي چې رونړ اندي د کارګرانو

سره ګډه ژبه نشي پيدا کولی.

۳-د ليکوال ايډيايي-حسي ارزونه: دا د ليکوال تخيل، د ژوند د پديدو تعبير او ارزونه او د نړۍ په هکله د هغه د فلسفي نظرياتو بيان دي. د کرکټرونو د تر ټولو مهمو اړخونو په تمثيل کې د ليکوال لپاره ايډيايي-حسي ارزونه پراته ده چې د بيا جوړونې په يون کې د ادبي اثر د تمثيلي بڼې په جزأياتو کې بيان مومي. ټولنيزو کرکټرو ته د ليکوال ايډيايي-حسي اړيکه د ادبي اثر ايډيا يا مفکوره جوړوي. د الفت په ياد شوي شعر کې د ليکوال ايډيايي-حسي ارزونه ډېره روښانه ده هغه دا چې الفت هغه مامورين په کلکه غندي او ټولنې ته د هغوی واقعي څېره بربنډوي چې بډې او رشوت اخلي او هغه مامورين چې خلکو ته رښتينی چوپړ کوي د درناوي وړ بولي. همدارنګه الفت په بې ګناه بندي کې خپله حسي-ايډيايي ارزونه په روښانه توګه بيانوي هغه دا چې د بيان ازادي به راځي او د سلطنت په چوکۍ به کښېنې. پدې ترتيب د هنري ادبي اثر موضوع، پرابلم او د ليکوال ايډيايي-حسي ارزونه پخپل يووالي کې دهنري ادبي اثر منځپانګه جوړوي.

پدې ترتيب منځپانګه دري اړخونه لري چې د پاسپېلوف (Paspelov) په وينا په تاريخي لحاظ ټاکلي او نه تکرارېدونکي دي چې د ملي ادب د ټاکلې دورې له حدودو څخه نه وزي. خو دی د خپلو تيپولوژيکي څېړنو

ketabton.com - The Digital Library

په پايله کې دا هم وايي چې د منځپانګې د دغو درو ټاکلو تاريخي اړخونو د هر يوه په اړه انه کې ځينې ډېرې زياتې ځانګړتياوې شته چې د ببلو ببلو هېوادونو، دورو او ادبي مکتبونو په اثارو کې تکرارېدای شي.

د پاسپلوف په وينا پدې ډول د هنري اثر په تېم کې ځينې داسې تاريخي تکرارېدونکې ځانګړتياوې شته چې د ادبي ډولونو: اېپيک، لېريک او ډراماتورجي اثارو کې بيان مومي. د هنري اثر په پرابلم کې ځينې داسې تاريخي تکرارېدونکې ځانګړتياوې شته چې د هنري اثر دژانري منځپانګې په ډولونو: افسانوي، ملي-تاريخي، اوتولوژيکي او رومانې کې بيان مومي. د هنري اثر په ايډيا کې ځينې عمومي تکرارېدونکې ځانګړتياوې هم شته چې د پافس ډولونه: اتلتوب، رومانتيک والی، تراژيزم، ډراماتيزم، هومر (ظرافت)، طنز او نورو کې څرګندېږي. په پای کې نوموړی د هنري ادبي اثر په منځپانګه کې يو بل تکرارېدونکی اړخ هم په ګوته کوي چې د منځپانګې د عيني اړخ تېم او د ذهني دواړو اړخونو (پرابلم او ايډيا) په متقابلو اړيکو کې ښکاره کېږي. دا د ژوند د ټولنيز کرکټرتوب د هنري انځورولو دوه بېل بېل پرينسيبونه دي چې د ببلو ببلو خلکو، دورو او ادبي مکتبونو په ادبي جوړونو کې بيان مومي. د ايډيايي منځپانګې دا ټول اړخونه پخپل يووالي کې د انځوريزې بڼې په پېښو کې بيانېږي.

د ادبي اثر هنري بڼه (شکل):

د ادبي اثر هنري بڼه هم درې اړخونه لري. د ادبي اثر هنري بڼه د اثر د سوژې، د اثر د جوړښت (کمپوزيشن) او د اثر د بيان د جوړښت نه منځ ته راځي.

۱– سوژه: (sojet) :

سوژه فرانسوي کليمه ده چې ټکي په ټکي مانا يې موضوع او مضمون دي او په انګليسي ژبه کې د پلاټ (Plot) کليمه ورته کارول کېږي. ماته داسې ښکاري چې زمونږ په هېواد کې سوژه د موضوع يا تېم په مانا زياته کارول کېږي خو د يوه اثر موضوع يا تېم ځانته مقوله ده چې د مخه تر کتنې لاندې نيول شوې ده او سوژه ځانته مقوله ده چې اوس به وربانديې وغږېږم. سحر يوسف زي د پلاټ پېژند په کره توګه وړاندې کوی. سحر يوسفزی ليکي: «د يو بل سره ترلي واقعاتو هغه سلسله چې په داستان يا ناول کې وي پلاټ دی»۳۳... بل ځای وايي چې «د واقعاتو دې زنځيری ته پلاټ ويلی شو چې منطقي ربط پکې وي. »۳۴ سوژه د پېښو سيستم دی يا د کرکټر تاريخ دی چې د پېښو په ځانګړي سيستم کې ښودل کېږي. سوژه د پېښو ډينامېک اړخ دی. د اثر سوژه په اساسي توګه د اشخاصو د کړو وړو، اندېښنو، خبرو اترو او د هغوی د متقابلو اړيکو نه جوړېږي. سوژه په نثر کې د

ketabton.com - The Digital Library

پېښو يون، د وضعې بدلون او د پرسوناژو په حالت کې ننني او باندينې بدلونونه دي. په نثري اثارو کې کيسه د پېښو په هکله وي او په شعر کې د ليکوال د احساساتي ويناوو پرله پسې توب دی. په هغو هنري ادبي اثارو کې چې په نثر ليکل شوي دي په هغو کې سوژه د پېښو په هکله کيسه ده او په شعر کې د شاعر حسي وينا ده. پېښې چې سوژه جوړوي يو د بل سره په زماني اړيکو کې واقع دي او يو پر بل پسې روانې دي. دا پېښې زيات وخت پرله پسې (کرونولوجيکي) وي او کله کله ناپرله پسې (ناکرونولوجيکي) هم وي. سوژه عيني واقعيت په ځان کې منعکسوي، د ژوند د ټکرونو انځور سپړي، په هغه کې د ليکوال ايډيايي حسي ارزونه بيانيږي، ليکوال خلک په دايمي حرکت، خوځښت او پخپل منځ کې په بې شمېره ټکرونو کې د کليمو په ذريعه انځوروي.

په لنډو کيسو کې يوه سوژه يي ليکه وي لکه د منشي احمدجان د «ادم خان درخانی» په لنډه کيسه کې يا د چخوف د «نومولې» په داستان کې خو په منځنيو او لويو هنري اثارو کې دوې يا زياتې سوژه يې ليکې وي. د ببلګې په توګه د چخوف په رومانې داستان «د سراچې کور» کې دوې سوژه يي ليکې او د لېف تولستوی د «انا کارينينا» په اوږده رومان کې درې سوژه يي ليکې شته.

ټکر په هنري ادب کې د پرسوناژو تر منځ، د پرسوناژو او چاپېريال تر منځ، د اتل او سرنوشت تر منځ او

همدارنګه د اتل د شعور ننني تضاد دی. د ادبي اثر د منځپانګې ډينامیکي بنسټ په هنري ټکرونو کې واقع دی چې د واقعيت د ټکرونو انعکاس دی. په هنري ادبي اثرونو کې ټولنيزې، فلسفي او اخلاقي مناقشې چې د دغو اثارو پرسوناژونه يې پر مخ بيايي د ټکرونو زيات پوړيز هنري سيستم جوړوي. په ډېرو اثرونو کې ټکرونه چې ټاکلو-تاريخي وضعې رازيږولي وي انعکاس مومي. د ټکرونو په انتخاب او د هغوی نه سيستم جوړول د ليکوال د دريځ ځانګړتيا څرګندوي. د ټکرونو د څېړنې له مخې کولی شو چې د ليکوال فکري او اخلاقي دريځ مالوم کړو.

ټکرونه د ډراماتورجي په اثارو کې ځانګړی رول لري. د ډراماتورجي ټکرونه د پرسوناژو د ژوند پروګرامونه او د هغوی کرکټرونه سپړي. سوژه لاندې څلور توکي لري:

ا-ټرنه: د مخه مو وويل چې د سوژې په اساس کې ټکر پروت دی چې د کړو وړو محرکه قوه ده. د ټکرونو د زيږېدو بنسټ ټرنه ده. ټرنه هغه پېښه ده چې د کړو وړو پيل بلل کيږي. ټرنه هغه تضادونه چې پخوا موجود وو څرګندوي يا پخپله ټکرونه جوړوي يا ټرې. د ببلګې په توګه د چخوف «دواړه سپي مېرمن» په داستان کې سوژه پدې جمله ټرل کيږي: «خو يوه ورځ مازديګر هغه په بڼ کې ډوډۍ خوړه. مېرمن چې ګرده خولۍ يې پر سر وه ورو ورو ورتله چې د ده څنګ ته مېز ونيسي.» **۳۵** ټرنه د کړو وړو

ketabton.com - The Digital Library

ودې ته درومي.

ب-د کړو وړو وده: د کړو وړو وده د پرسوناژو تر منځ اړیکې او تضادونه ښکاره کوي او د دوی د کرکټرونو د جوړښت د تاریخ کیسه کوي.

ج- د ټکر لوړه څوکه (کولمینېشن): کولمینېشن د هنري ادب په اثارو کې د کړو وړو په وده کې د ټکر لوړه څوکه ده. پدې کې تضادونه خپل لوړې پولې ته رسیږي. دلته تضادونه په ځانګړې جدي بڼه کې بیانیږي. څرنګه چې سوژه د کرکټر تاریخ دی او د ټکر لوړه څوکه د ټاکلي کرکټر د سرنوشت لپاره ټاکونکی رول لري. د بېلګې په توګه د چخوف د «نومولې» په داستان کې کله چې نادیا ساشا ته د خپلې پېښکړې په هکله خبر ورکوي چې: «زه دلته یوه ورځ هم نه تېروم. سبا زه د دې ځایه ځم. د خدای دپاره ما د ځان سره بوزه!» ۳۲ دا صحنه د سوژې په وده کې د ټکر لوړه څوکه ده. کولمینېشن د ټکر د لوړې څوکې په حیث د کړو وړو د خلاصولو لپاره زمینه جوړوي.

د-خلاصونه: دا د پېښو پایله ده، د سوژې د تضادونو حل دی. خلاصونه ټکر حلولی شي. د بېلګې په توګه د چخوف د «نومولې» په داستان کې د نادې او اندرې تر منځ د ټکر پایله د دوی تر منځ په بېلتون پای ته رسیږي چې د سوژې خلاصونه ده.

۲–د هنري ادبي اثر جوړښت (کمپوزیشن):

د هنري ادبي اثر جوړښت اصطلاح د لاتیني کلیمې (compositio) نه چې ټکي په ټکي مانا یې ترتیب، ترکیب دي منځ ته راغلې ده. د هنري ادبي اثر جوړښت د هنري بڼې د توکو داسې ځای په ځای کول دي چې د هنري اثر منځپانګه په بڼه توګه بیان کړي. خو څرنګه چې د هنري اثر بڼه تر ټولو د مخه د پېښو د انځورولو نه جوړیږي نو لیکوال دا ټولې پېښې پخپل اثر کې ځای په ځای کوي، دا یا هغه ځای د اشخاصو د خبرو اترو لپاره ټاکي او پدې ترتیب د اثر جوړښت منځ ته راځي. د اثر جوړښت لاندې توکي لري.

ا-د ادبي اثر سوژه چې د مخه مو وڅېړله د ادبي اثر د جوړښت یو مهم توکی دی.

ب-اېکسپوزیشن (مخکینی تاریخ) د لاتیني ژبې د کلیمې (expositio) نه چې ټکي په ټکي مانا یې تجزیه، تشریح ده منځ ته راغلې ده. اېکسپوزیشن د هغو پېښو مخکینی تاریخ دی چې د هنري اثر په اساس کې پروت دی. په اېکسپوزیشن کې زیات وخت اساسي پرسوناژونه توصیف کیږي. تر ټرنې د مخه د هغوی ځای په ځای کول دي. اېکسپوزیشن د پرسوناژونو سلوک په ټاکلي ټکر کې مدلل کوي. د بېلګې په توګه د چخوف «د سراچې کور» په داستان کې کله چې لیدا د سوځونکو د لست د لاسلیک سره بېلاکوروف ته راځي او د دې د تلو وروسته

ketabton.com - The Digital Library

بېلاکوروف انځور ګر ته د ولچانینو د کورنۍ د مخکینۍ تاریخ کیسه کوي. «کله چې هغه لاړه، پتر پېتروویچ یې راته کیسه وکړه. د ده په وینا دا جینۍ د ښې کورنۍ څخه ده او لیدا ولچانینووا نومیږي او هغه کور چې دا د خپلې مور او خور سره پکې اوسیږي د ډنډ د پورې غاړې د کلي غوندې شېلکوفکا نومیږي. د دې پلار یو وخت ښه مقام لاره اود ځار د سلاکار په رتبه مړ شو. د دې سره سره چې ښې پیسې لري ولچانینووي په اوړي او ژمي چېرې نه ځي او لیدا د کلي په ښوونځي کې ښوونکې ده او د میاشتې پنځه ویشت روبله تنخواه اخلي.»۳۷ د نورمحمد تره کي د بنګ مسافري کې تره کی لومړی ځای په ځای د بنګ د کورنۍ مخکینی تاریخ بیانوي. د ناول په دریمه پاڼه کې وایي:«یوه ورځ د مسجد د دېوال په همدې لمر څریکي ډوله ځای کې پرانګي نومي بزګر له بنګ څخه چې نولس کلن هلک دی پوښتنه وکړه چې سږ کال د څه په نیت کې دي؟» بیا په نهمه پاڼه کې پرانګی بنګ ته وایي چې: «دوې خویندې لرې!ژر به در لوېې شي او ښه غټ ولور به پرې واخلې!» ورپسې په څلورلسمه پاڼه کې یې مور بنګ ته وایي چې: «یو سر یې» یاني پلار یې مړ دی او ورونه نه لري. وروسته یې په شپاړسمه پاڼه کې مخکینی تاریخ یو ځای ورکول کیږي: «د ده د خدای په امانۍ دپاره غیر د ده له مور او دوو خویندیو او یوې تورۍ نه بل څوک نه وو راغلي.» ابکسپوزیشن چاپېریال او پرسوناژو د کرکټرو

تر منځ د اړیکو په برقرارولو کې مرسته کوي.

ج- پرولوګ(پیلامه): په پرولوګ کې لیکوال لوستونکي د هغو پېښو سره اشنا کوي چې د اساسي کړو وړو د مخه پېښې شوې وي. پرولوګ په لرغوني ډراماتورجي، د منځنیو پېړیو او درنسانس په تیاتر کې پراخ شتون درلود.

د- اپیلوګ (وروستی تاریخ): د خلاصونې وروسته کله کله لیکوال پدې هکله خبر ورکوي چې د هغه د پرسوناژو راتلونکی ژوند څنګه شو. د بېلګې په توګه دبنګ مسافري کې کله چې بنګ بېرته کور ته راځي په لاره کې د یو کوچني له خوا زېری پرې کیږي چې مور یې په مخ (بدل) کوزده ورته کړې ده. ناول په منطقي توګه باید دلته پای ته رسېدلی وای خو تره کی د خپلې ایډیا د بیان لپاره اپیلوګ ورکوي او دا څرګندوي چې بنګ بل کال بیا کندهار ته ځي او په فابریکه کې د کارګر په توګه ثابت کار مومي. دی په کندهار کې د وړیو په فابریکا کې کار کوي، خپله مېرمن د ځان سره بیایي او هغې ته سواد ورزده کوي چې د ده سره د کارګرو او خواریکښو د حقوقو دپاره په مبارزه کې مرسته کوي. د چخوف «د سراچې کور» په داستان کې په اپیلوګ کې انځورګر د بېلاکوروف نه خبریږي چې د داستان د پرسوناژو راتلونکی ژوند څنګه شو.

ر- منظره: په هنري ادب کې د طبعیت انځور دی. د

ketabton.com - The Digital Library

طبعيت منظري د کړو وړو ځای او وخت په ننبه کوي او د هغوی په مرسته کولی شو چې تصور کړو چې چېرې (په کلي، په غره کې د رود پر غاړه) او کله (د کال وخت، کال، ورځ) کړه وړه پېښيږي. کله کله پېښې د طبعيت د پروسو له کبله بدلون مومي. په منظرو کې پخپله تابلو نه بلکې هغه احساس مهم دی چې منظره يې په انسان کې را ژوندی کوي. منظري د پرسوناژو انځور د کرکټر د سپړنې يوه لاره ده. منظره د انسان د معنوي حالت په احساسولو کې مرسته کوي. د طبعيت انځورونه ډېر وخت د شاعرانو او ليکوالو د وطنپرستۍ احساس بيانوي. د منظرو انځورونه سړي ته د دې شونتيا ورکوي چې د خلکو د ملي ژوند ځانګړتياوې روښانه کړي. پدې ډول د طبعيت انځورونه د اثر په جوړښت کې د نورو توکو سره يوځای د اثر د مفکورې په پرانېستلو کې مهم رول لوبوي. د بېلګې په توګه د چخوف د «نومولې» په داستان کې د منظري ترسيم: «د کړکيو لاندې او په بڼ کې مرغۍ چونبدې، لړې د بڼ نه لاړې، ژر ټول بڼ د پسرلي رنا ټيک د موسکا په شان وځلاوه. د پرخې څاڅکي د الماسو په شان په پانو ځلبدل او دا زور، د پامه لوبدلی بڼ په دغه سهار داسې ځوان او ښکلی ښکاربده.»۳۸

ز- پورتربت (څېره): فرانسوي کليمه ده چې ټکي په ټکي مانا يې انځور دی. پورتربت په هنري اثرونو کې د پرسوناژ د باندينی څېرې انځور دی. د بېلګې په توګه د

نور محمد تره کي د غوايي لاندی په لنډه کيسه کې د بزګر څېره: «لاس و پښې چاودې، مخ سپېره، شونډې وچې، يو کوچنی پېټی غنم په شا اړولي او په ستمي د کور په لور را روان دی.»۳۹ يا د چخوف د «نومولې» په داستان کې د نادیا څېره: «هغه دنګه، ښکلې، خوش اندامه وه او د ده څنګ ته ډېره روغه او ښکلې ښکاربده.»۴۰ په پورتربت کې د مخ ننبې، ونه، کالي، دلاس اشاره، د سلوک شېوه انځوريږي. د پرسوناژو د انځور په جوړولو کې پورتربت يوه مهمه وسيله ده. ډېر داسې هم کيږي چې ليکوال د ظاهري څېرې په مرسته د پرسوناژ ننني نړۍ پېژني. د پرسوناژ د روحي پورتربت جوړونه د هغه د ننني نړۍ په پوهېدو کې مرسته کوي او روحي سپړنه بشپړوي.

پورتربت هم د هنري اثارو د نورو توکو غوندې د منځپانګې په سپړلو کې مهم رول لري. ليکوال د پرسوناژ بهرنۍ څېره ترسيموي، د هغه احساسات توصيفوي، د پرسوناژو مستقيمې ويناوې (مونولوګ، ډيالوګ) وړاندې کوي، ننني وينا، د هغه د کړو وړو په هکله کيسه کوي.

ش-انتيربر (د کور ننني تزيين): هغه چاپېر چې په ادبي اثر کې پرسوناژ احاطه کوي. دا د اثر په جوړښت کې مهم رول لري. په هنري اثرونو کې مادي کلتور هم شامليږي. هغه د کور په ننيو تزييناتو کې مهم رول لري. د بېلګې په توګه د چخوف د «نومولې» په داستان کې د ساشا د کوټې تمثيل:«بيا د هغه کوټې ته لاړل چېرې چې سګرټ څکول

ketabton.com - The Digital Library

شوي وو او لاړې پکې توکل شوې وې. په مېز باندې د سماوار څنګ ته مات شوی غاب پروت و چې تور کاغذ وربانديې اینبسی او په مېز او په غولي باندې مړه مچان پراته وو. دلته د هر څه نه دا ښکاربده چې د ساشا شخصي ژوند همغسې ناولی و.»۴۱

۳–د هنري اثر د بیان جوړښت:

لیکوال په عمومي توګه د هنري اثر د جوړولو لپاره پدغه پروسه کې ورته عبارات، ترکیبونه، جملې او په جملو کې د کلیمو تاکلي ځای په ځای کول د هنري اثر بیاني جوړښت منځ ته راوړي. پدې ډول ویلی شو چې ژبه د هنري ادب یو مهم توکی دی. ژبه په ژوند کې د هنري ادب نه پرته هم شته. خو ژبه په هنري ادب کې د هغې د خاصې ځانګړنې له مخې چې لري یې په هنري ادب کې ځانګړي خصوصیات پیدا کوي. ادبپوهنه زیات وخت په هنري وینا ډډه لګوي چې د بڼې د منځپانګې اړخ دی. د هنري ادب ژبه د مذهبي او علمي ژبو په څنګ کې یوه مهمه ژبه ده. دا د کلیماتي هنر ژبه ده. فیلولوجستان د ژبې او وینا تر منځ توپیر کوي. ژبه د کلیمو زېرمه ده، د ګرامر هغه پرنسیپونه دي چې په جمله کې ترکیبېږي چې د دغه یا هغه قوم د خلکو په شعور کې ژوند کوي او د هغو په مرسته یو د بل سره خبرې اترې کولی شي. وینا ژبه په عمل کې ده یاني پخپله د خلکو تر منځ د پوهاوي یا خبرو اترو پروسه ده. په

نورو ټکو ژبه فونیتیکي-لغوي-ګرامري سیستم دی او وینا د ټولو او هر ډول خبرو اترو مجموعه ده چې د خلکو تر منځ د پوهاوي د وسیلې په توګه چوپړ کوي. د هنري اثارو د وینا اساسي ځانګړنه انځورتوب، مجازتوب، احساستوب دی. ژبه د انسان د شخصیت د کرکټر ځانګړنه راښیي چې د هغه د وینا په ځانګړنو کې ښکاره کیږي. د لیکوال د وینا په څنګ کې د پرسوناژو د وینا انفرادیت زیات اهمیت لري. په هنري ادب کې د لیکوال، کیسه کوونکي او پرسوناژ وینا وې یو تر بله توپیریږي. شعري ژبه د لیکوال د سبک په جوړولو کې مهم رول لوبوي چې په کلیمو، لحن، ګرامري نظم او وینا کې بیان مومي. هنري ادب د هنري انځورونو د جوړولو لپاره تر هر څه د مخه د ژبې انځوریزې او تعبیري وسیلې کاروي.

ketabton.com - The Digital Library

دويم څپرکی

شعر او هنري نثر

ټول ليکلي او ان د شفاهي ادب اثار يا په نظم يا په نثر سره ليکل شوي يا ويل شوي دي. خو هر نظم شعر نه دی او هر نثر د دې جوګه نه دی چې د هنري ادب اثار پرې وليکل شي. دا ځکه چې د هنري ادب د اثارو لپاره هنريتوب يو مهم شرط دی. د هنري ادب د هنريت درجه تخيل، احساس، ښکلا، اهنګ او نور توکي ټاکي. د هنري ادب اثار خپل ذاتي ارزښتونه لري چې هغه تخيل، تصوير، احساس، ښکلا او نور دي. د روهي دا خبره سمه ده چې وايي: «يوازې هغه ژبنی اثر چې هنري ارزښت ولري ادبي اثر ګڼل کيږي.» ۴۲ د هنر او هنري ادب ارزښت د دوی د هنري او ابستيتيکي ځانګړتياوو پر بېنسټ ټاکل کيږي. خو هنري ادبي اثار د ذاتي ارزښتونو برسېره بهرني ارزښتونه هم لري. د هنري ادبي اثارو بهرني ارزښتونه اخلاقي، علمي او فلسفي ښېګڼې دي.

د دې لپاره چې د شعر او نثر مقولې او مفهومونه په

کره توګه پخپل ځای وکارول شي نو ښه به دا وي چې د هنري ادب اثار د شعر او هنري نثر تر سرليک لاندې وڅېړل شي. د هنري وينا جوړښت دوه اساسي نمونې لري چې يوه يې شعر او بله يې هنري نثر دی.

شعر:

شعر د هنري ادب د يوه مهم توکي په څېر ډېر لرغونی دی. شعر شايد د انسان د ژوند سره يو ځای پيدا شوی وي. د دې پوښتنې ځواب چه شعر څه شی دی؟ اسان نه دی. د مخه چې د هنري ادب د تعريف په هکله وغږېدم ومې وويل چې ځينې ادب پوهان وايي چې د هنري ادب تعريف نه شي کېدای. دا خبره د شعر په هکله چې د هنري ادب مهم توکی ګڼل کيږي لا هم زياته کيږي.

ځينې ادبپوهان په دې باور دي چې شعر د پېژندلو وړ نه دي. «هماغسې چې ښکلا او حقيقت د پېژندلو وړ نه دي. هماغسې چې خوند، رنګ او د کيفيت جهان د تعريف په تنګ چوکاټ کې نه ځاييږي، شعر هم د ښکلا او احساس له جهان سره اړه لري...، همدارنګه هر شعر د يوه شاعر د تخيل زېږنده دی او هر شاعر له ژوند نه، له طبيعي او ټولنيز چاپېريال نه خپل برداشت لري.» ۴۳ دوی د دې دليلونو له مخې وايي چې شعر د پېژندلو وړنه دی او تعريف يې نه شي کېدای.

خو ځينې ادب پوهان، فيلوسوفان، کره کتونکي او

ketabton.com - The Digital Library

خپله ځینې لیکوالان بیا د شعر پدیده څېړي، د یوې ژبې د بېلو بېلو شاعرانو شعرونه سره پرتله کوي او په هغو کې ګډ او هم توپیري ټکي ګوري، بیا د بېلو بېلو هېوادونو د شاعرانو شعرونه سره پرتله کوي، ګډې اړیکې پکې مومي او ځانګړتیاوې یې پیدا کوي. په پای کې د خپل وخت د پوهې په کچه د شعر تعریف وړاندې کوي.

ارسطو شعر مخیل کلام بولي. ارسطو د شعر اساسي توکی تخیل په ګوته کوي. بیا وروسته پوهانو شعر مخیل او موزون کلام وبللو. پدغه تعریف کې وزن هم د شعر توکي وبلل شو. فکر کوم چې د یونان د هغه مهال د شعر لپاره دا ښه تعریف و. خو د عربي، پښتو او فارسي ژبو د شعر لپاره هغه مهال دا تعریف ښه و چې شعر مخیل کلام دی چې وزن او قافیه ولري ځکه چې عربي، پښتو او فارسي شعر خو د تخیل او وزن برسېره قافیه هم درلوده.

د ازاد شعر د رواجېدو سره ځینې ادبپوهان پدې نظر شول چې وزن یا اهنګ د شعر اصلي معیار نه دی که څه هم ارسطو لا پخوا دا نظر وړاندې کړی و چې وزن د شعر توکی نه دی. ځینې بیا وایي چې ازاد شعر هم یو ډول موسیقیت او اهنګ لري خو یوه ټاکلې قاعده نه لري. خو په هر ترتیب زیات ادبپوهان وزن د شعر توکی نه بولي. ځنګه چې ازاد شعر وزن او قافیه نه لري نو لدې امله یې منثور شعر هم بولي.

د ازاد شعر په څنګ کې سپین شعر هم شته چې په

انګلستان کې ډېر رواج لري. د محمد صدیق روهي په وینا په انګرېزي شعر کې د څلورو برخو نه درې برخې سپین شعر جوړوي. د سپین شعر توپیر د ازاد شعر نه دا دی چې «سپین شعر د خج په حساب د یوه ډول اهنګ لرونکی دی. په انګرېزي ژبه کې سپین شعر د لسو بې قافیو مسریو څخه جوړ شوی دی چې دوهمه، څلورمه، شپږمه، اتمه او لسمه څپه یې خجونه (accent) لري.» ۴۴

د مخه مو وویل چې پخوا د یونان شعر مخیل او موزون کلام په توګه تعریف کېده او د هغه مهال یوناني شعر لپاره دا یو ښه تعریف و. همدارنګه د هغه مهال د عربي، پښتو او فارسي شعر د پاره دا تعریف ښه و چې شعر مخیل کلام دی چې وزن او قافیه ولري. خو که موږ غواړو چې د هغه مهال یوناني، عربي، پښتو او فارسي شعر لپاره داسې تعریف وکړو چې د څلورو واړو ژبو د شعر لپاره ښه تعریف وي نو موږ اړ یو چې دا تعریفونه سره پرتله کړو او په دوی کې هغه ګډې ننبې په ګوته کړو چې د ټولو یادو شویو ژبو په شعر کې شتون ولري. ګډې ننبې یې تخیل او وزن دي. خو وروسته چې ازاد شعر او سپین شعر منځ ته راغلل نو وزن هم تر پوښتنې لاندې راغی چې د شعر ننبه یې وبولي او که نه؟ پدې ترتیب د شعر تعریف د شعر د ودې او بڼې د بدلون سره بدلون مومي او د شعر بېل بېل تعریفونه منځ ته راځي. اوس به د شعر ځینې تعریفونه وګورو.

ketabton.com - The Digital Library

ارستو شعر د طبعیت پېښې (تقلید) بولي.

د اډګار الن پو په نظر شعر «د ښکلا اهنګوال تخلیق دی. د هغه یوازینی قاضي ذوق دی.» ۴۵

ورډزورث وایي: «شعر د قوي احساس تخیلي څرګندونه ده او معمولا اهنګوالا ده.» ۴۶ خو کارلایل بیا شعر موزیکال فکر ګڼي.

پوهاند ډاکټر الهام د شعر تعریف داسې کوي: «شعر یو په زړه پورې، د انسان د احتیاج وړ، خو یو مرموز، سحرامیزه او حیرانوونکی شانته هنري ژبنی ذهني تخلیق دی.» ۴۷ الهام هم شعر ژبنی ذهني تخلیق او د انسان د ارتیا وړ ژبنی هنر بولي او هم یې د خوند اړخ په ګوته کوي.

محمد صدیق روهي شعر داسې تعریفوي: «شعر یو ډول اهنګوالـه وینا ده چې پر عواطفو باندې اغېزه کوي.» ۴۸ روهي وزن هم د شعر توکی بولي او وایي چې شعر د انسان پر عواطفو باندې اغېزه کوي. روهي دا هم وایي چې «شعر لـه څلورو ضروري توکو نه جوړیږي: مفکوره، تخیل، احساس او وزم. شعر په وزم لرونکې ژبې سره د مفکورې او تخیل عاطفي ترکیب ته ویل کیږي.» ۴۹ روهي زیاتوي چې هر شعر د ځان سره یوه مفکوره لري. خو په شعر کې مفکوره دومره تاکونکی رول نلري څومره چې په هنري او بدیعي توګه د یوې مفکورې څرګندونه یې لري.

رحمت شاه سایل وایي: «شاعري څه وي د لفظونو د

رنګا رنګ ګلونو امېل وي... شاعري یوه ټولنیزه هنرکاري ده، شریکو جذبو ترجماني ده لفظ پخپله یو تصویر دی او په ذهن کې تصویر جوړوي او چې څو لفظونه د تصویرونو په شکل کې په یوه شعر کې راټول شي او هغه [چې] کوم تصویر جوړوي هغه د یوه پېغام شکل واخلي او پېغام نه یوازې په ژبه کې وي بلکې په یوه نظم او تنظیم کې وي. او چې نظم او تنظیم ته راشي نو موسیقیت پکې پیدا شي او موسیقیت لکه چې د انسان په فطرت کې موجود وي دغه موسیقیت چې معنوي ښکلا ورته شاعر بخښي د انسانانو په ټولو حواسو او کیفیتونو خوریږي. دا یو سرورهم پیدا کوي یو درد هم. او دغه ټول څیزونه د خلکو تر منځ د مینې رشتې قایمې ساتي او دغه رشتې په اصل کې د انسانیت معراج او د ژوند ژواک ذریعې اووسیلې دي.» ۵۰

رحمت شاه سایل هم د شعر بهرني او ذاتي ارزښتونه دواړه په ګوته کوي. دی شعر ټولنیزه هنرکاري او د ګډو جذباتو ترجماني بولي. دی همدارنګه د هنري ادب د ژبې ځانګړنه په ګوته کوي او وایي چې په شعر کې کلیمه یو انځور دی او په ذهن کې تصویر جوړوي او کله چې څو کلیمې د انځورونو په بڼه یوځای شي بیا یو نوی تصویر ورنه جوړیږي چې یو پېغام لري، موسیقیت لري او ښکلی وي. دا بیا نورو خلکو ته لېږدول کیږي او د هغوی په حواسو اغېز شیندي. دا بیا د خلکو تر منځ د مینې اړیکې ټینګوي چې دا اړیکې «په اصل کې د انسانیت معراج، او

ketabton.com - The Digital Library

د ژوند ژواک ذريعې اووسيلې دي.» **۵۱**

په شعر کې تخيل ډېر مهم توکی دی او تشبه، مجاز، کنايه او استعاره يې بنسټيز لوازم دي. شعر د تخيل برسېره لکه چې د مخه مو يادونه وکړه انځور (تصوير)، احساس، ښکلا او اهنګ (ريتم) ځانګړتياوې په ځان کې لري او انساني پېغام د ځان سره لري.

په پای کې ويلی شو چې شعر مخيله وينا ده چې يو نه يو ډول اهنګ او موسيقيت لري، ښکلی وي او د انسانانو په حواسو او عواطفو خوندور اغېز شيندي.

هنري نثر:

نثر په اصل کې عربي کليمه ده، په لغت کې شيندلو او تيتولو ته وايي او په اصطلاح کې هغه وينا ده چې وزن او قافيه ونلري. **۵۲** په روسي ژبه کې نثر ته پروزا (proza) او انګريزي ژبه کې prose وايي. خو ليکنې که علمي وي يا غير علمي وي په نثر يا نظم باندې ليکل کيږي. خو څنګه چې مو ډ هنري ادب نثر تر څېړنې لاندې نيسو نو ښه به دا وي چې د هنري ادب د نثر لپاره د هنري نثر کليمه وکاروو. هنري نثر «يو ډول اهنګ لري، په غوږونو ښه لګيږي، خو دا اهنګ ټاکلی ترتيب او قاعده نلري.» **۵۳** د هنري نثر اهنګ د متريک اوازونو تابع نه دی. هنري نثر د بديعي ځانګړتياوو د لرلو له امله د عادي نثر نه توپيريږي.

د محمد صديق روهي په وينا نثر په مرسل او مسجع

نثر وېشل کيږي. مرسل نثر هغه نثر دی چې د وزن او قافيې له قيد نه ازاد وي او مسجع نثر هغه دی چې سجع پکې راغلې وي. روهي دا هم وايي چې د لوېديځ ادبپوهان په دوديزه توګه نثر په څلورو ډولونو ويشي:

۱-تشريحي نثر: تشريحي نثر تعريفونه، پروسې، تعميمونه، مفکورې او پرنسيپونه بيانوي. د دغه نثر نه زيات وخت د علمي سپړنې، ترکيب، پرتلنې، او تصنيف کولو دپاره کار اخېستل کيږي. چې د سړي د مالوماتو د زياتولو سره مرسته کوي.

۲-استدلالي نثر: دا نثر د دليلونو په وړاندې کولو سره لوستونکی يا اوربدونکی د يوه حکم په سموالي يا ناسم توب باندې قانع کوي. دا نثر د يوه تېزبس د ثبوت يا د مفکورې د اړولو دپاره پکاريږي.

۳-توصيفي نثر: دا نثر يوه پېښه، منظره يو شخص (يا خلک) يا شيان په ښکلو ،ځانګړو او روانو ويو په ذريعه د حسي يا عاطفي پوهاوي په موخه داسې بيانوي چې ليکوال مقابل لوري ته خپل احساس ولېږدوي او په هغه کې عاطفي غبرګون راوپاروي.

۴-داستاني نثر: په دغه ډول نثر کې خيالي يا واقعي پېښې د وخت او ځای په ترتيب سره بيانيږي. ساده داستاني نثر پېښې په پرله پسې ډول سره بيانوي. خو هغه نثر چې نخښه (Plot) لري او د هنري پرنسيپونو په اساس ليکل شوی وي، نخښه لرونکی داستاني نثر بلل کيږي.

ketabton.com - The Digital Library

خو باید یادونه وکړم چې د هنري ادب په نثري اثارو کې پېښې یا په پرله پسې (کرونولوجیکي) ډول یا په ناپرله پسې (ناکرونولوجیکي) ډول سره بیانیږي. خو که پېښې په کرونولوجیکي ډول بیان شي نو هغه اثار سوژه یا نخښه (Plot) لري او هغه اثار چې پېښې په ناکرونولوجیکي ډول پکې بیان شوې وي ځینې ادب پوهان د سوژې پرځای د فابل (Fabel) کلیمه ورته کاروي. خو ځینې ادب پوهان دواړو ته همغه د سوژې کلیمه کاروي او زه هم دواړو ته د سوژې کلیمه کاروم.

د شعر او هنري نثر توپیر څه دی؟:

په ادبپوهنه کې د پخوا راهیسې تر ننه پورې دا مناقشې او بحثونه روان دي چې د شعر او هنري نثر توپیر څه دی؟۵۴

د فېسبنکو په وینا د هنري نثر وینا په پراګرافو، جملو او پراوونو باندې وېشل کیږي. د شعر لیکنه وړو کرښو په بڼه چې په متناظر ډول یو د بل لاندې واقع وي لیکل کیږي او مورِ هغه د شعر د بڼې په توګه پېژنو او درک کوو یې. پدې توګه ګرافیکي بڼه د شعر او هنري نثر د توپیر اساسي ځانګړتیا ده. خو فیسبنکو دا هم وایي چې: «په شعر کې پخپله د کلیماتو ځای په ځای کونه، د قافیې په شرایطو کې د هغوی یو پر بل اغېز، د وینا اهنګي اړخ، ځانګړی وزنې او ګرامري جوړښت دا ټول پخپل ځان کې

هغه شونتیاوې پټې ساتي چې نثر ورځخه بې برخې دی.»۵۵

شعر پېژندنه د شعر جوړولو دقوانینو په هکله علم دی او دري څانګې لري. لومړی متریکا: دا د شعر د ننني کچې، د هغه د وزن د نظم په هکله زده کړه ده. دوهم فونیکا: د غږونو د ترکیب په هکله زده کړه ده. دریم ستروفیکا: دا د کرښو د ترکیب په هکله زده کړه ده.

په شعر کې کلیمه هر څه او په هنري نثر کې کلیمه یوازې وسیله ده. شعر د کلیمو نه جوړیږي چې انځورونه جوړوي او اندونه بیانوي، هنري نثر د انځورونو نه جوړیږي چې په کلیمو بیانیږي. په شعري او نثري وینا کې لحن ډېر رول لري خو د شعري وینا لحن د نثري وینا د لحن سره توپیر لري. خو لحن په شعر کې ډېر اهمیت لري.

لحن (intonation): دا کلیمه د لاتیني ژبې د (intonare) څخه اخېستل شوې چې ټکي په ټکي مانا یې په زوره ویل دي. خو په اصطلاح کې په خبرو اترو کې د اواز یا غږ لوړوالی او ټیټوالی دی چې د غږدونکي وینا د بیانولو د بڼې اساسي وسیله ده چې د ویونکي اړیکې اوږدونکي ته رسوي. د خبرو اترو د غږ لوړوالی او ټیټوالی د انسان د اواز د غږ د څرګندولو د مانا د بدلولو مجموعه ده. د خبرو اترو د اواز لوړوالی او ټیټوالی د وینا مانا مشخصوي او حسي طبعیت یې بیانوي.

شعر د وینا بڼه ده چې په لیک کې د اواز د لوړوالي او

ketabton.com - The Digital Library

ټیټوالي د تشبیتولو وړتیا لري. د شعر د وقفې کتنه مور
دې پایلې ته راولي چې شعر د اواز د لوړوالي او ټیټوالي
پدیده ده. د اواز لوړوالی او ټیټوالی هغه لامل دی چې
شعر د نثر نه پرې توپیریږي. یا په نورو ټکو په شعر کې د
نثر په نسبت لحن زیات اهمیت لري.

لحن پېچلې پدیده ده چې د هغې توکي: اهنګ، د غږ
زور، د وینا وقفې، چټکوالی او ترنګ (tember)، د جملو
بېلوالی یا ګډون او نور تل یو پر بل متقابل اغیز اچوي.

د فېسېنکو په وینا د اواز لوړوالی او ټیټوالی څلور
دندې لري. په فونیتیکي توګه وینا تنظیموي، د جملې د
برخو تر منځ فکري اړیکې جوړوي، جملې ته د کیسې
کولو، پوښتنې کولو، هڅونو، د ندایې او نورو ماناوو
نښه ورکوي او همدارنګه بېل بېل احساسات (د نمانځنې،
د مینې، د خندا، د غم او خفګان) بیانوي. د اواز لوړولی
او ټیټوالی د خپروونکو، کره کتونکو او په ځانګړې توګه
د هنري ادب د وینا د بیان لپاره اهمیت لري.

د هنري وینا وزن (rhythm): دا د یوناني کلیمې
(rhythmos) څخه اخېستل شوی چې ټکي په ټکي مانا یې
هم وزن کول دي. په اصطلاح کې د متن د کومو توکو د
دوره اي (تاکلی واټن) تکرارېدنه ده. دا پدیده په طبعیت
کې هم شته. د ببلګې په توګه د انسان د زړه خوځښت، په
کهکشان کې د سیارو حرکت، د څپو مد او جذر، د شپې
او ورځې بدلون او نور. د هنر ډېر ډولونه لکه موسیقي،

نڅا، مهندسي او نور وزن لري. وزن زیات وخت د کومو
توکو تکرار دی چې په تاکلي پرله پسې توب او څپو سره
تر سره کیږي.

د شعر جوړولو اساسي سیستمونه:

شعر جوړونه د شعري وینا د غږیز ترکیب د سازمانولو
لاره ده. د شعر جوړونې سیستم تل د تاکلې ژبې د تاکلو
لارو او میتودو د ځانګړتیاوو پر بنسټ ولاړ دی. شعر
جوړونه لاندې درې سیستمونه لري:

۱-د شعر جوړونې تونیک سیستم: د تونیک کلیمه د
یوناني ژبې د tonos د کلیمې نه چې ټکي په ټکي مانا یې
فشار دی اخېستل شوې ده. د شعر د دې ډول سیستم د
جوړولو بنسټ دا دی چې د کرښو اندازه یې د خج په
شمېر باندې ولاړه ده.

۲-د شعر جوړونې سېلابي سیستم: د سېلاب کلیمه د
یوناني ژبې د sillabikos چې ټکي په ټکي مانا یې څپه ده
اخېستل شوې ده. د شعر د دې ډول سیستم د جوړولو
بنسټ دا دی چې د کرښو اندازه یې د سېلابو په شمېر
ولاړه ده. دا شعر جوړونه پدې ټینګه ولاړه ده چې په ژبو
کې د کلیمې په پیل او په پای کې ثابت خج ولري.

۳-د شعر جوړونې سېلابي-تونیک سیستم: دا د
تونیک شعر یو ډول دی چې بنسټ یې په شعر کې د خج
لرونکي او بې خجه څپې (سېلاب) په تناوبي ترتیب باندې

ketabton.com - The Digital Library

ولاړ دی. روهي وايي چې «پښتو شعر څپه ييز-خجيز (سيلابوتونيک) دی او د اروپايي ژبو د شعر د اهنګ سره نږدې والی لري.» **۵۶** عبدارؤف بېنوا هم پدې نظر دی چې پښتو شعر «... د اروپايي ژبو د اشعارو په څېر د سېلاب او سېلابل له رويه وېشل کيږي.» **۵۷**

درېيم څپرکی

د هنري ادب ډولونه او ژانرونه

د هنري ادب ډولونه او ژانرونه:

د هنري ادب د ډولونو او ژانرونو په هکله ادبپوهان يوه خوله نه دي. په روسيه کې د ادب د ډولونو د پاره روسي کليمه (Rod) چې په انګليسي کې د (Kind) او په پښتو کې د «ډول» د کليمې اندولې ده کارول کيږي. روسي ادب پوهان هنري ادب په لومړي سر کې په درو لويو ډولونو وېشي: اېپوس، ليريک او ډراماتورجي. بيا د دغو درو ډولو هريو په ويدو (Wid) او په ژانرو وېشي.

په لوېديځ کې د ادب د ډولونو دپاره فرانسوي کليمه ژانر کارول کيږي. دوی لومړی هنري ادب په درو لويو ژانرو: اېپوس، لېريک او ډرامه باندې وېشي او بيا دا هر ژانر په وړو ژانرونو وېشل کيږي. خو د دې لپاره چې د اصطلاحاتو د ګډوډی مخه ونيول شي زه د ادب د پورتني وېش د پاره دوې کليمې وړاندې کوم. د لومړي ستر وېش دپاره د پښتو کليمه «ډول» او د دوهم وېش دپاره

ketabton.com - The Digital Library

فرانسوي کليمه «ژانر» کاروم. اوس به لومړی د هنري ادب د ډولونو او بيا به د هنري ادب د ډولونو په چوکاټ کې د هنري ادب ژانرونو باندې رڼا واچول شي.

د هنري ادب ډولونه:

د هنري ادب د اثارو تر ټولو غټ وېش د هنري ادب د اثارو ډولونه دي. د هنري اثارو د ډولونو د وېش په اساس کې د ټولنيز ژوند دوه اړخيزتوب پروت دی. ټولنيز ژوند دوه اړخونه لري چې يو يې ننني او بل يې بهرنی دی. د ټولنيز ژوند ننني اړخ د انسان د ژوند معنوی خوا ده او د انسان د اندونو، احساساتو او تخيل نړۍ ده او بل د ژوند بهرنی اړخ دی چې هغه د انسان د کړو وړو، اندېښنو، خبرو اترو او د هغوی د متقابلو اړيکو او نورو نه جوړ دي.

د انسان د ژوند د بهرنی اړخ تمثيل د نورو انسانانو او پېښو سره په متقابل اغېز کې اپوس، د انسان د ژوند د ننني معنوي اړخ يانې احساساتو، اندونو او تخيل تمثيل لېريک او په کړو وړو کې د ژوند تمثيل ډراماتورجي ده.

اپلاتون پخپل نامتو اثر «دولت» کې چې د ادبي اثارو د ډولونو په هکله يې د سوکرات نظريې وړاندې کړې دي وايي چې شاعر کولی شي لومړی داچې سيخ پخپله وغږېږي چې د لېريکو اثارو تر ټولو مهمه نښه په ګوته کوي، دوهم دا چې ادبي اثار د پرسوناژو د وينا وو د تبادلې په بڼه جوړېږي چې د ډراماتورجي اثارو ځانګړنه ده

او دريم دا چې خپلې خبرې د نورو د خبرو سره يو ځای کړي چې د اپيکو اثارو ځانګړنه ده.

ارسطو په خپل نامتو اثر «poetics» کې هم د پېښې کولو (تقليد) درې لارې بېلوي. د پېښو يا د يوه شي چې د ځان نه بېل وي په هکله کيسه کول لکه چې هومر کول، يا داسې چې سړی د خپل ځان پېښې کوي او خپل ځان نه بدلوي، يا ټول تمثيل شوي کسان د عمل کوونکو او عمل کېدونکو غوندې تصور کوي چې په ترتيب سره د اپيکو، لېريکو او ډراماتورجي اثارو ځانګړنې دي. د ارسطو وروسته فرانسوي کلاسيسيزم د ادبي ډولونو د توپيرولو دپاره فرانسوي کليمه ژانر وکاروله. بيا د المان کلاسيکي ښکلا پوهنې د ګوښې نه نيولې تر هيګله پورې ادبي ډولونه د فلسفې پر بنسټ توضيح کړل. هيګل د انسان د ژوند د بهرني اړخ تمثيل اپوس، د انسان د ژوند د ننني اړخ تمثيل لېريک او د دواړو ترکيب ډراماتورجي بولي. روسي ادبپوه و. خاليزېف د المانې اروا پوه بيولر د وينا د تيوری پر بنسټ ادبي ډولونه د ادبي اثارو د وينا د ټيپ د تنظيم له مخې بيانوي: لومړی دا چې وينا د موضوع په هکله خبر (representation) دوهم دا چې احساسي وينا (د وينا وال د احساساتو بيان) دريم دا چې کوم چا ته يا يو څه ته د ويونکي مراجعه چې خبرې پخپله عمل ګرزي چې د apelation کليمه ورته کاروي. په اپوس کې ويونکي ته يو څه د بهرني شي په هکله ويل برتري

ketabton.com - The Digital Library

لـري، پـه لېريـک کـې حسـي وينـا برتـري لـري او پـه ډراماتورجي کـې کليمـه د کـوم ډول سـلوک بڼـه نيسـي چـې د پېښـو د يـون پـه کومـه تـاکلې شـېبه کـې صـورت نيسـي. پـه دوديـزه توګـه د ادبـي اثـارو درې ډولونـه اپېـوس، لېريـک او ډراماتورجي د کليمـې د تـاکلې دنـدې سـره سـمون خـوري: خبري، حسي او بياني.

خـو پـه هـر صـورت لکـه چـې د مخـه مـو وويـل چـې د هنـري اثـارو د ډولونـو د وېـش پـه اسـاس کـې د تـولنيز ژونـد دوه اړخېزتـوب پـروت دی او د دغـه پرنسـيپ پـر بنسـټ هنـري ادب په درې لويو ډولونو وېشل کيږي:

۱- اپېـوس (epos): اپېـوس د انسـان د ژونـد د بهرنـی اړخ تمثيـل د نـورو انسـانانو او پېښـو سـره پـه متقابـل اغېـز کـې دی. اپېيـک اثـر د ځـای (مکـان) او وخـت (زمـان) پـه چوکـاټ کـې نـه محـدوديږي. هغـه کـولی شـي چـې زيـاتې پېښـې او زيـات شـمېر پرسـوناژونه انځـور کـړي. د ببلګـې پـه توګـه د لېـف تولسـتوی پـه «جګړه او سـوله» کـې د فېسـېنکو پـه وينـا تـر څلـورنيم سـوو زيـات پرسـوناژونه تمثيـل شـويدي. پـه اپېوس کې کيسه کوونکی ډېر رول لري.

ځای (مکـان): د ځـای نـه زمـوږ مقصـد هغـه ځايونـه دي چـې پېښـې پکـې پېښـيږي. د ځـای د درک او احسـاس لپـاره زمـوږ څلـور حسـونه: ليـد، اورېدنـه، احسـاس او بـوی ډېـر رول لـري. د ليـدنې پـه ذريعـه بڼـې، رنګونـه او انـدازې مـالوموو، اوازونـه هـم پـه لـږه انـدازه د ځـای پـه پېژندنـه کـې

مرسـته کـوي يـاني د خبـرې کـونکي نـه پـه څـومره واټـن کـې واقع دی.

د اپېـوس اساسـي ځانګړتيـاوې د هنـري ادب د اثـارو د يـو ډول پـه توګـه پېښـې او کـړه وړه دي او برسـېره پـردې کيسـه کونـه يـې بلـه ځانګړتيـا ده. خـو د اپېـوس پـه لويـو لېريکـو اثـارو کـې بيـان، مباحثـه او د ليکـوال پرېکـون (د موضـوع نـه د ليکـوال وتـل) هـم شـتون لـري ډيالوګ هـم پـه کـې وي چـې دا تـول فرعـي رول لـري او اپېـوس د لېريـک او ډراماتورجي سره تړي. اپېيک اثار هم د نثر او هم د نظم په بڼه جوړيږي.

د پرسـوناژو کـړه وړه او سـلوک بايـد توصـيف شـي. د هغـوی مهمـې نښـې پـه ګوتـه شـي، مثبـت او منفـي اړخونـه يـې جـوت شـي، بيـا يـې ورتـه او تـوپيري نښـې ښـکاره شـي. د پرسـوناژو د ورتـه او تـوپيري نښـو پـه مرسـته مـوږ د دوی تـر منځ اړيکې انځورولی شو.

۲-لېريـک: (lyrikos) يونـاني کليمـه چـې د lyra څخـه چـې يـوه موسـيقي الـه ده، چـې د هغـې د غږولـو سـره بـه سـندرې ويـل کېـدې، اخېسـتل شـوې ده. پـه لېريـک کـې پخپلـه د انسـان د ننـنی نړۍ د هغـه د فکـر، احسـاس او تخيـل هنـري انځـوردی. کـړه وړه او سـلوک دوهـم پـلان تـه غورځـول کيږي. پـه لېريکـو اثـارو کـې شـاعر يـا ليکـوال د ژبـې تـر ټولـو حسـي بڼـو تـه مراجعـه کـوي پـه لېريـک کـې د بيـان عـام ټيپونـه فکـر، مونولـوګ او مراجعـه دي. مونولـوګ د پرسـوناژ د ځـان

ketabton.com - The Digital Library

سره خبرې اترې دي. د بېلګې په توګه: «بنګ له ځان سره چرت وواهه چې ښه دی عمومي سړک ته ځان وباسي او په سړک باندې لاړ شي ځکه چې دا یوه پاچایي لاره ده او خطر پکې ډېر لږ دی او په دغه ترتیب به د غل د غدې د سرداري نه خلاص شم. ۵۸

اېپوس او ډراماتورجي بشپړ کرکټرونه چې په راز راز چاپېر کې عمل کوي انځوروي، خو لېریک د پرسوناژو د ژوند بېل بېل حالتونه او شېبې ترسیموي. په لېریک کې د ټولنیز ژوند او طبعیت پدیدې کولی شي چې د سړي احساسات وتخنوي. د لېریک ډول پرنسیپ دا دی چې وړو بڼو ته تمایل لري څومره چې لنډ وي دومره بشپړ وي.

په لېریک کې پېښې هېڅ یا لږ وي. په لېریک کې احساسات په کلیمو کې دومره نه په نښه کېږي څومر چې په زیاته توګه بیانېږي. په لېریک کې د هنري وسیلو ټول سیستم د دې تابع دی چې د سړي د احساساتو خوځښت وسپړي.

لېریک په زیاته اندازه د هنري ادب د نورو ډولونو غوندې په ژوند کې مثبت پېل ته میلان لري. په دغه کې د لوړو، مهمو ایډیالونو او ښایست په هکله خبرې کېږي یاني د انسان، د انسان د ایډیالونو او د ژوند د ارزښتونو نندارە ده.

لېریک نه یوازې د انسان د ننني ژوند سره، چې د انسان ننني نړۍ انځوروي، سروکار لري، بلکې باندینې

واقعیت ته هم پام اړوي ځکه چې انسان د نړۍ سره هر اړخیزې اړیکې لري، د وخت سره اړیکې لري چې دی پکې اوسېږي، د طبعیت سره اړیکې لري چې د ده د ژوند چاپېریال جوړوي. لدې ځایه د فلسفي لېریک، ملي لېریک او د منظري لېریک مفهومونه منځ ته راغلي دي.

د احساساتو وړونکی چې د هنري ادب په لېریک ډول کې بیانېږي لېریک پرسوناژ دی. لېریک پرسوناژ نه یوازې د لیکوال، د هغه د اروا، معنوي حالت او د وینا د سلوک سره په ټینګو مزو تړلی دی، بلکې په زیاته اندازه د هغه نه نه توپیریږي. لېریک پرسوناژ نه یوازې د شعر احساس بیانوي بلکې هغه ته بدلون ورکوي. شاعر په شعر کې ځان بیانوي.

۳-ډراماتورجي: د ډراماتورجي تر ټولو مهمه ځانګړتیا ډیالوګ دی. د ډیالوګونو په څنګ کې په لږه اندازه مونولوګونه شته «دیالوګ د اکټورانو تړل دي. د ډیالوګ واحدونه د خبرو نوبتونه هم بللی شو.»۵۹ د خبرو نوبتونه خپله پېښې دي. یو ډیالوګ لږ تر لږه د دوو خبرو اترو د نوبتونو نه جوړېږي چې لږ تر لږه د دوو اکټورانو له خوا پلی کېږي او موضوع یې یوه وي. اکټوران په نوبت سره خبرې کوي. د خبرو اترو کسان زیات وخت په یوه ځای او یوه وخت کې واقع وي. د اکټورانو نه زمور مقصد لوبغاړي نه دي بلکې رولونه دي. کړه وړه په نندارە کې پلي کېږي. په ډراماتورجي کې د لېریک او اېپیک ننبې

ketabton.com - The Digital Library

يو د بل سره ګډيږي. د ډرامو اکثريت په يوه باندينې واحد عمل باندې جوړيږي چې د کړو وړو د يووالي د پرنسيب سره سمون خوري چې اکثر وخت د پرسوناژو د مقابلې سره تړاو لري. په نولسمې پېړۍ کې دا پرنسيب مطلق و که څه هم د شکسپير او پوشکين په ډرامو کې د بهرنيو پېښو يووالي شتون نه درلود او د چخوف په ډرامو کې ګرد سره نه وو. پدې ډرامو کې په يوه ان کې څو سوژه اي ليکې موجودې وې. په ځينو ډرامو کې يې ننني کړه وړه برتري لري. پدې ډرامو کې پرسوناژونه دومره کړه وړه سرته نه رسوي څومره چې احساس او فکر کوي. لکه د چخوف په ډرامو کې

د ډراماتورجي اثار د ابپوس غوندې پېښې انځوروي، د خلکو کړه وړه او د هغوی متقابلې اړکې بيا جوړوي. د ليکوال وينا په ډراماتورجي کې کومکي وي. هغه د عمل کوونکو کسانو لست، د کړو وړو ځای او وخت په ننه کوي، د نندارې په پيل کې د صحنې د وضعې، پدېدو، کړو وړو ،او سلوکونو يادونې چې په هغو کې د پرسوناژو د لحن، حرکت او د پېښې کوونې (ميميک) لارښوونې ورکول کيږي بيانيږي.

د ډراماتورجي متنونو اساس د پرسوناژو د ډيالوګونو او مونولوګونو نه جوړيږي. د صحنې پر مخ د ډرامې د ښودنې په پروسه کې کېدای شي چې په ډرامې کې بدلون راشي ځکه چې په صحنه کې د هغې نوښتي بيا جوړونه

کيږي چې ريژيسور، اکټوران، هنرمن او کمپوزر پکې ونډه اخلي تر څو هغه په کره توګه ولوستل شي او د هغې جوړښت ته سم پام وشي.

د هنري ادب د ډولونو توپير د دې شونتيا راکوي چې هغه د نورو ښو سره ترکيب کړو. لکه لېريک د موزيک سره (سندره) ډراماتورجي د فنتوميم سره (نندارە) او ابپوس د نقاشي او ګرافيک سره (مصور هنري اثار). اوس به د هنري ادب ژانرونه تر څېړنې لاندې ونيول شي.

د هنري ادب ژانرونه:

ادب پوهان ژانرونه د هنري ادب د ډولونو په چوکاټ کې د ښلو ښلو پرنسيپونو پر بنسټ ښلوي. ځينې يې د سکالو، ځينې يې د پرابلم او ځينې يې د نورو ښو پر بنسټ ښلوي خو تر اوسه دوی پدې ندي بريالي شوي چې د يوه واحد پرنسيپ پر اساس د ادبي ژانرو د ښلولو مسله حل کړي. خو د اويايمو کلنو په پيل کې شوروي ادبپوه پاسپلوف پخپل کتاب «د ادبياتو د تاريخي ودې مسلې» کې د ادبي ژانرونو مسله ديوه ګوني پرنسيپ پر بنسټ وخېړله. دی د ا. ن. وېسلوفسکي د نظريې له مخې د روسي او نړيوالو ادبياتو د پراخو موادو پر بنسټ په درو ادبي ډولونو (اپيک، لېريک او ډراماتورجي) کې د ادبي ژانرونو پيدايښت او وده د يوه ګوني پرنسيب په اساس بيانوي. دی وايي چې د دې مسلې د حل اساسي پوښتنه

ketabton.com - The Digital Library

او ستونزه دا ده چې: «د دې لپاره چې پخپل ټول پېچلتوب او ټول اړخېزتوب کې د ادبي اثر د منځپانګې او بڼې داسې ځانګړتياوې او اړخونه ، چې هغه پخپله ژانري وي د هغو نه چې ژانري نه وي، بېل کړو». ۲۰

داسې چلند ځکه په زړه پوري دی چې د ژانر مسله په دوو اړخونو کې تر کتنې لاندې نيول کيږي. د يوې خوا د هنري اثارو په منځپانګه کې د هغې داسې تاريخي تکرارېدونکی اړخ يانې پرابلم، چې ژانري دي، نيول کيږي؛ د بلې خوا د هغه يوه ژانر په اثارو کې ځينې عمومي تاريخي تکرارېدونکي توپيرونه پخپلې بڼې کې رابنکاره کيږي. د بېلګې په توګه د رومان ژانر د خپلې بڼې په ځينو عمومي ننبو کې نثري يا شعري کېدای شي. ګ. ن. پاسپېلوف د خلکو په شفاهي جوړونو کې دوې بڼې بېلوي: دا شفاهي-نثري کيسه (کيسه د کليمې په پراخه مانا) او شفاهي-شعري کيسه (سندره د کليمې په پراخه مانا) دي. او همدارنګه په ليکلي وينا کې هم دوې بڼې جلا کوي: دا ليکلي نثري کيسه (کيسه د کليمې په پراخه مانا) او ليکلي-شعري کيسه (نظم د کليمې په پراخه مانا) دي. بيا د دغو بڼو نه هره يوه د اندازې او په هغوی کې د انځورشوي ژوند د پرنسيپ له مخې په نورو ټاکلو ژانري بڼو وېشل کيږي. د بېلګې په توګه لنډه کيسه، کيسه، ناول، رومانې داستان، رومان، اوږد رومان او نور.

لکه چې مو روښانه کړه چې د يوه ژانر په اثارو کې

کېدای شي چې پخپلو بڼو کې ځينې عمومي تاريخي تکراري توپيرونه وموموـ. خو کېدای شي چې د يوې ژانري بڼې په اثارو کې د ژانري منځپانګې بېل بېل ډولونه لکه افسانوي، ملي-تاريخي، اوتولوژيکي او رومانې وموموـ. د ژانري منځپانګې هر ډول د ټولنې د ودې په ټاکلي پوړ کې منځ ته راځي. اوس به هرې ژانري منځپانګې ته لنډ نظر واچوو.

ګ. ن. پاسپېلوف وايي چې «افسانوي وينا په معنوي کلتور کې د هنر نه مخکې مرحله کې وه او هغه د نورو ژانري ګروپونو نه مخکې منځ ته راغله. د افسانوي ژانري منځپانګې په اساس کې د پرابلم تاريخي تکرارېدونکی اړخ او کټ مټ افسانوي جينيټيک اړخ پروت دی.» ۲۱ د ژوند لوړ پوړ ته د خلکو د بدلون په پړاو کې د ژانر افسانوي ګروپ نوره وده ونه کړه. زړو افسانوي پروبلمونو خپل ارزښت د لاسه ورکاوه. هغه څېرې چې د جوړونکو په تخيل کې دغه يا هغو خارق العاده قواوو په تجسم کې لا ډېر وخت د ژانر په نورو ګروپونو کې موجود و ګام په ګام يې په زياته اندازه سيمبوليک او استعاري ارزښت درلود.

د ژانر ملي تاريخي ګروپ «د ماقبل طبقاتي ټولنې په ډېره وروستی دوره کې او د طبقاتي ټولنې په لومړيو وختو کې منځ ته راغی. دا د بېلو بېلو قبيلو او وروسته د بشپړو قومونو نه د جوړېدو لويه مرحله وه، د دغو جوړو

ketabton.com - The Digital Library

شویو قومونو د جلا کېدو، د ټکرونو، او زیات وخت د ظالمانه مبارزې د هغوی ساحوي خوځښتونه او مهاجرتونه د ځینو بریالیتوبونه او د نورو تابعیت او پدې ترتیب د ازادی نه د دوی د دفاع توپاني مرحله وه.» ۲۲ کټ مټ دغو شرایطو ملي-تاریخي ژانري منځپانګه وزیږوله. د ملي-تاریخي ژانري منځپانګې د اثارو جوړونکو په اساسي توګه د ملي ټولنې د تاریخي جوړښت سره دلچسپي لرله. د ژانر دغه ګروپ د ټولنیز ژوند د عمومي، تاریخي تکرارېدونکو ځانګړتیاوو یاني د خلکو د ملي سرنوشت د منځ ته راتلو له مخې توپیریږي.

د ژانر اوتولوژیکي یاني اخلاقي- ترسیم ګروپ په تاریخي لحاظ د ژانر د ملي تاریخي ګروپ نه وروسته منځ ته راغی. د ژانر دا ګروپ پخپل ژانري اړخ کې د ټولنیز ژوند د خلکو اخلاقي ونډې پوهاوی په ځان کې خلاصه کوي. د دغه ژانري ګروپ په اثارو کې ډېر وخت ټولنیز کرکټرونه، په پرله پسې ډول د هغوی اخلاقي تکراري ځانګړتیاوو له اړخه، که منفي وي یا مثبت او یا د دغو یا هغو په متضاد یووالي کې وي، انځوروي.

د ژانر د اوتولوژیکي ګروپ وروسته د ژانر رومانې ګروپ منځ ته راغی. رومانې ژانري منځپانګه په خپل ځان کې د ټولنیز ژوند تاریخي تکرارېدونکې ځانګړتیاوې داخلوي چې په کومو کې د شخصیت د جوړېدو یون ښکاره کیږي.

په پای کې باید ووایو چې د ټولو یادو شویو ژانري ګروپونو په اثارو کې بیلې بیلې انتقالي او منځنۍ جوړېدنې لیدل کیږي. پورته مو د هنري ادب ژانرونه وڅېړل نو اوس لازمه ده چې د هنري ادب په درو سترو ډولونو کې د هر یوه ډول ژانرونه لوستونکو ته په لنډه توګه وړاندې شي.

د اپوس ژانرونه:

افسانې یا زړې کیسې: زمونږ پخوانیو نیکونو هڅه کوله چې د خپل مهال د معما غوندې پېښې لکه طبیعي پېښې (توپانونه، د لمر ختل او لوېدل، د موسمونو بدلون، مد او جذر او نور) باندې پوه شي. د ښو او بدو تر منځ مبارزې هم مهم رول درلود. دوی دا پېښې د کیسې په توګه بیانولې. دا کیسې په لږه یا زیاته کچه د فانتمازیو (غیر حقیقي تصورات) نه سرچینه اخیستې او د دې وړاندوینه یې کوله چې په ژوند کې ورځنی واقعیت درک کړي او د انسان اړتیاوې پوره کړي. دا کیسې د اپوس په ډول کې د «ادبیاتو د اساساتو کتاب» د لیکوالو په ویناپه لاندې ژانرو کې بیان شوې دي. ۲۳

۱- Myth خیالي افسانه: خیالي افسانې هغه کیسې دي چې په هغو کې سړی کوښښ کوي د طبیعت ناپېژندل شوې پدیدې د خدایانو، الهي ګانو، ارواګانو او اتلانو په سلوک پورې وتړي. خدایان او الهي ګانې د دغو پدیدو

ketabton.com - The Digital Library

لاملونه بولي او دوی کله کله د انسانانو غوندې د مینې، غم او کینې احساس سره انځوروي.

۲- Fairy tale جادوګري افسانې: دغه د لویانو لپاره کیسې وې چې ورو ورو بیا د ټپړیو په اوږدو کې د لویانو له خوا کوچنیانو ته په شفاهي ډول کېدې. دا کیسې د خلکو په کیسو او کلتوري کیسو باندې وېشل کیږي.

د خلکو کیسې شفاهي کیسې دي چې لیکونکی یې مالوم نه وي. فانټازي د دغو کیسو غټه ټنډه ده چې د دیبانو، پېریانو، جادوګرو، ښاپېریو، د غږوونکو ژوو او نباتاتو غوندې تمثیلېدې. زیات وخت یې د اتلانو لپاره خوشالونکی پای درلود او اوږد نېکمرغه ژوند یې تېرولو.

کلتوري کیسې: دا هم د خلکو د کیسو غوندې فانټازي توکي لري خو ډېرې زړې نه وي او لیکونکی یې مالوم وي.

۳- Sage تاریخي افسانې (تاریخي کیسې): دا د خلکو شفاهي کیسې دي چې وروسته لیکل شوې دي. د دې سرچینه تاریخي ده یاني چې د یو چا سره په واقعیت کې پېښه شوې وي. خو د کیسې کولوپه یون کې فانټازي توکي لکه جادوګري، شیطانان او ارواګاني پکې ګډې شوې او په پای کې د واقعیت او تخیل یو مخلوط وي.

۴- Legend مذهبي افسانې (مذهبي کیسې): دا یوه مذهبي کیسه ده چې زیات وخت بې نومه لیکونکی لري او پدې هکله وي چې یوه عقیده څومره لویه او قوي وي.

برسېره پر دې اېپوس نور ډېر ژانرونه لري چې یو یې حماسي کیسې دي.

حماسي کیسې: حماسي کیسې نظمي کیسې دي چې د تاریخي پېښو، د ملي اتلانو په هکله ویل شوې چې د خپل وطن سره د مینې، مېړانې ایډیالونه پکې بیان شوي وي. د هومر ایلیاډ او اوډیسې یې لرغوني نمونې دي. د حماسي کیسې په څنګ کې د تاریخي سندرې ژانر هم شته چې په هغه کې ځانګړي تاریخي مېړونه یا تاریخي پېښې انځور شوي وي. لکه په روسي ادب کې د ایوان ګروزني او سووروف په هکله یا د کولیکوفسکي د جګړې د پېښې په هکله سندرې.

اېپوس نور زیات ژانرونه لري لکه لنډه کیسه، کیسه، ناول، داستان، رومان، اوږد داستان، اوږد رومان او نور چې د هنر او هنري ادب د ودې په یون کې منځ ته راغلي دي. د دغو ژانرونو د پېژندلو په هکله ادب پوهان بېل بېل نظرونه لري. زه به دلته د پاسپېلوف د نظریې پر بنسټ دغه ژانرونه په لنډ ډول لوستونکو ته وړاندې کړم.

د مخه مو یادونه وکړه چې پاسپېلوف د ژانري منځپانګې څلور ډوله بېلوي: افسانوي، ملي-تاریخي، اوتولوژیکي او رومانې.

په افسانوي ګروپ ژانرونو کې زړې خیالي کیسې، جادوګري کیسې، تاریخي کیسې او مذهبي کیسې، چې د مخه وڅېړل شوې، شامېلیږي.

ketabton.com - The Digital Library

په ملي-تاريخي ګروپ ژانرو پورې هغه اپيک اثار، چې د خلکو د ملي سرنوشت سره تړلي وي، شامليږي. لکه د لېف تولستوی سوله او جګړه کې د ناپليون سره د جګړې انځور، يا د ا. تولستوی لومړی پېښ.

په اوتولوژيکي ګروپ ژانرو کې هغه اپيک اثار شامليږي چې د خلکو د اخلاقي وندې پوهاوی پکې بيان شوی وي. په دغه ګروپ کې لنډ داستان، منځنی داستان، داستان او اوږد داستان راځي. لکه د ګوګل داستان «مړې اړواوې».

د ژانر په روماني ګروپ کې هغه اپيک اثار شامليږي چې په هغو کې د شخصيت د جوړېدو يون انځوريږي. په دغه ګروپ کې دا ژانرونه لکه لنډه کيسه، کيسه، ناول، روماني داستان، رومان او اوږد رومان شامليږي چې بيان يې بيل کتاب غواړي.

د لېريک ژانرونه:

د لېريک ژانرونو ساحه ډېره پراخه ده. لکه چې د مخه مو يادونه وکړه چې د ژوند، طبعيت او ټولنې پديدې کولی شي چې د انسان احساسات وپاروي. د لېريک ژانرونه نه تر ټولو زيات د مينې د انځورولو ژانر غزل دی. برسېره پر غزل، قصيده، مثنوي، څلوريزې، ملي سرود، منظوم ليک، لطيفه، ويرنه او نور دي.

د پښتو په فلکور کې لنډی يو مهم ليريک ژانر دی چې

د پښتنو د ټولنيز ژوند واقعي هيندارە ده. «لنډی چې د موسيقي په څپو کې راشي بيا د مسرې يا ټپې په نامه يادېږي او که د سروکي سره يوځای شي د ټيکې په نامه يادېږي.»۲۴ همدارنګه ناري، نيمکې، بګتې، بدله، سندره او نور هم يادولی شو.

د ډراماتورجي ژانرونه:

د ډراماتورجي ډول دري اساسي ژانرونه لري: تراژيدي، کوميډي او ډرامه.

تراژيدي:

د يوناني کليمې (tragodja) چې ټکي په ټکي مانا يې د بزې سندره ده اخېستل شوې ده. تراژيدي د ډراماتورجي د ډول ژانر دی چې د پرسوناژو د تراژيک ټکر پر بنسټ جوړه او پايله يې تراژيکه وي. په تراژيدي کې هغه واقعيت انځوريږي چې د داخلي تضادونو غوټه جوړوي. په تراژيدي کې په ډېره جدي بڼه د واقعيت ټکرونه سپړل کيږي.

د تراژيدي ژانر په اساس کې نه پخلاکېدونکی ټکر پروت دی چې د پرسوناژو په کړاوونو او مړينې پای ته رسيږي.

دا ژانر، چې د مذهبي لمانځنې د دودونو نه منځ ته راغلی، د افساني نندارېز تمثيل و. د تياتر د منځ ته راتلو

ketabton.com - The Digital Library

سره تراژيدي د خپلواک ژانر په توګه وزيږېده. د تراژيدي جوړونکي د ميلاد د مخه په پنځمه پېړۍ کې د يونان سوفوکل، اسخيل او يوريپيدز دي. هغوی تراژيدي ټکرونه د نوي ټولنيز نظام سره منعکس کول. دوی دا ټکرونه د افسانوي موادو په شان درک کول او انځورول.

د لرغونو تراژيديو اتلان د خدای يا قدرتمن په اراده په نه حليدونکي ټکر کې واقع کېدل. د ښلګې په توګه د اسخيل د تراژيدی اتل پرومیتی ځکه کړاوونه ليدل چې د زيوس خدای اراده يې ماته کړه کله يې چې خلکو ته اور وبخښه او هغوی ته يې کسب ورزده کړ. د سوفوکل په تراژيدي کې اديپ باچا اتل د خپل پلار په وژنې او د خپلې مور سره په واده کولو محکوم و.

لرغونې تراژيدی د درې ګونې (وخت، ځای او عمل) يووالي د قانون مراعات کاوه. دا تراژيدی په شعر ليکل کېدې او د لوړ سبک په ذريعه توپير کېدې او د هغې اتل د لوړې طبقې نماينده ګان لکه خدايان، اميران او پهلوانان وو.

د اوسنی تراژيدی بنسټ ايښودونکی د انګلستان ستر ډرامه ليکونکی ويليم شکسپير دی. د هغه تراژيدی «رومېو او ژولېت»، «هاملت»، «باچا لير»، «اتلو» او نورو په اساس کې ډېر شديد ټکرونه پراته دي. د ده پرسوناژونه د افسانو اتلان نه دي، بلکې واقعي خلک دي چې د واقعي قوتونو او وضعې سره مبارزه کوي.

شکسپير د لرغونې تراژيدی مهمو اړخونو ته وده ورکړه او په عين وخت کې يې د هغو شرطونو نه ازاده کړه چې د ده په وخت کې يې خپل اهميت له لاسه ورکړی و. د ښلګې په توګه افسانوي سوژه او د درې ګونو يووالي قانون يې د نظره وغورځول. د شکسپير تراژيدي د واقعيت ټول اړخونه په ځان کې نيسي.

د تراژيدي په وده کې بله مرحله د فرانسوي ليکوالو وه. کرنيل، وامينه، او نورو د کلاسيسيزم د تراژيدی روښانه نمونې جوړې کړې. د دوی تراژيدی لوړ سبک درلود او د درې ګونو يووالي قانون يې هرو مرو مراعات کاوه.

په اتلسمه-نولسمه پېړۍ کې شيلر د کلاسيک سبک تراژيدي جوړه کړه. په روسيه کې لومړی تراژيدي سوماروکوف او بيا په نولسمه پېړۍ کې پوشکين د «بوريس ګدونوف» تراژيدي جوړه کړه. پوشکين پخپله تراژيدي کې د کلاسيسيزم ټولې غوښتنې وغورځولې.

کومېډي:

د لاتينې ژبې د comoedia او د يوناني کليمې komos نه چې ټکي په ټکي مانا يې خوشالی او ode نه چې ټکي په ټکي مانا يې سندره ده، اخېستل شوې ده. کومېډي د ډراماتورجي ژانر دی چې کرکټرونه او عملونه د خلکو خندا راپاروي. دا خندا د کرکټرونو د منځپانګې او بڼې تر

ketabton.com - The Digital Library

منځ د ژور تضاد نه را منځ ته کیږي. کومیډي د تراژیدي غوندې په لرغوني یونان کې وزیږېده. د کومیډي پلار اریستوفان نومیږي چې د میلاد د مخه په څلورمه او پنځمه پېړیو کې یې ژوند کاوه.

ډرامه:

د ډرامې ژانر د تراژیدي او کومیډي د ژانرو نه ډېر وروسته منځ ته راغی. ډرامه هم د تراژیدي په څېر جدي تضادونو ته تمایل لري. ډرامه په اروپا کې د رونښانتیا په دوره کې خپره شوه. ډرامه د خپلواک ژانر په توګه د اتلسمې پېړۍ په دوهمه نیمایي کې د رونښانوونکو له خوا منځ ته راغله.

ډرامه جدي ټکر دی او د تراژیدي نه پدې توپیریږي چې په دغه یا هغه ډول د حل وړ دی. د ډرامې بل توپیر د تراژیدي سره پدې کې دی چې تراژیدي په لرغونو موادو جوړیږي او ډرامه په معاصرو موادو جوړیږي. برسېره پردې ډرام نوی اتل تاییدوي چې د چاپېر د ټولو سرنوشتونو په ضد ولاړ دی.

د ډرامې او تراژیدی توپیر د ټکر په ماهیت کې پروت دی. د تراژیدي ټکرونه د حل وړ نه دي ځکه چې د هغوی حل د انسان په ارادې پورې اړه نه لري. تراژیدي اتل په بې ارادې توګه په داسې چاپېر کې واقع کیږي چې هرو مرو باید مړ شي او نه د هغې تېرو تنې په اساس چې کړې ده.

ډراماتیک ټکرونه د تراژیکي ټکرونو پرعکس حل کېدونکي دي. که چېرې د ډرامې اتل مري نو د هغه مړینه په زیاته اندازه د شخصي پرېکړې او خپلې خوښې له املې صورت نیسي او نه د تراژیدي غوندې چې د چاپېر پایله ده او د هغه نه د وتلو لار نه لري. په تراژیدي کې د نااندولو قواوو ترمنځ ټکر او په ډرامه کې د اندولو قواوو تر منځ ټکر شتون لري.

د ډراماتورجي ژانرونه ځینې یوازې د لوستلو، ځینې یې په نندارې (تیاتر) کې د ښودلو، ځینې یې د راډیو په څپو کې د خپرولو او ځینې یې د ټلویزیون د خپرولو دپاره جوړیږي.

ketabton.com - The Digital Library

څلورم څپرکی

د هنري ادب سبک

سبـــک:

«سبک عربي کلیمه ده چې سرو او سپینو زرو د ویلې کولو او تویولو په معنی راځي او سبیکه د زرو ټوټې ته ویل کیږي.»۲۵ په اروپا کې د سبک لپاره د لاتین کلیمه Style کاروي چې د Stilus څخه اخیستل شوې ده. «سټیلس داسې اله ده، چې د هغې په وسیله پر مومیایي تابلوګانو باندې لیکنې کېدې.»۲۶

د مخه تردې چې د سبک د مقولې یا مفهوم په هکله وغږېږم لازمه ګڼم چې ځینو ټکو ته د لوستونکو پام واړوم. د هر لیکوال او شاعر سبک یو شمېر ځانګړتیاوې لري چې د نورو لیکوالو او شاعرانو د سبک نه پرې توپیریږي. لدې املـه ویل کیږي چې هر لیکوال او شاعر ځانګړی سبک لري او د بې شمېره سبکونو په هکله خبرې کیږي. خو د همدغه لیکوال او شاعر په سبک کې داسې ننښې موندل کیږي چې هغه د یو شمېر نورو لیکوالو او شاعرانو

په سبک کې هم شتون لري. پردې بنسټ بیا مورد یوه ډول سبک په هکله خبرې کوو چې د یو شمېر لیکوالو دپاره ځانګړی وي. محمد صدیق روهي د اوو ډولو سبکونو نه یادونه کوي چې لنډیز یې په لاندې ډول وړاندې کیږي.

ادبي سبکونه د لیکوالو او شاعرانو په نومونو هم یاد شوي دي لکه د هومر سبک، د شکسپیر سبک، د خوشال خان سبک او نور. سبک د وخت په نوم هم یاد شوی دی لکه د لاتین ادبیاتو د طلایي دورې سبک، معاصر سبک او نور. د سکالو په نوم هم سبک یاد شوی وی لکه علمي سبک، فلسفي سبک او نور. د جغرافیایي موقعیت په نوم هم سبک یاد شوی لکه د پارسو پخواني سبکونه د هندي سبک، خراساني سبک، عراقي سبک او نور. سبکونه د مخطبینو (طبقې) په نوم لکه ولسي یا عامیانه سبک، اشرافي سبک او نور هم یاد شوی دی. په پای کې هغه سبک هم یادوي چې د واسطې (Medium) څخه اغېزمن شوی وي لکه د یوې ژبې د ادبي اثارو سبک. د دې لنډې یادونې نه به اوس اصلي موضوع ته راوګرځم چې سبک څه شی دی؟

د اپلاتون په نظر هر تعبیر او مضمون سبک نه شي لرلی؛ بلکې کوم وخت چې تعبیر د حقیقت او ښکلا مثال وګرځي او کمال ته ورسیږي نو هلته د سبک خاوند کېدای شي. خو د ارسطو د پلویانو په نظر ټول عباراتونه سبک لري، خو د څرنګوالې له مخې سره توپیریږي.

ketabton.com - The Digital Library

محمد صديق روهي وايي چې: «سبک د فکر نظم او تناسب دی.»۲۷ بوفون وايي چې «سبک پخپله سړی دی.»۲۸ نيومن وايي چې: «سبک يو فکر دی چې په ژبه افاده شوی وي.»۲۹

په ننني وخت کې د هنري ادب څېړونکو د سبک مسلې ته ډېر پام اړولی دی. په وروستيو وختو کې زيات علمي اثار او مقالې خپرې شوې دي چې په يوه يا بل ډول د سبک په مسلو باندې رڼا اچوي. ا.ن. سوکولوف (Sokolov) وايي چې د سبک فيلولوژيکي مفهوم تر نورو د مخه په لرغوني يونان کې منځ ته راغی او د هغه ځای نه لرغوني روم ته ولېږدول شو چې هلته د سبک کليمه د ژبې د اصطلاح په توګه ټينګه شوه.

په ننني مهال کې په دوو ګډو فيلولوژيکي علومو کې د سبک مفهوم په اساسي توګه د ژبپوهنې او ادبپوهنې د دوو بېنسټيزو نظريو له مخې څېړل کيږي. په ژبپوهنه کې سبک د عمومي ملي ژبې د يوه ډول په توګه يا د بيان (وينا يا کلام) د يوه ډول په توګه تر کتنې لاندې نيول کيږي. په نورو ټکو د «ژبې سبک» او د «بيان سبک» د ژبپوهنې د سبک د نظريې منځپانګه جوړوي. ګ. ن. پاسپېلوف (Paspelov) د فردينانډ سوسيورا (Ferdinand Sosiora) د نظريې پر بنسټ د «ژبې» او «بيان» مفهومونه سره بېلوي. د هغه په اند «بيان» د ټولو او هرډول خبرو اترو مجموعه ده چې د خلکو تر منځ د پوهاوي د وسيلې په

توګه چوپړ کوي. ژبه د «بيان» د ځانګړنې په توګه ټاکلی فونېټيکي-لغوي-ګرامري سيستم دی. د دغو دوو مفهومونو د بېلولو په پايله کې پاسپېلوف دې پايلې ته رسيږي چې بيان په تاريخي توګه وده کوي او بيل بيل ډولونه جوړوي او سبک لري، ژبه د خپل لازمي ټينګوالي او ورو بدلون له مخې سبک نه لري. خو بيا هم دی دا مني چې په دغه يا هغه ملي ژبه کې تل د سبک بېل بېل توانونه او ظرفيتونه وجود لري.

مور د دې شونتيا نه لرو چې د سبک د ژبپوهنې بېلې بېلې نظريې وڅېړو يوازې به د ادبپوهنې له مخې په سبک رڼا واچوو. په ادب پوهنه کې د سبک په هکله ډول ډول نظريې شته چې مهمې يې په لاندې ډول دي.

لومړی نظريه د فورمالېستانو ده. فورمالېستان د سبک په څېړنه کې د هنري اثر منځپانګه په نظر کې نه نيسي. د هغوي لپاره ان د سبک د منځپانګې د توکو په هکله پوښتنه وجود نه لري. ا.ن. سوکولوف ليکي: «د پيګيره فورمالېست لپاره د هنري اثر د جوړښت ټول توکي شکلي دي.»۷۰ د فلوبر په عقيده «پخپله شکل اثر دی.»۷۱ خو بيا هم فورمالېستانو د هنري ژبې په وده کې د قدر وړ رول لوبولی دی.

د دوهمې نظريې پلويان د فورمالېستانو سره په مناقشو کې د منځپانګې توکي هم په سبک کې شاملوي. و.م. ژيرينوفسکي (Djerinovski) وايي «چې د ادبي اثر د

ketabton.com - The Digital Library

هنري سبک په مفهوم کې نه يوازې د ژبې وسيلې، بلکې همدارنګه تېمونه، تېپونه (نمونې)، داثر جوړښت، د هغې هنري منځپانګه ... په ځان کې شاملوي» ۷۲ ا.و. لارويـن (Larvin) په خپل کتاب کې چې «هنري ميتود او سبک» نومېږي د سبک مسله نه يوازې په هنري بڼو پورې، بلکې د هغې منځپانګې ته بيايي. هغه ليکي چې «د علمي ښکلاپوهنې يو لوی پرمختګ دا دی چې د سبک... مفهوم ته پخپله منځپانګه هم داخلوي.» ۷۳ ا. و. چيچيرين (Checherin) سبک د هنري اثر د منځپانګې او بڼې د يووالي په توګه ګوري. هغه وايي چې: «د هنري اثر سبک د منځپانګې او بڼې د يووالي د عملي کولو په توګه په شوروي فيلولوژي کې د ژوند حق لاسته راوړی دی.» ۷۴

م. پ. خراپچېنکو (Khrapchenko) په سبک کې د هنري اثر د منځپانګې عناصر هم شاملوي. هغه ليکي: «د هنري جوړونو په سبکي نظم کې نه يوازې د بڼې ځانګړنې، بلکې د منځپانګې تاکلي اړخونه څرګندېږي.» ۷۵ ل.اي. تيموفېف سبک د هنري اثر د ټولو عناصرو د يووالي په څېر ګوري. په نوروټکو هغه دا مني چې «سبک د بڼې او منځپانګې يووالی دی.» ۷۶ اي. ريوياکين پخپل کتاب «د ادبياتو د زده کړې اوښوونې مسلې»، کې وايي چې سبک د ادبي اثر يا د ليکوال د جوړونو د بڼې او منځپانګې يووالی دی هغه ليکي چې: «سبک د منځپانګې او د هغې د بيان د بڼې ايديايې يووالی دی، ټاکلې هنري قانونمندي

ده چې د ټولو جوړو شويو توکو په متقابل تړاو، توافق او هدفمندی کې ښکاري.» ۷۷

د دريمې نظريې پلويان وايي چې سبک د هنري اثر بڼه ده چې ايديايي منځپانګه سپړي. دغه نظريه موږ ته په زياته اندازه سمه او حقيقت ته نږدې ښکاري. د پ.و. پوليېفسکي (Polievcki)، ي. اي. ايلسبرګ (Elsberg)، ا. ن. سوکولوف، ګ. ن. پاسپېلوف او نورو اثارو کې بيان شوې ده.

پ.و. پوليېفسکي سبک «د کومې مستقلې منځپانګې د بڼې په توګه» ۷۸ ګوري چې د واقعيت د ټاکلي پوهاوي په پايله کې منځ ته راځي. ي. اي. السبرګ مني چې «سبک د بڼې د ټولو عناصرو يووالی دی چې د هنري اثر د منځپانګې د اغېز لاندې پيدا کېږي.» ۷۹ دې نظرې ته ا.ن. سوکولوف پخپل کتاب «د سبک تيوري» کې وده ورکوي. هغه سبک د بڼې د پېچلي سيستم په توګه ګوري چې د ادبي اثر د منځپانګې سره په نه شلېدونکي اړيکې کې واقع ده.

ا.ن. سوکولوف ليکي چې: «سبک سيستم دی چې عناصر يې پخپل منځ کې په يووالي کې واقع دي.» ۸۰ د هغه په نظر د سبک تعريف د «يووالي»، «بشپړوالي» او «سيستم» په توګه د سبک ماهيت نه څرګندوي. هغه د سبک ماهيت د سبک په ايديايي توب، د سبک د ښکلا خوښوني په شته والي او د هنري قانونمندی په موندلو

ketabton.com - The Digital Library

کې ګوري. هغه لیکي چې «سبک د ښکلا خوښونې د پدیدې په توګه تر ټولو د مخه کوم هنري قانون ته د ټولو توکو تابعیت دی چې دوی سره یوځای کوي، ټولو ته بشپړوالی ورکوي او د سبک د سیستم دغسې پېښې اړینې کوي.» ۸۱ هغه د سبک مسلې د هنري قانون مندی په پرله پسې موندنې، د سبک د منتقلینو په کره ټاکلو او د هغه د جوړېدو په لاملونو کې ګوري. ګ.پ. ابراموویچ وایي چې «سبک د ادبي اثر ځانګړنه ده چې د دغه اثر په ټول جوړښت (ژبنې، سوژه اي او جوړښت(کمپوزیشن)) د هغوی په ټولې ایډیایي بڼې کې ښکاره کیږي.» ۸۲

دغه نظریه په پرله پسې او باوري توګه د ګ.ن. پاسپېلوف په کتاب کې چې «د ادبي سبک پرابلمونه» نومیږي بیان شوېده. ګ. ن. پاسپېلوف د سبک هغه تعریف چې ا.ب. چیچیرین، ي.اي. اېلسبرګ، ا.ن. سوکولوف او نور یې پخپلو لیکنو کې وړاندې کوي یو څه پراخ بولي چې د سبک ماهیت نه پرانیزي. دی وایي چې ا.ن. سوکولوف د سبک تعریف په سمه توګه پای ته رسوي چې د هغه ښکلایز ماهیت ته اشاره کوي. «نو لکه چې ښکاره ده نه یوازې هنري اثار ښکلایز ماهیت لري.» ۸۳ پاسپېلوف لکه چې د مخه مو ویلي و د «ژبې» او «بیان» مفاهیم سره ټولوي او وایي چې یوازې «بیان» د سبک درلودونکی دی. پدې ترتیب سبک د هنري اثر د بڼې ځانګړتیا ده چې ایدیایي منځپانګه بیانوي.

د سبک د جوړېدو لاملونه:

د دې دپاره چې د سبک هر اړخیز تعریف وکړو اړینه ده چې د سبک د جوړېدو لاملونه روښانه کړو. دې پوښتنې ته د ځواب لپاره د هنري اثر د ایدیایي منځپانګې مفهوم ته راګرځم چې د مخه وروباندې غږېدلي یم. د هنري اثر منځپانګه دري اړخونه لري چې یو یې موضوع یا تېم، بل یې پرابلم او دریم یې د لیکوال ایډیایي-حسي ارزونه ده.

د لیکوال له خوا انتخاب شوي ټولنیز-تاریخي کرکټرونه، د هغوي متقابل اغېز او د طبعیت سره د هغوی اړیکې د هنري اثر تېم جوړوي.

د ټولنیز کرکټریت په بیا جوړونې کې لیکوال د ټولنیز ژوند هغه مهمې ځانګړتیاوې ښیلوي، تقویه کوي او وده ورکوي چې په اساسي توګه لږ او ډېر د هغوی د ژوند په انفرادي کړو وړو، اړیکو، افکارو، اندېښنو، څېرو او وضعې کې څرګندیږي. د لیکوال لپاره د انځور شویو کرکټرونو دا تر ټولو مهمې ځانګړتیاوې او اړخونه چې په ادبي اثر کې ښیل شوي او تقویه شوي دي د هنري اثر پرابلم جوړوي.

د کرکټرونو په دغو تر ټولو مهمو اړخونو کې د لیکوال لپاره ټاکلې ایډیایي-حسي ارزونه خوندي ده چې د بیا جوړونې په پروسه کې د ادبي اثر په انځوریزې بڼې په جزیاتو کې بیان مومي. ټولنیزو کرکټرو ته د لیکوال ایډیایي-حسي اړیکه د ادبي اثر ایډیا جوړوي. دا دري

ketabton.com - The Digital Library

اړخونه پخپل يووالي کې د هنري اثر منځپانګه جوړوي.

برسېره پردې هنري مېتود د منځپانګې د عيني اړخ (تېم) او د ذهني دواړو اړخونو (پرابلم او ايډيا) په متقابلو اړيکو کې ښکاره کيږي. دا د ژوند د تولنيز کرکټرتوب د هنري انځورولو دوه بېل بېل پرينسيبونه دي چې د بېلو بېلو خلکو، دورو او ادبي مکتبونو په ادبي جوړونو کې بيان مومي.

پدې ترتيب د هنري ادبي اثر د مځپانګې درې واړه اړخونه او هم هنري ميتود د سبک د جوړېدو لاملونه دي.

د سبک توکي:

د مخه مو وويل چې د ادبي اثر هنري بڼه د ډېرو د يون (سوژه)، جوړښت (کمپوزيشن) او د بيان د جوړښت د سيستمونو نه جوړيږي.

سوژه د يو لړ منطقي او کرونولوژيکي يا ناکرونولوژيکي پېښو يون دی چې يو د بل سره تړلې وي. د اثر سوژه په اساسي توګه د اشخاصو د کړو وړو، اند ښنو، خبرو اترو او د هغوی د متقابلواړيکو نه جوړيږي. د کرکټرنو تناسب چې ليکوال ورسره علاقه لري بايد د اشخاصو ځای په ځای کولو، د اثر په سوژه کې راڅرګندشي چې د دغه ځايه د هغوی متقابلې اړيکې جوړيږي چې په مکان او زمان کې وده مومي او دغه يا هغه درجه د ټکرونو د هغو د بېلو بېلو شېبو (ترڼه، د ټکر

لوړه څوکه او خلاصونه) په ځان کې داخلوي.

جوړښت (کمپوزيشن): د اپيکو او لېريکو اثارو هنري بڼه تر ټولو د مخه د ډېرو د انځور نه جوړيږي. د دې سره سره ليکوال په دغه يا هغه ډول دغه ټولې ډېرې په خپلې کيسې او ليکنې کې ځای په ځای کوي، دا يا هغه ځای د اشخاصو د خبرو اترو لپاره ټاکي او پدې ترتيب د اثر جوړښت (کمپوزيشن) جوړيږي

کليماتي جوړښت: هنرمن په عمومي توګه د اثر د جوړولو لپار پدغه پروسه کې ورته عبارات ،ترکيبونه، په جملو کې د کليمو ټاکلي ځای په ځای کول د اثر کليماتي جوړښت منځ ته راوړي. چې په ځان کې نومي (nominal) او حسي (expresive) ماناوې وړي. پدې ترتيب هنري بڼه پخپل ځان کې د هنري اثر دري اړخونه داخلوي چې ايديايي منځپانګه بيانوي.

لکه چې د مخه مو يادونه وکړه پاسپېلوف د هنري بڼې دري واړه اړخونه يانې د اثر سوژه، د اثر جوړښت (کمپوزيشن) او د اثر بياني جوړښت د سبک توکي بولي. پدې ترتيب د هنري بڼې ټول اړخونه د سبک توکي جوړوي. اوس مو چې د سبک توکي او د سبک د جوړېدو لاملونه روښانه کړل نو بڼه به دا وي چې د سبک تعريف لوستونکو ته وړاندې شي. سبک د هنري اثر د انځوريزې بڼې د ټولو اړخونو اېستېټيکي درک شوی يووالی دی چې د هنري اثر منځپانګه بيانوي.

ketabton.com - The Digital Library

د سبک او ژانر د مقولو ترمنځ اړيکه:

پاس مو د سبک او ژانر مفهومونه وپېژندل او اوس به د دغو دوو مقولو تر منځ په اړيکه باندې رڼا واچوم. لکه چې پوهېږو سبک د هنري بڼې د ټولو اړخونو ايستيتيکي درک شوی يووالی دی چې د هغوی مادي پېښو، جوړښت او د هغه شاعرانه بيان ځانګړتياوې په ځان کې داخلوي چې د ادبي اثر ايډيايي منځپانګه بيانوي. ژانر مو د يوې خوا د هنري اثر د پروبلم د تاريخي تکرارېدونکي اړخ په ځير ګڼو او د بلې خوا که په شعري يا نثري بڼه ليکل شوی وي خو هغه د اندازې او په هغوی کې د انځورشوي ژوند د پرنسيپ له مخې په نورو ټاکلو ژانري بڼو وېشل کيږي. ژانر د سبک د جوړېدو د لاملونو نه يو لامل ګڼل کيږي او پخپله د سبک توکی نه دي. ځنګه چې د هنري اثارو منځپانګه پخپل يووالي کې تل بدلون مومي نو د هغې سره د هغوی د بڼې ځانګړتياوې په ټول استېتيکي مانا يز کل کې يا په نورو ټکو د اثر سبک بدلون مومي. ځکه «هر ژانر پخپله تاريخي وده کې په بېلو بېلو سبکو کې څرګندېږي.» ۸۴

پنځم څپرکی

د هنري ادب د ودې قانونمندۍ

د خلکو د کلتوري ژوند پوره مرحلې مالومې دي چې په ادبي ژوند کې يو د بله سره د ټاکلو بڼکلايزو او هنري نظريو ګډ ټکي او هم ډېر توپيرونه لري. د هنري ادب يون په عمومي ژوند کې د ليکوالو په ادبي جوړونو (پنځونو) او همدارنګه د ټولنې په عمومي شعور کې د عمومي مهمو بدلونو مجموعه ده. روهي ليکي چې: «د ادبي اثارو د محتوي او شکل د بدلون سره ادبي دوره پېل کيږي.» ۸۵ ادبي پروسې په داسې هنري سيستمونو پورې اړه لري لکه ادبي ميتود، سبک، ژانر او همدارنګه بېلې بېلې ادبي دورې او جريانونه.

ادبي دورې او جريانونه:

دا د اساسي معنوي او بڼکلايزو پرنسيپونو مجموعه ده چې ډېر ليکوال په يوه ليکه کې دروي، يو د بل سره د هغوی د پروګرامونو، موضوع ګانو، ميتودونو، ژانرونو

ketabton.com - The Digital Library

او سبکونو سمون او برابري ده. د ادبي دورو او جريانو په مبارزه او بدلون کې په ښکاره توګه د ادبي يون قانونمندۍ بيانيږي.

کله کله ادبي جريان او ادبي دوره، ادبي دوره او هنري ميتود، ادبي دوره او سبک يو شان ته بولي. خو که ادبي دوره، ادبي ميتود او ادبي سبک يو شان ته وبولو بيا د دغو درو مقولو پر ځای بايد يوه مقوله کارول شوې وای. خو زه فکر کوم چې دا درې مقولې بيل بيل مفهومونه بيانوي او هر يو بايد پخپل ځای کره او په سمه توګه وکارول شي.

ادبي ميتود د انځور شوي ژوند اړيکه د واقعيت سره رابنيي. په نورو ټکو هنري ميتود د منځپانګې د عيني اړخ (تېم) او د ذهني دواړو اړخونو (پرابلم او ايډيا) په متقابلو اړيکو کې ښکاره کيږي. دا د ژوند د ټولنيز کرکټر توب د هنري انځورولو دوه بېل بېل پرينسيپونه دي چې د بېلو بېلو خلکو، دورو او ادبي مکتبونو په ادبي جوړونو کې بيان مومي. هغه ادبي ميتود چې انځور شوی ژوند د واقعيت سره نږدې بيانوي ريالیستي ميتود او هغه ادبي ميتود چې د واقعيت او انځور شوي ژوند تر منځ واټن ډېر وي ناريالستي ميتود دی. پدې توګه ادبي ميتود د واقعيت او انځور شوي ژوند تر منځ اړيکه تر کتنې لاندې نيسي.

ادبي سبک د ادبي اثارو د هنري بڼې ځانګړنه ده چې د

دغو اثارو منځپانګه بيانوي. ادبي ژانر مورد يوې خوا د هنري اثر د پروبلم د تاريخي تکاربدونکي اړخ په څېر ګڼو او د بلې خوا که په شعري يا نثري بڼه ليکل شوی وي خو هر يو يې د اندازې او په هغوی کې د انځورشوي ژوند د پرنسيپ له مخې ټاکل کيږي.

پدې توګه هنري ميتود د هنري ادب د اثر د منځپانګې يو توکی دی، سبک د بڼې پديده ده. ژانر د منځپانګې او بڼې د دواړو اړخونو پديده ده.

ادبي دورې لکه چې د مخه مې وويل د هنري ادب د ټاکلې مرحلې ژورو ښکلايزو او هنري نظريو د اساساتو يووالی تثبيتوي چې په کلتوري-هنري دودونو پورې تړاو لري او ټاکلي پرابلم ته دلچسپي پيدا کوي. طرح شويو پرابلمو ته به د دی اړيکې ډول ډول لکه د ليکوالو ايډيالونه وي چې په يوې ادبي دورې پورې اړه لري.

د ادبي دورې مفهوم د لوړې کچې تاريخي-ادبي سيستم دی چې د ټاکلي يورنګوالي پر بنسټ د ټاکلو ادبي ميتودونو، ژانرونو او سبکونو تر منځ موجود وي. دا د دې شونيتا ورکوي چې د ادبي مرحلو ځانګړنې د يوه هنري يووالي په توګه تصور کړو. لکه په کلاسيسيزم کې د معقول انسان نظريه، په رومانتيزم کې د احساساتي انسان نظريه او په ريالیزم کې د ټولنيز انسان نظريه. يا د اساسي ټکر نمونه (په کلاسيزم کې د احساس او مسؤليت تر منځ ټکر، په رومانتيزم کې د ايډيال او واقعيت تر منځ

ketabton.com - The Digital Library

ټکر او په ریالیزم کې د کرکټر او چاپېریال تر منځ ټکر).

د نړیوال هنري ادب په تاریخ کې تر ټولو مهمې ادبي دورې لرغونې، د منځنۍ پېړۍ، رنسانس، کلاسیسیزم، سینټیمینټالیزم، رومانټیزم، ریالیزم، مودرنیزم، اکسپرېسیونیزم، امپرېسیونیزم، سیمبولیزم او نورې دي.

د یوې ادبي دورې د ننه بېل بېل تمایلات شتون لري لکه د ریالیزم په ادبي دورې کې تنویري ریالیزم، انتقادي ریالیزم او ټولنیز ریالیزم، چې سوسیالیستي ریالیزم هم ورته وایي، شتون لري او دې هر تمایل ته ادبي جریان وایي. برسېره پردې په یوه ادبي دوره کې ځینې نور جریانونه هم وجود لري. د بېلګې په توګه د ریالېزم په ادبي دورې کې رومانټیزم، سینټیمینټالیزم او نور جریانونه هم موجود وو. په لرغونې دوره کې ریالیستي تمایل هم و چې هلته لرغونې دوره واکمنه وه او ریالیزم یو جریان و. ادب پوهان د هومر اوډیسې لومړی ریالستي اثر ګڼي.

لرغونې ادبي دوره:

یونان او روم د لوېدیځې اروپا د ادب او کلتور زانګو بلل کېږي. د دغو دوو هېوادونو لرغوني کلاسیک ادبیات یوه ادبي دوره ده چې د لرغوني یونان د نامتو حماسي شاعر هومر چې د زېږد دمخه د اتمې پېړۍ نه پیل او ۴۷۲ د زېږد وروسته د لوېدیځ روم د امپراتورۍ د نسکورېدو سره پای ته ورسېده. د لرغوني یونان او روم

هنري ادبیات تر اوسه لوستل او څېړل کېږي. هغه لږ هنري ادبي اثار چې د لرغونې دورې نه را پاتې دي په هغو کې د هومر دوه حماسي شعري اثار ایلیاډ او اوډیسې ډېر مهم دي. هومر په ایلیاډ کې د ټروی جګړه انځوروي چې د یونانیانو او د ټروی د اوسېدونکو له خوا وروسته لدې ونښته چې د یونان د پاچا مېنېلوس ډېره ښکلې مېرمن هېلېن د ټروي د شهزاده پاریس له خوا وتښتول شوه. د دې جګړې موخه د یونانیانو له خوا د خپل ننګ د پرځای کولو لپاره د ټروی د ښار نه غچ اخیستل دي. په دغه جګړه کې د یونان د لښکر ډېر زړور اتل اخیلېس او د یونان د لښکرو هوښیار او مدبر شخص اوډیسې و چې د ټروی د جګړې په بري کې زیات رول درلود. پدې جګړه کې د اخیلېس د وسلې ملګری پاتروکلوس وژل کېږي چې بیا د اسخیل له خوا د ټروی د پوځ قوماندان شهزاده هېکتور وژل کېږي. د هېکتور او پاتروکلوس د ښخولو مراسم تراژیدي رنګ لري. په پای کې یونانیان پدې جګړه کې بریالي کېږي.

هومر په اوډیسې کې د ټروی نه یونان ته د اوډیسې د ستونزو نه د ډک سفر کیسې کوي. د جګړې د پای ته رسېدو وروسته اوډیسې غواړي چې ژر ببرته خپل کور ته راستون شي. خو دی په لاره کې د جادوګرو، ښاپېرو، دیوانو او ډول ډول بلاوو سره مخامخ کېږي. د ده وفاداره مېرمن پنیلوپ د خپل مېړه په نه شتون کې د شتمنو د لاس غوښتنو سره لاس په ګرېوان وه. اوډیسې د ډېرو ستونزو

ketabton.com - The Digital Library

په ګاللو سره شل کاله وروسته خپل کورته راګرځي. دی چې په بدله څېره خپل کور ته راغلی و او ان مېرمنې یې نه پېژانده ټول هغه شتمن چې د ده د وفاداري مېرمنې د لاس غوښتنې لپاره د ده په کور کې راټول شوي وو د منځه وړي او د خپلې کورنۍ ټودې غېږې کې خپل ژوند د سره پیلوي.

د ایلیاډ او اوډیسې برسېره د یونان د نندارې د سترو لیکوالو ایسخیل، سوفوکل او یوریپیدیز تراژیدۍ د یونان د ډراماتورجي د شهرت لوړې څوکې دي. د ایسخیل د نړۍ اتیا تراژیدۍ نه اوه پاتې دي چې مهمه تراژیدي یې اړېستییا نومېږي. د سوفوکل ټولې تراژیدۍ یوسل او دېرشو ته رسېږي چې اوه یې پاتې دي او د اوډیپوس پاچا تراژیدي یې ډېره مشهوره ده. د یوریپیدز د پنځه اویا تراژیدۍ نه اولس راپاتې دي چې د میدیا په نوم تراژیدي یې ډېره مشهوره ده. د یونان لوی شمېر لېریک متونه او شعرونه هم پاتې دي چې ارخیلوکوس تر ټولو زوړ شاعر او همدارنګه ساپو نامتوښځینه شاعره ده چې د هغې لېریک او د مینې اشعار د یادولو وړ دي.

د روم کومیډي لیکوالو پلاتوس او تېرېنتیوس کومیډي اثار او نور د یادولو وړ دي. پلاتوس پخپلو کومیډیانو کې د یونان د لیکوالو نه الهام اخېستی او هم یې د روم ځانګړنې انځور کړې دي. همدارنګه د روم نامتو شاعران وېرجیلیوس او هوراتوس پخپلو شعري قصیدو

کې د طبعیت ښایست، مینه، ملګرتوب او نور انځور کړي دي. د وېرجیلیوس په انې یس کې د روم پرتم د ورایه ځلیږي. د هوراتس په شعرونو کې د شعریت برسېره مینه او نور ډېر خوندور موضوعات نغښتل شوي دي. د ده په شعرونو کې مینه عاطفه، طنز او هوښیاري لاس په لاس ګرځي.

د لرغوني یونان او روم د ادبیاتو ژانرونه، نمونې او موضوعات دا جوتوي چې دغو ادبیاتو د لوېدیځې اروپا د وروستي ادب او معنوي ژوند لپاره ستر اهمیت درلود. د یونان ادب نوښتګر او جوړونکی و. د روم ادب د خپل اهنګ له مخې تر یوې اندازې واقعي او هم یې د یونان د ادب ځانګړتیاوې جذب کړې وې. هومر په خپلو اثارو کې لوستونکي د خدایانو نړۍ ته بیول. تراژیدیو او کومیډیو په مذهبي نمانځنو او دودونو کې خپلې ریښې درلودې. سترو تراژیدي لیکوالو د هستۍ مسلې لکه مرګ، ژوند او مسؤلیت انځورول. خو د دې سره سره ادب د سیاست نه هم جلا نه و. په سترو ادبي اثارو کې سیاسي او ټولنیز پرابلمونه وړاندې کېدل. د وېرجیل په انې یس کې د روم پرتم له ورایه ښکاري. د دوی پرسوناژونه زیات وخت د ارستوکراسۍ د کړیو نه شهزده ګان او اشراف وو.

د منځنیو پېړیو ادبي دوره:

په اروپا کې د منځنیو پېړیو ادبي دوره د ۵۰۰ نه تر

ketabton.com - The Digital Library

۱۵۰۰ پورې وغزیده. د اېټالیا هیومانېستانو منځنۍ پېړۍ د لوبدو او بربریت یوه توره مرحله بلله چې په هغې کې د لرغوني دورې یو شمېر ایډیالونه د لاسه نه ووتل. په مځنیو پېړیو کې لوبدیځې اروپا په ژوند باندې د لاتینې کلیسا لاس بری و. د کلیسا د سیاسي نظریو او د اشرافو د لارښوونکي رول یاني په نورو ټکو د دنیاوي او مذهبي ځواک تر منځ زیات شمېر ټکرونه رامنځ ته کړل. په دولسمې او دیارلسمې پېړیو کې انګرېزانو، فرانسویانو او جرمنیانو د خپل واک دریځ ټینګ کړ او شاهي نظامونه یې نیکاتي (میراثي) کړل.

مذهب او د کلیسا موسېسې د اروپایي کلتور په جوړولو کې مثبت رول ولوباوه. لاتیني ژبه نه یوازې مذهبي ژبه وه، بلکې کلتوري ژبه هم وه. د کلیسا په ادبیاتو کې د سپېڅلتیا، اخلاقو او صلیبي جګړو سکالو انځورېدې. په دولسمه پېړۍ کې د کلتوري ازادۍ یون په خوځېدو شو. د حقیقت او پوهې ارزو برلاسه کېده چې پدې کې پوهنتونو ډېر رول درلود.

د دولسمې پېړۍ وروسته د سیکولرېدو یون په لوړېدو شو چې په ادبیاتو یې هم اغېز شینده او ببلې ببلې نظریې یو د بل په وړاندې درېدې. په دولسمه پېړۍ کې د رنسانس زړي وتوکېدل او د منځنیو پېړیو په وروستۍ کې د اېټالیا په شمال کې رنسانس نوره وده وکړه چې په معماری، نقاشی او ادب کې په غوړېدو و.

په دغه وخت کې شعر او د کیسې ادب نوی کېده. د اېټالیا لیکوال پدې بریالي کېدل چې لرغوني دودونه د نویتوب سره یوځای کړي او د لرغوني ادب او عیسوي میراثونو ترمنځ پولې لیرې کړي. دانتې د وېرجیلیس اېپوس ته نوی نبض ورکړ. پېټرارک د سونېټ لوی ماهر دی او په شعر کې یې نوی تمایل وړاندې کړ. بوکاسیو پخپلو ناولونو کې ادبي تصویر وړاندې کړ. د دانتې د شیطان کومیډي د منځنیو پېړیو د ادب لوړه څوکه ده. د درې واړو شاعرانو په شعر کې ښځه او مینه زیات ځای لري. دوی د یوې ایډیالي مینې درناوی کوي او دوی د مینې او ښځې په هکله لیکنې کړې دي. په یوولسمه پېړۍ کې د شوالیه رومان منځ ته راغی چې د اوسني رومان سره یې ځینې ګډې ټکي درلودل. دوی تل د شهزاده ګانو او اشرافو تر منځ د واک انډول په پام کې نیوه. شوالیه رومانونو ډله یزو ارزښتونو ته پام کاوه. پداسې حال کې چې موډرن رومان په انفرادي اتل ډډه لګوله. همدارنګه د منځنیو پېړیو لیریک او موډرن شعر تر منځ هم د ګډو ټکو او توپیرونو ننبې لیدل کیږي.

د رنسانس ادبي دوره:

شپاړسمه پېړۍ مور د رنسانس دوره بولو چې د لرغوني کلاسیک ادب د بیا زیږېدو دوره یې هم بولي. پدغه دوره کې نویو موندل شویو لرغونو لیکوالو ته چټک پام وشو.

ketabton.com - The Digital Library

خو لومړی رنسانس یا د بیا ژوندي کولو غورځنګ په څوارلسمې پیړۍ کې په ایټالیا کې پیل شو. «رنسانس چې په سر کې د هنر او ادب له لارې ... د بیا ژوندي کولو حرکت ته ویل کېده، وروسته د نوې سوداګرۍ طبقې په هسکېدو سره په اقتصادي چارو کې په فردي ازادۍ واوښت او هغه په خپل وار فرد پالنه او انسان پالنه واقعي کړه، پدې مانا چې دا پخپله انسان دی چې د هر څه منځ دی، سرچینه ده.

د رنسانس د غورځنګ بله غټه پېښه په شپاړسمې پیړۍ کې د مارتین لوتر په کوښښ د دیني سمون په نتیجه کې د پروټستانیزم هسکېدنه ده چې فرد ته د وجدان په ازادۍ قایل و.» ۸۶ په ایټالیا کې فرانسېسکو پېټرارک او بوکاسیو د لرغونو لیکوالو د اثارو په موندلو او ژباړلو سره د رنسانس مخکښان شول. دوی د هومر، هیرودوت، تاسیدایدز، پلیي بیوس او د ډراماتورجي اثار چې اېسخیل، سوفوکل او یوروپیدز لیکلي وو او نور اثار ټولنې ته وړاندې کړل. دا د ایټالیا د رنسانس وخت و. رنسانس د نړیوالې روښانتیا مرحله ده. دا د لرغونو لیکوالو د اصولو او تقلید مرحله ده چې د بدلون او سیالۍ سره بدرګه کېده چې د دودونو د ښه کولو غوښتنه یې کوله. رنسانس کلاسیک او د انجیل الهام ورکوونکو تراژیدیو ته برتري ورکوله اودا یې د منځنیو پېړیو د ادب نه توپیري نښې ګڼل کیږي.

کلاسیسیزم:

کلاسیسیزم د لاتیني کلیمې clasicus چې ټکي په ټکي مانا یې نمونه ده اخېستل شوی دی. کلاسیسیزم په هنر او هنري ادب کې یو دوره ده چې د اولسمې پیړۍ په پای کې په فرانسه کې منځ ته راغله. د کلاسیسیزم پروګرام د ه. بوالو په خپل کتاب د «شعر هنر» کې بیان کړی دی. دی د ادبي اثر د منځپانګې او بڼې هارموني، د عقل او احساساتو تر منځ تناسب، د ادب روزنکی رول او د طبعیت د تقلید د پرنسیپ په هکله غږیږي. په کلاسیسیزم کې د اصولو تشریح اساسي ځای او رول لري. د دې لپاره چې په دغه یا هغه ژانر کې اثر سم ولیکل شي باید د هغه اصول زده شي. په روسیه کې کلاسیسیزم وروسته په اتلسمه پیړۍ پ منځ ته راغی. دلته احساس د دندې او ماموریت تابع و. په روسي کلاسیسیزم کې لومونوسف د سبک تیوري رامنځ ته کړه. نومورې درې سبکونه په ګوته کړل چې یوه ته یې لوړ، بل ته یې منځنی او دریم ته یې ټیټ سبک وایه. لوړ سبک د تراژیدۍ، قصیدې، شعر او نورو سرره سمون کاوه. منځنی د ډرامې، سونېت، ویرنې او نورو سره سمون کاوه. ټیټ سبک د کومیډۍ او افسانې سره سمون درلود.

لوړ ملي توب او د ټاکلو اصولو او نورمونو جدي څارنه د کلاسیسیزم ځانګړتیاوې دي. برسېره پردې د

ketabton.com - The Digital Library

کلاسیسیزم بله ځانګړتیا دا وه چې ژوند یې په ایډیالي نمونو کې انځوروه. د کلاسیسیزم اساسي ټکر د اخلاقي وجیبې (دندې) او د شخصي احساساتو تر منځ و. د دې ګونو یاني وخت، ځای او عمل یووالی د مثبتو او منفي پرسوناژو کره وېش یې نورې ځانګړتیاوې وې. په اتلسمه پېړۍ کې یوه بله ادبي دوره سینټیمینټالیزم منځ ته راغله.

سینټیمینټالیزم:

سینټیمینټالیزم د فرانسوي کلیمې (sentiment) چې ټکي په ټکي مانا یې احساس دی اخیستل شوې ده. سینټیمینټالیزم د اتلسمې پېړۍ په دوهمه نیمه اي کې په هنر او هنري ادبیاتو کې د کلاسیسیزم پر ځای منځ ته راغی. سینټیمینټالیزم د انسان په طبعیت کې د عقل پر ځای احساس یاني د چاپېرې نړۍ حسي درک اساسي وبالله. د انسان ارزښت پدې کې دی چې هغه ژورو احساساتو ته اړتیا لري. لدې ځایه د پرسوناژو ننني نړۍ ته لېوالتیا پیدا شوه. سینټیمینټالیزم د انسان د احساس د ځانګړتیاوو انځور دی. سینټمینټالستان په اساسي توګه یوازې د انسان په اروایي حالت په یادولو بسنه کوله. د سینټیمنټالیزم مهمه موندنه دا وه چې د ساده خلکو بډای ننني نړۍ یې انځوروله او د پرسوناژ انفرادي کول و. د کرامزین د بې وزلې لیزا د اثر اصلي پرسوناژ بزګره جینۍ وه. د بزګری عادي ژوند یې زیات وخت د

انځورولو موضوع وه. کرامزین پدې اثر کې رابنې چې بزګره جینۍ هم د مینې احساس کولی شي او کولی شي چې مینه شي.

نوې منځپانګې د نویو بڼو غوښتنه کوي. پدې وخت کې کورنی رومان، یادداشتونه، ویرنه او نور منځ ته راغلل. د ډراماتورجي ځای نشر ونیو. انګلسیتان د سینټیمینټالیزم کور وګرځېد. کټ مټ په انګلستان کې د نوې دورې لیکوالو لکه تومپسن، یونګ، ګري، ریچارډسن او نورو د کلي ژوند، کار او خوشالی د صحنو په انځورولو پیل وکړ.

په فرانسه کې پریوو، ژ. ژ. روسو، دیدرو او نورو د سینټیمینټالیزم لاره خپله کړه. په جرمني کې فون ګیوته د سینټیمینټالیزم نشر نمونې جوړې کړې. سینټمینټالیزم د یوې نوې ادبي دورې رومانټیزم د منځ ته راتلو لپاره شرایط برابر کړل.

رومانټیزم:

رومانټیزم په هنر او هنري ادب کې یوه دوره ده چې د اتلسمې پېړۍ په پای او د نولسمې پېړۍ په پیل کې منځ ته راغله چې د اروپا او امریکا په هنر او هنري ادب کې زیاته خپره شوه. د رومانټیکو افکارو غټه ټبه قوي ذهنګیري ده. په رومانټیزم کې انسان، د هغه ننني نړۍ او احساسات مرکزي ځای لري. رومانټیزم د اړیکو په یوه

ketabton.com - The Digital Library

پېچلي جال کې فرد ته لومړیتوب ورکوي. په رومانتیک تصویر کې د تصوف، فانتازي اوخیالي خوبونو ته ځای و. رومانتیک هنر طبعیت ته هم زیات پام اړاوه او د احساساتو او روحي مزاج د هینداري په توګه یې دنده ترسره کوله.. رومانتیک هنر سړی د خپلو احساساتو د هینداري په توګه تفسیراوه. په اروپا کې د فیوډالي ټولنې د ننه ورو ورو د منځنۍ پوړ زړي غښتلي کېدل چې په پای کې د فرانسې د انقلاب په بري سره واکمنۍ ته ورسېد. د رنسانس په دوره کې انسان د هنر او هنري ادب زړی جوړاوه خو د پانګوالی نظام په منځ ته راتلو سره د انسان پر ځای پیسې مرکزي ځای ونیو. د دې وضعې نه یو شمېر ستر لیکوال مایوسه شول او د منفي مقاومت لاره یې ونیوله. مینه پالو لیکوالو د دغې وضعې په وړاندې خپل غبرګون د سرکښۍ، ازادۍ، وهم پرستۍ، مینې، بې کنترولې تخیل او نورو ته واړوه. رومانتیزم د کلاسیسیزم د اصولو نه ځان ازادوي. رومانتیزم د لومړي ځل لپاره په انګلستان کې منځ ته راغی او بیا المان او وروسته یې فرانسې،ایټالیا، اسپانیې او روسیې ته لاره وموندە. خو رومانتیزم تر ټولو زیات په فرانسه کې غښتلی و.

د مخه مو یادونه وکړه چې د رومانتیزم لپاره سینټیمینټالیزم، چې بنسټ یې د احساس په انعکاسولو باندې ولاړ و، لاره هواره کړه. مینه پالو (رومانتیکانو) د سینټیمینټالیزم د هنري او ادبي جوړونو ودې ته ادامه

ورکړه خو کرکټرونه یې د هغوي په ننني، حسي ودې کې منعکسول. د رومانتیزم د زیږېدو عمومي تاریخي پایه هغه کرېلېچ دی چې د فرانسې د ستر انقلاب سره تړلی دی. مینه پالو د فرد د ازادۍ ایډیا ومنله، خو په همغه ان کې یې د انسان بې دفاعي هم درک کړه ځکه د دوی په چاپېر نړۍ کې د ځان ورکونې او د شخصي سرنوشت تراژیک احساس ځانګړتیاوې پیدا شوې. پدې ترتیب د تاریخ واقعیت د عقل د واکمنۍ لاندې نه راته.

د رومانتیزم مهمه ځانګړتیا د بې پایه هستی او د ازاد انسان د اروا احساس و. د ایډیال او واقعیت تر منځ توپیر د رومانتیزم ماهیت جوړاوه. هنرمنانو-مینه پالو د کره واقعي واقعیت د بیا جوړولو مسله د ځان په وړاندې نه ایښوده.

رومانتیکي اتل ګوښې (تنها) او یوازې پاڅون کونکی دی چې د غښتلو احساساتو وړتیا لري او د دې نه ځوریږي چې د خپل ځان پلي کول ورته ناشوني دي. مینه پالو د انسان د معنوي نړۍ پېچلتوب او ژوروالی وموندلو او د شخصیت ځاني ارزښت یې تایید کړ. مینه پالو ملي دودونو ته مراجعه کوله. په رومانتیک کې لېریکو ژانرو ته پاملرنه وشوه او لېریک توکي نثر او ډرامې ته ننوتل. هنر او ادب د ځان د بیان وسیله شوه.

د رومانتیزم وتلي لیکوالان په انګلستان کې بایرن او ورډزورث، په المان کې شلېګل، هاینې اونوبلیس، په

ketabton.com - The Digital Library

فرانسه کې مېرمن دوستال، شاتوبريان، رښې، لامارتين او هوګو، په روسيه کې ژوکوفسکي، پوشکين، لرمنتوف او نور يادولی شو.

ريالېزم:

ريالېزم د لاتيني کلېمې (realis) چې ټکي په ټکي مانا يې واقعيت دی اخېستل شوی دی. ريالېزم ادبي دوره ده چې د (۱۸۳۰-۱۸۸۰) پورې ګډل کېږي. ۸۷

په نولسمه پېړۍ کې د صنعتي انقلاب په پايله کې ژور بدلونونه رامنځ ته شول. د مسافرو اورګاډی، د بخار کښتی، موتر، د برېښنا ماشين، الوتکه، فضايي ډېرۍ او نور منځ ته راغلل. په دغه پېړۍ کې د ازادۍ يون پرمخ ولاړ چې مدني حقوق يې رامنځ ته کړل. په سياست کې د خلکو د پراخ ګډون په موخه د رايو عمومي حق ومنل شو. د کارګرو د پوړ پراخوالی او د ښځو د حقوقو لپاره د ښځو نهضت په ټاکنو کې اهميت وموند.

د مخه مو يادونه وکړه چې د پانګوالي نظام د واکمن کېدو وروسته د انسان پر ځای پيسې مرکزي ځای ونيو. له دې املې ځينې ليکوالو د پانګوالي نظام نه د ناراضيتوب له املې د هنر ژمنتوب نه مخ اړولی او د منفي مقاومت لاره يې غوره کړې ده چې په پايله کې يې رومانتيزم منځ ته راغی. خو څه وخت وروسته سترو ليکوالو خپل پام واقعيت ته راګرزوی او د ټولنې نيمګړتياوو ته ګوته

نيسي. واقعيت پال هنرمنان او ليکوال د رومانتيزم نه مخ اړوي او د ريالېزم پر بنا د ټولنې ښکلاګانې او ناخوالې انځوروي.

واقعيت پالو د خپلو کيسولپاره اروايي، ټولنيز او مذهبي مواد کارول. خو دوی د ورځنۍ ژوند جزيات لکه غذا، جامې، د کور ننني تزيينات او نورو په هکله اطلاعات هم ورکول.

د ريالېزم اساسي غوښتنې د ملت، تاريخ، لوړ هنريتوب او د اروا ترسيم دی يانې واقعيت پالو ليکوالو د پرسوناژو ټولنيز، اخلاقي او مذهبي نظريات بيانول چې په ټاکلې ټولنه کې د شتو شرايطو پورې تړلې وو او د هغه وخت ټولنيز-ورځنۍ ژوند ته يې پام اړولو. ل. تولستوی په روسي ادب کې د اخلاقي ريالېزم نماينده ګڼي کوي او د مذهبي الهام لاره يې ونيوله. تولستوی په جګړه او سوله کې د وطنپالنې له دريځ نه ملاتړ وکړ. داستايفسکي په ژوره توګه د انسان اروايي نړۍ انځوره او د يوې مرموزې عقيدې له مخې يې عيسويت د روسي ټولنې د خلاصون نسخه وبلله.

د ريالېزم اساسي پرابلم حقيقت ته د ورته والي تناسب د هنري حقيقت سره جوړوي. ريالېزم واقعيت، چې د انساني ژوند روح جوړوي، د ودې په حال کې ګوري. کله چې د چاپېريال اغېز د کرکټر په جوړولو کې ښکاره کوي ريالېزم دناتورالېزم سره نږدې کېږي. خو که په ناتورالېزم

ketabton.com - The Digital Library

کې يوه اړخيزه اړيکه واکمنه ده يا ني د انسان د وراثت او چاپېريال توليد ، نو په پاخه ريالېزم کې د کرکټر او چاپېريال اغېز يو پر بل دوه اړخېز دی يا ني نه يوازې د انسان د سلوک جبر منل کيږي، بلکې د هغه د ارادې دتوان ازادي، د شخصيت وړتيا د چاپېريال نه لوړيږي او دهغه په وړاندې دريږي. د دې ځايه د ريالېستي ادب ژور ټکر نه يوازې په تراژيدي او ډرامه کې، بلکې په رومان، داستان او کيسه کې انځوريږي.

د مخه مو يادونه وکړه چې ريالېستي هنر هڅه کوي چې واقعيت په وده کې وګوري يا ني ريالېزم د ژوند د نويو بڼو جوړونه د نويو روحي او ټولنيزو ټيپونو په انځورونو کې د ښکاره کولو وړتيا ده. د ريالېزم تر ټولو مهمه ځانګړتيا د کرکټرونو نمونه اي کېدنه ده. د ريالېزم د ببلو ببلو بڼو لپاره د نمونه اي او فردي، نه تکرارېدونکي شخص ګډون ښکاره دی.

واقعيت پال ليکوال د پرسوناژو نوې ټيپونه (نمونې) لکه د کوچني سړي، د نوی سړي او ځانګړي سړي ټيپونه جوړوي.

د ريالېزم غښتلی مرکز فرانسه وه. زيات وخت رومانټيزم او ريالېزم لاس په لاس روان وو. په ريالېستي رومانو کې د رومانټيک توکي موجود وو لکه د تولستوی په انا کارېنينا کې چې واقعيت يې د خوب په نړۍ بدلولو. ځينو د ناشونې مينې لامل په ګوته کاوه لکه

تورګېنېف، او ځينو د تراژيدي مينې لامل چې پای يې هرو مرو مړينه وه لکه تولستوی. دا رومانټيک تمايلات وو چې د ريالېزم سره لاس په لاس روان وو. په ريالېزم کې د رومان ژانر واکمن شو.

دريالېزم نامتو ليکوال ستاندال، بالزاک، فلوبرت، ګوګل، تورګېنېف، تولستوی، داستايفسکي، ايليوت، ديکنس، برېست او نور دي.

موډرنيزم:

موډرنيزم د فرانسوي کليمې (moderne) نه چې ټکي په ټکي مانا يې اوسنی دی، اخېستل شوې ده. موډرنيزم د شلمې پېړۍ په هنر او هنري ادبياتو کې فلسفي-ښکلايز يون دی. دا په هنر او ادبياتو کې ادبي دوره ده چې يو شمېر ادبي جريانونه لکه سيمبوليزم، اکسپرېسيونيزم، امپرېسيونيزم، سوريالېزم او نور په ګوته کوي. دا ادبي دوره د ايډيالوژيکي-ښکلايزو پديدو يوه پېچلې مجموعه (ټولګه) ده چې نه يوازې مخکش (avangards) جريانونه په ځان کې داخلوي بلکې د ځانګړو هنرمنو جوړونې هم په ځان کې شاملوي چې پدغه يا هغه اندازه د دغو جريانو نه ليرې وي.

د موډرنيزم په افراطي ښکارونو کې د ژوند د ځای په ځای د راچورلېدو بې مانا ايډيا تجسم مومي او دشخصيت بې وسي چې د خپلې تراژيدي برخې (قسمت)

ketabton.com - The Digital Library

په وړاندې ودريږي بيانوي. موډرنيزم متجانس نه دی. د انساني انتشار تراژيدي په هکله کاميو او کافکا ليکنې کړې دي. دپروست او کوبو ايې په جوړونو کې کولی شو چې ريالیستي او موډرني لوري وموموـ. دوی په خپلو اثارو کې د ټولو ذهني نظريو د شتون سره سره په زياته اندازه د ژوند سمه او باوري تابلو جوړوي.

د موډرنيزم فلسفي بنسټ د ف. نيچې، ا. برګسون، ز. فرويد، ک. يونګ او نورو په نظريو باندې ولاړ دی. موډرنيزم هڅه کوي چې د بورژوازي ټولنې د ټولنيز، کلتوري او د روحي ژوند انتشار انځور کړي. د موډرنيزم د انځورولو موضوع د انسان د شعور د بحران په مهال کې د ټولنې د تضادونو انعکاس دی ځکه چې انسان د دښمنو قواوو قرباني دی.

د موډرنيزم د انځوريزو وسيلو په سيستم کې زيات وخت د شعور جريان، داخلي مونولوګ، ټولنيز مونتاژ او نورو نه ګټه اخيستل کيږي.

د شلمې پيړۍ په هنر کې د المان د هنر تيوريسن او. بالخيک د موډرنيزم د ښکلايزو سيستمونو يانې اکسپرسيونيزم او امپرسيونيزم په هکله ليکنې کړې دي. هر هنر هڅه کوي چې د خپلې نړۍ احساس بيان کړي. د نولسمې پيړۍ په پای او د شلمې پړۍ په پيل کې د ډيرو ريالیستي ليکوالو په اثارو کې د اکسپرسيونيستي سبک توکي راڅرګند شول.

اکسپرسيونيزم:

اکسپرسيونيزم د لاتيني ژبې د کلیمې (expressio) چې ټکي په ټکي مانا يې بيان دی اخيستل شوې ده. دا يو هنري ادبي جريان دی چې د شلمې پيړۍ په لومړۍ څلوريزې کې منځ ته راغی چې شديد ټولنيز بحران يې منعکسوه. دا ټولنيز بحران د لومړۍ نړيوالې جګړې انقلابي زلزلو په پای کې منځ ته راغلی و چې د ټولنيز انتقاد له مخې توپيرېده. اکسپرسيونيستي ليکوالو د نړيوالې جګړې، د ټولنيزې بې عدالتی، د بې مانا ژوند او د شخصيت د ترټلو په ضد اعتراض کاوه. د اوسني تمدن بحران د هغوی په اثارو ژور اغېز کړی و. اکسپرسيونيزم د واقعيت ذهني پرنسيپ چې د لومړنيو احساساتو په نسبت مسلط و تفسير دی.

اکسپرسيونيستي ليکوالو دې ته بلنه ورکوله چې د واقعيت د بڼې بدلون د انسان د شعور د بڼې د بدلون سره پيل شي. د پرسوناژو هيجان د واقعيت د جوړولو د هيجان په توګه تصور کېده. اکسپرسيونيزم د ژوند د پروسو پېچلتيا نه وړاندې کوله.

په اکسپرسينيزم کې مونولوګ برتري لري چې د احساس شدت ته تمايل لري. بالخيل ليکي: «د اکسپرسيونيزم لپاره د هنري وخت بل نظر موجود و؛ د هغه لپاره شبېه بې هدفه وه هغه ابديت لټاوه.»۸۸

ketabton.com - The Digital Library

امپريوسيونيزم:

امپريوسيونيزم د فرانسوي کليمې (empresion) چې تکي په ټکي مانا يې تخيل دی اخيستل شوې ده. په هنر او هنري ادب کې يو جريان دی چې د فرانسې په نقاشی کې منځ ته راغی. امپرېسيونيزم د احساس نړۍ ته تمايل لري چې د نولسمې او شلمې پېړۍ په حدودو کې منځ ته راغی. امپرسيونيزم په پيل کې د لويو ليکوالو او شاعرانو لکه گ. ماپاسان، ا. چخوف ا. فېت، کامسون او نورو په ادبي جوړونو کې د ريالېزم پرنسيپونه بډای کړل. په ادبي امپرسيونيزم کې د شخصيت نظريه چې تر ټولو د مخه د خلاق شخصيت په استعداد پورې، چې د چاپېريال ذهني تفسير او درک دی، تړلی دی. د امپرسيونيزم اساسي پرنسيپ د ذهني خيالونو ترمنځ همېشنی موازنه يا نازک انډولتوب دی. د امپرسيونيزم په ادبياتو کې ستونزمنه ده چې پخپله د پرسوناژ په هکله خبرې وکړو. اساسي پرسوناژ او کله کله يوازنی پرسوناژ هلته د کيسې کولو فاعل لېريک پرسوناژ دی. د انځورولو موضوع دومره واقعيت نه دی څومره چې دواقعيت د شعور درک کول دي.

سيمبوليزم:

سيمبوليزم د فرانسوي کليمې سيمبوليزم او يوناني کليمې (symbolon) چې ټکي په ټکي مانا يې نښه،

سيمبول دي اخيستل شوی دی. سيمبوليزم هم د نولسمې پېړۍ د پای او د شلمې پېړۍ د پيل يو ادبي جريان دی چې د بورژوازي ټولنې د عمومي او ټولنيز کلتور د بحران نه راوزېرېده. د پ. ريمبو، پ. ورلين، مالارمې په ادبي جوړونو او بيا د پ. والېري او م. مېترلينګ په اثارو کې انعکاس وموند. د دې جريان د هنرمن د نړۍ درک په اساس کې اګنوستوسيزم پروت دی چې بنسټ يې پدې نظريه کې دی چې نړۍ او د هغې قانونمندۍ د پوهېدو وړ نه دي. دوی د نړۍ د پوهېدو يوازينی معيار د انسا معنوي تجربه بولي. نو ځکه سيمبوليزم هغه ايډياوې بيانوي چې د حسي پوهاوي هغې خوا ته پراتې دي. د هنر په هکله د سيمبوليزم ځانګړتيا دا ده چې د حسي پوهاوي هغې خوا ته پراتې ايډياوو له مخې انسان د سيمبوليکي ورته والي د څرګندونو په ذريعه د نړۍ د يووالي پوهوي ته رسېدلی شي. د دوی په اثارو کې لېريک-شعر سلطه درلوده. دوی د طبعيت ژوند د ټولنې د ژوند په وړاندې دراوه او د بورژوازي واقعيت سره يې منفي برخورد کاوه. د دوی په اثارو کې ټولنيزې بدبينی غږ پورته کاوه. دوی د هنري انځور په ځای شاعرانه سيمبول زياته اغېزمنه وسيله ګڼله. د ريالېستي تصوير نه سيمبول پدې توپيرېږي چې د پديدو عيني ماهيت نه ښکاره کوي، بلکې د نړۍ په هکله د شاعر خپله انفرادي نظريه څرګندوي. د سيمبوليستانو په نظر شاعري ته د واقعيت

ketabton.com - The Digital Library

انځورولـو د نـازکو اشـارو لـه لارې ورتلـی شـو او عقـل د ښـکلا او رښـتيا درک کولـو تـه نـه رسـيږي بلکـې د وخـت نـه مخکې احساس (intuition) يې درک کولی شي.

سـيمبوليزم لـومړی داسـې هنـري ايـډيا وړانـدې کـوي چـې د واقعيت د انځورولو د مسلې نه ازادې وي.

د روسـي سـيمبوليزم د اخلاقـو او ښـکلا پـوهنې لـومړی پروګـرام ميرژکوفسـکي د يـو مقـالې پـه تـرڅ کـې بيـان کـړ. ده د «نـوي هنـر» درې ټکـو تـه پـام وکـړ: يـو يـې تصـوفي منځپانګـه، بـل سـيمبوليک کونـه او دريـم يـې د هنـري تخيـل پراخوالی وو.»۸۹

پای

هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۱۲

اخځونه:

۱-ا. ي. فېسېنکو، د ادبياتو تيوري، ۸ مسکو ۲۰۰۵

۲-دوکتور عبدالحميد بهيج، انګليسي-پښتو سيند ۲۲۳ پېښور ۱۳۸۸

۳-فان دالې، هالېنډي سيند، ۲۹۱ اتريخت-انتوېرپېن

۴- محمد صديق روهي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ۱۲ پېښور ۱۳۷۸

۵- محمد مندور، ادبي کره کتنه، د اجرالدين اقبال ژباړه، ۳۲ پېښور ۱۳۸۰

۶- ګل پاچا الفت، د الفت نثري کليات (د محمد اسماعيل يون په زيار)، ۲۴۹ پېښور ۱۳۷۸

۷- محمد صديق روهي، ادبي څېړنې، ۱ پېښور ۱۳۸۶

۸- عبدالحی حبيبي، د پښتو ادبياتو تاريخ۴۳ پېښور ۱۳۸۴

۹- سحر يوسف زی، ادب څه دی؟، دريم چاپ، ۴۳ پېښور ۱۹۹۶

۱۰- سحر يوسف زی، (۱۹۹۶)، ۴۳

۱۱- خير محمد ماموند، د کيميا قاموس، ج، پېښور ۱۳۸۷

۱۲- ګل پاچا الفت (۱۳۷۸)، ۳

۱۳- ګل پاچا الفت (۱۳۷۸)، ۳

۱۴-ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۱۹

۱۵-هومر بالابانس، د محمد حسن کاکړ ژباړه، ۷۲ کابل ۲۰۱۰

۱۶-هومر بالابانس (۲۰۱۰)، ۷۱

۱۷- هومر بالابانس (۲۰۱۰)، ۷۷

۱۸- هومر بالابانس (۲۰۱۰)، ۳۵

ketabton.com - The Digital Library

۱۹- هومر بالابانس (۲۰۱۰)، ۳۲
۲۰- ګل پاچا الفت (۱۳۷۸)، ۵۰
۲۱- سحر يوسف زی، (۱۹۹۲)، ۲۸
۲۲- ګل پاچا الفت (۱۳۷۸)، ۴۹
۲۳- ګل پاچا الفت (۱۳۷۸)، ۵۰
۲۴-محمد رحيم الهام، د روهي (شعر پېژندنه) سريزه، ۱۴ لاهور ۱۳۷۴
۲۵-سحر يوسف زی، (۱۹۹۲)، ۵۳
۲۲-محمد رحيم الهام (۱۳۷۴)، ۹-۱۰
۲۷-ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۲۷
۲۸-محمد صديق روهي (۱۳۸۲)، ۲۰
۲۹-ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۳۷
۳۰- ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۳۸
۳۱- رحمان بابا، کليات، ۲۱۱-۲۱۲ د حنيف خليل په زيار، پېښور ۲۰۰۵
۳۲- نورمحمد تره کي، د بنګ مسافري، ۵۹ کابل ۱۳۵۷
۳۳ سحر يوسف زی، (۱۹۹۲)، ۱۲۴
۳۴- سحر يوسف زی، (۱۹۹۲)، ۱۹۰
۳۵- چخوف، د سراچې کور، د واړه سپي مېرمن او نومولې د اقبال وزيري سپړنه او ژباړه، ۱۰۲ پېښور ۲۰۱۱
۳۲- چخوف (۲۰۱۱) ۱۴۷
۳۷- چخوف (۲۰۱۱) ۷۲
۳۸- چخوف (۲۰۱۱) ۱۳۵
۳۹- نورمحمد تره کي غوايي لاندی، د روهي د ادبياتو تاريخ (۱۳۷۸)، ۱۱۳

۴۰- چخوف (۲۰۱۱) ۱۳۵
۴۱- چخوف (۲۰۱۱) ۱۵۱
۴۲- محمد صديق روهي، شعر پېژندنه، ۹۳ لاهور ۱۳۷۴
۴۳- روهي (۱۳۷۴)، ۱۵
۴۴- روهي (۱۳۷۴)، ۲۲
۴۵- روهي (۱۳۷۴)، ۲۸
۴۲- روهي (۱۳۷۴)، ۲۸
۴۷- الهام، روهي (۱۳۷۴)، ۱۰
۴۸- روهي (۱۳۷۴)، ۱۹
۴۹ روهي (۱۳۷۴)، ۴۵
۵۰- رحمت شاه سايل، نسيم ستوري، بيدار ذهن شعري تولګې سريزه، ۱۲-۱۷ پېښور ۲۰۱۱
۵۱- رحمت شاه سايل (۲۰۱۱)، ۱۷
۵۲- روهي (۱۳۷۴)، ۵۹
۵۳- روهي (۱۳۷۴)، ۲۲
۵۴- ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۱۷۵
۵۵- ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۱۷۵
۵۲ روهي (۱۳۷۴)، ۲۳
۵۷ ب، عبدالرؤف بېنوا، د انټرنېټ د بېنوا سايټ څخه
۵۸-تره کي (۱۳۵۷)، ۲۸
۵۹-يان فان لوکسېمبورګ، ميکې بال، ويليم وېستاين، په ادب پوهنه کې پيلامه، ۲۰۷ مودېربورګ ۱۹۹۲
۶۰-ګ. پاسپېلوف، د ادبياتو د تاريخي ودې مسلې، ۱۵۴ مسکو ۱۹۷۲
۶۱- پاسپېلوف (۱۹۷۲) ۱۶۷

ketabton.com - The Digital Library

۲۲- پاسپېلوف (۱۹۷۲)، ۱۲۹
۲۳- يوکې فان بالېن، کوري يوستېن، کون پېپېلېنبوس، د ادبياتو د اساساتو کتاب، ۳۱-۳۰ خرونينګن ۲۰۰۹
۲۴- کبير ستوری، ژبسا پوهنه، ۴۰ پېښور ۲۰۰۰
۲۵- روهي (۱۳۸۲)، ۸۴
۲۲- روهي (۱۳۸۲)، ۸۴
۲۷- روهي (۱۳۸۲)، ۱۰۳
۲۸- روهي (۱۳۸۲)، ۸۲
۲۹- روهي (۱۳۸۲)، ۸۷
۷۰- ا. سوکولوف، د سبک تيوري، ۸۴ مسکو ۱۹۲۸
۷۱- روهي (۱۳۸۲)، ۱۰۰
۷۲- ب. م. ژيرينوفکي، د ادبياتو د تيوري او تاريخ پرابلمونه، ۴۲ مسکو ۱۹۷۰
۷۳- او. و. لاروين، هنري متود او سبک، ۲۱۷ مسکو ۱۹۲۴
۷۴- ا. و. چيچېرين، ايډيا او سبک، ۵ مسکو ۱۹۲۵
۷۵- م. پ. خراپچېنکو، د ليکوال جوړونکی انفراديت او د ادبياتو وده، ۱۱۹ مسکو ۱۹۷۰
۷۲- ل. اي. تيموفېف، د ادبياتو د تيوري اساسات، ۴۰۹ مسکو ۱۹۷۱
۷۷- ا. اي. ريوياکين، د ادبياتو د څېړنې او ښوونې پرابلمونه، ۲۷ مسکو ۱۹۷۲
۷۸- پ. و. پوليېفسکي، د سبک د مسلې طرح، ۸۸ مسکو، پوهنه، ۱۹۲۵
۷۹- ي. اې. السبېرګ، انفرادي سبکونه، او د هغوی تاريخي- تيوريتيکي څېړنه، ۸۵ مسکو ۱۹۲۵

۸۰- ا. سوکولوف (۱۹۲۸)، ۲۸
۸۱- سوکولوف (۱۹۲۸)، ۳۴
۸۲- ګ. پ. ابراموويچ، ادب پوهنه، ۲۹۸ مسکو ۱۹۷۰
۸۳- پاسپېلوف، د ادبي سبک پرابلمونه، ۲۵ مسکو ۱۹۷۰
۸۴- پاسپېلوف (۱۹۷۲)، ۱۹۳-۱۹۴
۸۵- محمد روهي، د پښتو ادبياتو تاريخ، ۲۲ پېښور ۱۳۷۸
۸۲- محمد حسن کاکړ، د پاچا امان الله واکمنۍ ته يوه نوې کتنه، ۷ پېښور ۱۳۸۴
۸۷- ادبي تصور، د ادبياتو تاريخ ۱۳۹
۸۸- ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۲۸۲
۸۹- ا. ي. فېسېنکو، (۲۰۰۵)، ۲۸۴

ketabton.com - The Digital Library

د ډاکټر کبیر ستوري د مړینې لومړی تلین

په قوم، وطن او مورنۍ ژبې پښتو مین ډاکټر کبیر ستوري د مړینې څخه پوره یو کال، دوه میاشتې او څلور ورځې تېریږي چې دی زمور په منځ کې نشته او ځای یې تش دی. خو د کبیر ستوري نوم ژوندی دی دا ځکه چې ده خپل قوم، وطن او مورنۍ ژبې پښتو ته ډېر څه کړي دي. هیله مند یم چې په راتلونکې کې به پوهان، لیکونکي او څېړونکي د نومورې په علمي او ادبي میراث باندې کار وکړي او هغه به وارزوي.

ډاکټر کبیر ستوري د خپل ژوند په اوږدو کې او په ځانګړې توګه هغه وخت چې د لوړو زده کړو لپاره اروپا ته راغی او دلته د نړۍ د علمي، تکنالوژیکي، اقتصادي او ټولنیز-سیاسي پرمختګ او ودې سره بلد شو نو یې دې ټکي ته پام شو چې ولې زمور قوم، وطن او ژبه دومره پاتې دي، د دې وروسته پاتې والي علتونه څه دي او د کومو لارو کولای شو چې خپل قوم وطن او مورنۍ ژبه

پښتو د دې حالت څخه راوباسو او د نورو پرمختللو قومونو په لیکه کې ودرېږو او د دوی سیالان شو. ډاکټر کبیر ستوري د خپلو زده کړو او څېړنو په جریان کې ډېر کوښښ او هاند کاوه چې دغو پښتنو ته ځوابونه ومومي.

کبیر ستوری خپلې موخې ته د رسېدو لاره د قوم په ګډو هڅو او منظمه مبارزه کې لټوي او پدې هیله قوم یووالي ته رابولي. خو د دې لپاره چې قوم یو موټی کړي او د هغه مادي او معنوي ځواک د وطن د ابادی په موخه سره را غونډ کړي نو د یوه سیاسي ګوند د جوړېدو فکر ورسره پیدا شو او په جرمني کې یې د پښتون سوسیال-دموکرات ګوند ببنسټ کښېښود چې د ژوند تر وروستی سلګۍ یې د دغه ګوند مشرتوب وکړ.

کبیر ستوري دې ټکي ته پام وکړ چې د قوم د وروسته پاتې والي یو علت د علم او پوهې څخه د قوم لیرې ساتل دي. نومورې په دې برخه کې د افغانستان د واکمنو بې توپیرې ته ګوته نیسي او هغوی یې پرې ګڼلي دي. له دې کبله ستوري هڅه کړې ده چې په خپلو لیکنو کې د قوم او خلکو پام په جدي توګه د علم او پوهې اړتیا ته واړوي.

ستوری د پښتو ژبې وروسته پاتې والي ته هم جدي پام اړوي او په دغه برخه کې د تیمورشاه څخه نیولې تر محمد داود خانه پورې د پښتنو هغه واکمنې کړۍ پرې ګڼلي چې په وینه پښتانه خو د ژبې او کلتور له پلوه پردي او د پردو د کلتوري ښکېلاک عاملین دي. نومورې انګریزي

ketabton.com - The Digital Library

استعمار او د ځینو ګاونډیو هېوادو له خوا د فرهنګي ښکېلاک هڅې د ژبې د وروسته پاتې والي بهرني لاملونه ګڼي.

ستوري د پښتو ژبې د پرمختیا او غوړېدو په هیله د پښتنو پام دې ته اړولی دی چې پښتو ژبه باید دفتر ته ننوزي او د پښتنو بچیانو لپاره دې په مورنۍ ژبه د زده کړې شرایط برابر شي. همدارنګه پښتانه روښنفکران دې خپله د پښتو ژبې د ودې لپاره کار وکړي یاني دوی د په پښتو ژبه علمي لیکنې او ژباړې وکړي ترڅو د هغې علمي پانګه زیاته شي او د نورو ژبو سیاله شي. کبیر ستوري پخپله پدې لار کې عملي ګام پورته کړ. نومورې د مقالو او بیانونو په څنګ کې، چې په مجلو، ورځپاڼو او نورو ډله ایزو وسایلو کې خپاره شوي دي، په پښتو ژبه یو شمېر علمي او ادبي لیکنې د پښتوژبې د علمي پانګې د جوړېدو په موخه وکړې چې هغه په دوو ګروپو وېشلی شو.

لومړی د ډاکټر کبیر ستوري هغه علمي لیکنې دي چې د لوبدیځې ساپوهنې د څېړنو د ورستیو پرمختګونو پربنسټ ولاړې دي او د پښتو ژبې د علمي پانګې په جوړولو کې د قدر وړ ځای نیسي. د ده د دغو لیکنو یوه ځانګړتیا دا ده چې حجم یې لږ ولې د منځپانګې او مضمون له مخې ډېرې غنې دي او زیاتې موضوع ګانې یې په کې را نغښتې دي. د دغو لیکنو بله ځانګړتیا دا ده چې

دغه علمي لیکنې په روانه او اسانه ژبه لیکل شوې دي چې نه یوازې د هغو څخه مسلکي کسان، بلکې نور لوستي کسان، چې د خپلې پوهې د زیاتوالي سره مینه لري، ګټه پورته کولای شي.

د ساپوهنې په برخه کې د ډاکټر کبیر مهم اثار: وېره (د ساپوهنې په رڼا کې)، ژبساپوهنه، د هوښیارتیا تله، د هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تله او نور دي.

ستوری د «وېره» (د ساپوهنې په رڼا کې) د کتاب په «یادونه» کې د پښتو ژبې واحد لیک دود اهمیت ته پام اړوي او پښتنو ژبپوهانو ته په لاتینو تورو د پښتو د لیک دود د ګام په ګام اړولو وړاندیز کوي. نومورې په دغه کتاب کې د ساپوهنې په رڼا کې د وېرې د پېژندګلوی، د وېرې پیمانې او درملنه تر څېړنې لاندې نیسي چې دخپل علمي ارزښت برسېره زمونږ د هېواد د خلکو د ارواېي ناروغیو اوستونزو په مونډلو او درملنې کې عملي ارزښت هم پیدا کوي.

کبیر ستوری په خپل بل ارزښتناک اثر کې چې «ژبساپوهنه» نومیږي د ژبې پیدایښت، د بشري ټولنې د پیل څخه تر ننه د هغې وده په ګوته کوي. نومورې ژبه نه یوازې د پوهوي بلکې هغه د تفکر او سوچ د ودې وسیله هم بولي چې د ټولنې په وده کې ډېر رول لري. دی د دې علمي سپړنې (تحلیل) په نتیجه کې دې پایلې ته ورسېد چې زمونږ د هېواد ټولو میشتو قومونو او په هغه جمله کې

ketabton.com - The Digital Library

د هېواد د ډېرکي قوم پښتنو بچیانو ته هم په مورنۍ ژبې پښتو د زده کړې امکانات برابر شي. دی لیکي: «پخپله مورنۍ ژبه زده کړه نه یوازې د فکر چې د سړیتوب کره برخه ده د سمې ودې مانا لري، بلکه د قام د سوکالۍ او ودانۍ نښه هم ده چې د نورو قامونو سره یې د سیالۍ جوګه کوي.» ۱

کبیر ستوري د ژبې پوهنې د علمي څېړنې له مخې چې د یوې ژبې ظرفیت او توان د هغې د تورو د شمېر له مخې او د هغې وده د لغتونو د پانګې څخه چې لري یې ټاکل کیږي د پښتو ژبې د ودې توان او ظرفیت نښکاره کړ. د دې څېړنې په نتیجه کې نومورې دا جوته کړه چې د پښتو ژبې ظرفیت(توان) د جرمني او انګلیسي ژبو څخه زیات دی یاني د ودې ډېر قابلیت لري خو پښتو ژبې ته کار ندی شوی نو ځکه وروسته پاتې ده.

کبیر ستوری وایي چې ده د پښتو ژبې په مرسته دا واقعیت وپېژانده چې د انسان په وجود کې د سا ایزو پېښو دوه مرکزونه دي چې یو یې دماغ او بل زړه دی. پداسې حال کې چې د لوېدیځو په ساپوهنه کې د ټولو سا ایزو یا نفسي توکونو مرکز دماغ ګڼل کیږي. خو که سړی د پښتو ژبې پر بنسټ د شیانو او پېښو جاج واخلي نو دماغ د عقل او فکر او زړه د احساساتو، جذباتو او غوښتنو مرکز دی. ۲

ستوري د «هوښیارتیا تله» په اثر کې د افغانانو لپاره د

هوښیارتیا تله جوړه کړه چې د هغې په مرسته د هوښیارتیا کچه تللی شي. د زده کړې په سیستم کې د هلکانو او نجونو د هوښیارتیا د کچې د تللو له مخې کولای شو چې د زده کړې په یون کې د نورو زده کړو لپاره بااستعداده کسان په ګوته شي او د ببځایه لګښتونو مخه ونیول شي. خو دا تله چې اساس یې د ارثي استعداد پر تللو ولاړ دی یو څه نیمګړتیاوې لري چې هغه د یوې ټولنې د ننه او هم د باندې د نورو ټولنو د کلتور اغېز د هوښیارتیا د تلې په کچ باندې په نظر کې ندی نیولی. لدې کبله ده بل کتاب ولیکلو چې د «هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تله» نومیږي چې په هغې کې پورتنۍ نیمګړتیاوې لیرې کړای شوې دي.

څرنګه چې د پیدایښت (ارثي) او کلتور تضاد د هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تلې د موادو په ټاکلو کې رول لري نو کبیر ستوري په دغه اثر کې د افغانانو لپاره د هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تله جوړه کړه چې په هغې کې د یوې ټولنې دننه او هم د نورو ټولنو د کلتوري اغېز اندازه یوهومره کړي. دا د هوښیارتیا بې پلوه تله نه یوازې د افغاني ټولنې لپاره ارزښناکه ده بلکه نړیوال ارزښت هم لري. د ستوري په وینا «د هوښیارتیا کلتوري بې پلوه تله نه یوازې په مختلفو کلتورونو کې د هوښیارتیا د تللې لپاره یوه اړینه وسیله ده بلکه د ژوند په ډېرو برخو کې په تېره بیا د ښوونې او روزنې په برخه کې د لوړو زده کړو او

ketabton.com - The Digital Library

پوهنتونونو لپاره د زده کوونکو او په موسسو او تنظيمونو کې د ټاکلو دندو لپاره د مناسبو کسانو د نيولو مهمه وسيله ده. د کلتوري بې پلوه تلې نړيوال ارزښت ورځ په ورځ زياتيږي ځکه چې د وګړو تر منځ تماسونه زيات شوي او نور هم زياتيږي.» ۳

دوهم د کبير ستوري شعري ټولګي دي چې په هغو کې يې د خپلې ټولنې د ژوند ببل ببل اړخونه انځور کړي دي او خپل قوم ته يې د خپلو افکارو او احساساتو د رسولو ښه وسيله ګرزولې ده. دغه ټولګي به د ادب او شعر څېړونکي په راتلونکې کې د کره کتنې لاندې ونيسي او هغه به وارزوي.

کبير ستوری په دې باور دی چې ادب د ادب لپاره نه بلکې ادب د ټولنې د خدمت وسيله ده.

ادب ځان پرست نه دی چې تش خپل خدمت کوي
ټولنې د خدمت نه هغه ځان نه بېلوي
ادب چې وسيله د پښتنو د ابادی شي
دا ستوری له اسمانه پرې ګلونه وروي

کبير ستوری د مادې او مانا وحدت ژوندون او ماده د انسان تن او مانا يې ساه بولي.

د مادې او د مانا وحدت ژوندون دی
ماده تن دی د انسان او مانا ساه ده

ډاکټر کبير ستوری انسان د اختيار څښتن بولي او پدې باور دی چې انسان ته خدای تعالی اختيار ورکړی او

د خپلو کړو وړو مسؤل دی.

خدای اختيار ستوری انسان ته دی ورکړی
خو يې مخکې له هر کار دی خبردار

ستوری ازل ګناه ګار نه ګڼي اوباور لري چې دا حالات دي چې قسمت بدلولی شي.

ګناه د ازل نده هسې تور دی پرې لګيږي
خبره د حالاتو ده پدې که څوک پوهيږي
انسان خو د ازله بدبخت ندی پيدا شوی
بدبخته يې حالات کړي بدقسمته شي کړيږي
چې زړه د وکه زړه نو بدلولی شي حالات
حالات چې شي بدل قسمت پخپله بيا بدليږي

کبير ستوری دنيا د تضادونو نه جوړه بولي او خپل ټاکلي هدف ته په رسېدو پوره باور لري.

د تضادو جوړه شوې دا دنيا
د رڼا وجود تورتم نه دی پيدا
دا تيارې د ژوند ورکيږي سبا کيږي
د سبا ستوری را خيږي خامخا

ستوری د خپل قومي ژوند د بدلولو لپاره د ذهن اوښتون غواړي.

اوښتون ذهني په کار دی د قامي ژوندون لپاره
چې سياسي تاريخ ژوندی کړي نهضتونه را پيدا کړي

بل ځای وايي:

ketabton.com - The Digital Library

نـــوې وده نـــوی ســـوچ او انـــد غـــواړي
پوهـه مـې د سـر د زړه جـذبو سـره پيـدا کړلـه
رســـي بـــه منـــزل تـــه قـــافلې د ژونـــد
ستوري چې رڼا تورو تيارو سره يو ځای کړلـه

ډاکټر کبيـر سـتوری د فکـر پـه ازادی، سـوله او وروری باندې د سر ورکولو تر پولې حاضر دی.

په سوله او وروروالی کې مې سر لاړ شي لاړ دې شي
د ســـوچ په ازادی کې مې سر لاړ شي لاړ دې شي

کبيـر سـتوری د قـام د پېژنـد يـو مهـم عنصـر ژبـه او کلتـور ګڼي. هغـه قـوم چې خپلې ژبې تـه شـا کـړي او د هغې د ودې لپاره کار ونکړي نو هغه قوم پخپله ورکيږي.

د هـر قـام پېژنـد پخپلـه ژبـه کيـږي
پـه برکت د ژبې قـام هسـک شـي جګيـږي
چـې پخپلـه پښـتو ژبـه نـه پـوهيږي
ستوری څه پرې چې په سل ژبو پوهيږي
عاقبـت يـې ورکېـده دي سـتوری وايـي
چې د خپـل کلتـور او ژبـې پـردی کيـږي

دلتـه بـه بـې ځايـه نـوي چـې پـدې هکلـه د پښـتو ژبـې د نامتو شاعر عبدالعلي مستغني ددغه بيت يادونه وکړم.

ښه ده ښه ده چې په سل ژبو دانا يې
مـــګر مه کېږه نادان د خپلې ژبې

سـتوری د قـوم، وطـن او پښـتو ژبـې سـره بـې کچـه مينـه لـري او دا هغـه څـه دي چـې د ده پـه شـعري ټولګې کـې زيـات

ځای نيسي.

د قام سره د مينې په هکله

پـــه لفظونـــو يې تصوير انځورومه
څـــــــو خيالونه يې له سره زاروومه
چې د قام د مينې ياد پکې خوندي کړم
خيـــال ته رنګ د زړه د وينې ورکومه

د وطن د مينې په هکله:

مـــيخانه وتـــړه راځه د ګودر غاړې ته ځو
نشه د ميو خو کنړ د سيند اوبو کې شته دی

بل ځای وايي:

څوک يورپ کې په بنګلو کې خوښ دي
د ســـتوري خپله پښتونخوا خوښه ده

يا:

وطن باندې مين يم پښتونخوا مې معشوکه ده
پـــه عشق کې د وطن سر ځاروِلو کې ثواب دی

د پښتو ژبې سره د مينې په هکله:

که زما ستوري په قبر چېرې راشي
په پښتو را ته دعا کړه پرې مين يم

ډاکټر کبيـر سـتوری د پښـتو ژبـې د وروسـته پـاتې والـي پړه په خپله په پښتنو اچوي.

مـــونږه پښـــتو نـــده پـــاللې ملامـــت خپلـــه يـــو
لـه خپـل دفتـره مـو ايسـتلې ملامـت خپلـه يـو
واکمـن پـه وينـه پښـتانه دي خـو پښـتو نـه کـوي

ketabton.com - The Digital Library

نه يې ليکلې نه يې ويلې ملامت خپله يو
ستوری پخپله مونږ پرې يو پردي ګرم مه ګڼه
پښتو پخپله مونږ ځپلې ملامت خپله يو

ما چې د کبير ستوري پاسني بيتونه ليکل نو د لايق زاده لايق دا دوه بيتونه مې سترګو ته ودرېدل چې وايي:

بل د دې به د حالاتو جبر څه وي
په خپل کور کې د پردو سندرې وايو
مونږ د مړه قوم په غوږونو کې لايقه
د غورځنګ او پاڅېدو سندرې وايو

کبير ستوری د سولې د فلسفې پلوي کوي، د سولې نه ځان ځاروي او د زور او زياتي دښمن دی:

د زور زياتي دښمن دی او د سولې نه ځاريږي
بس دا يې فلسفه ده او پدې اصول چليږي

ډاکټر کبير ستوری هغه څه چې پخپل قام يې لوروي هغه نورو قومونو ته هم غواړي او زمونږ د هېواد ټولو ميشتو ورونو قومونو ته د برابرو حقوقو غوښتنه کوي:

زمونږ ملک د ګڼ قامونو شريک کور دی
پدې ملک کې هر يو قام د بل قام ورور دی
د خپل شمېر په کچ حق هر قام ته په کار دی
هسې نه چې د يو تش د بل ډک شکور دی

پای

هالنډ، دوردرېخت، ۲۰۰۲

اخځونه

۱- کبير ستوری، ژبساپوهنه، ۵۰ پېښور ۲۰۰۰
۲- کبير ستوری، ژبساپوهنه، ۴۴ پېښور ۲۰۰۰
۳- کبير ستوری، د هوښيارتيا کلتوري بې پلوه تله، ۱۲ پېښور ۲۰۰۴

ketabton.com - The Digital Library

د خوشال د خاورې پورته يوه لمبه شوم
بـــل مشال پـــه اباسين او تـــاتره شوم

د اجمل خټک د شخصيت د جوړېدو چاپېريال

شخصـيت د ټـولنيزو اړيکـو مجموعـه ده او د هـر ادبـي، ټـولنيز او سياسـي شخصـيت او پـه هغـه جملـه کـې د اجمـل خټـک د شخصـيت پـه سـپړنه کـې د هغـه ژونـد ليـک او هغـه چاپېريـال چـې پـرې راتـاو شـوی دی زيـات ارزښـت لـري. اجمـل خټـک د پښـتو ژبـې يـو نـامتو، ادبـي، ملـي، انقلابـي او سياسـي شخصـيت دی چـې د افغانـانو د شـلمې پېړۍ پـه دوهمـه نيمـايي او د يوويشـتمې پېړۍ د لـومړی لسـيزې پـه ادبـي او سياسـي ژونـد يـې ژور اغېـز شـيندلی او پـه راتلونکې کـې بـه هـم زيـات اثـر وغـورزوي. د اجمـل خټـک پـه ادبـي او سياسـي شخصـيت باندې هراړخيزه ليکنـه پـه داسـې چاپېريـال کـې چـې سړی د وطـن څخـه ليـرې او د هغـه د ډېـرو اثـارو او د هغـه پـه هکلـه د تحقيقـی ليکنـو څخـه بـې برخـې وي ستونزمنه خبره ده. خو بيا بـه هڅـه وکړم د هغـه څـه نـه چـې زمـا پـه لاس کـې دي پـه ګټـې اخيسـتنې سـره لـږ تـر لـږه د هغـه

چاپېريـال چـې د اجمـل خټـک د اسـتعداد او وړتيـا پـه روزنـه او وده کـې يـې مهـم رول درلـود ځينـې اړخونـه لوسـتونکو تـه وړاندې کړم.

اجمـل خټـک پـه ۱۹۲۵ کـال کـې د خټکـو د اکـوړې پـه کلي کـې پـه يـوې بـې وزلـې کـورنی کـې زيږېـدلی دی چـې لسـم پښـت يـې خوشـال بابـا تـه رسـي. لـدې کبلـه د خوشـال بابـا د وينـې او ادبـي بـڼ يـو ښـکلی او زړه وړونکـی ګـل بـوټی دی چـې د هغـه پـه رنـګ او وړمـو بـه د افغانـانو ادبـي بـڼ تـل ښايسته او د خوند نه ډک وي.

خوشـال بابـا پـه داسـې وخـت کـې د قلـم او تـورې پـه مټ د افغانـانو د ملـي ازادي ښـوونکي غورزنـګ لارښـوونه کولـه چـې د هېـواد ختيځـه برخـه د هنـد مغـولي واکمنـو لانـدې کړې وه. خـو اجمـل خټـک پـه داسـې مهـال د قلـم او سياسـي مبـارزې لـه لارې د افغانـانو پـه ملـي ازادي بخښـونکي غورزنـګ کـې خوځنـده ونـډه واخيسـته چـې د برېتانيـا امپراطـوری د هنـد نيمـه وچـه لانـدې کـړې او د افغانـانو د ټاټوبي ختيځـه برخـه يـې د ډېورنـډ د تـش پـه نامـه کرښـې پـه ذريعـه د هېـواد د وجـود څخـه بېلـه کـړې وه. اجمـل خټـک لـومړی د هنـد د نيمـې وچـې د ازادۍ لپـاره د انګرېزانـو پرضـد او بيـا د پاکسـتان د جوړېـدو وروسـته د پاکسـتان د مظلومـو قومونـو پرضـد د پنجـابي واکمنـو د زور او زيـاتي او هـم د افغانـانو د خـاورې د بيـا يوځـای کېـدو پـه موخـه د مبـارزې ډګـر د قلـم او سياسـي مبـارزې لـه لارې تـود او ګـرم

ketabton.com - The Digital Library

وساته.

د اجمل ختک د شخصيت په سپڑنه کې يو د هغه طبيعي استعداد او وړتيا ده چې د هغې پرته څوک شاعر، د هنري ادب ليکوال او هنرمن کېدای نه شي. خو که طبيعي استعداد او وړتيا ونه روزل شي، وده ونکړي نو د مېنځه ځي. د خوابنيني ځای دی چې زموږ په ټولنه کې چې بې سوادي او بې وزلي يې لمن نه خوشې کوي ډېر استعدادونه او وړتياوې د خاورو لاندې شوې دي. خو د نبه مرغه د اجمل ختک د استعداد او وړتيا د روزنې او ودې لپاره ټاکلی چاپېريال موجود و چې د ده «قيصه زما د ادبي ژوند» او « قيصه زما د سياسي ژوند» اثارو کې چې د لومړي کتاب لومړی ټوک چاپ شوی او دوهم ټوک او دوهم کتاب يې تر چاپ لاندې دي لوستونکو ته به د يوې خوا د هغه چاپېريال په هکله چې د اجمل ختک د طبيعي استعداد او وړتيا د روزنې او ودې لپاره موجود و پوره مواد په لاس ورکړي او د بلې خوا به د لرې او برې پښتونخوا د شلمې پېړۍ د دوهمې نيمايي او د يوويشتمې پېړۍ د لومړی لسيزې د ادبي او سياسي بهير د نښه ليک په روښانه کولو کې مهم رول ولوبوي.

اجمل ختک په کوچنيوالي کې د اکوړې ختکو په کلي کې د يو شمېر ځوانانو او سپين ږيرو لکه هاشم بابا او په ځانګړې توګه د هغه کلي ملک محمدزمان خان بابا چې « يو نبه عالم، فاضل، اديب او شاعر هم و» او د هغه سره د

ناستې او ولاړې له کبله يې «د قبيلوي سياست، علم، ادب او حکمت مجلس نصيب شو» او نورو په کړې کې واقع و چې د ده د فطري استعداد او وړتيا په روزنه او وده کې نبه رول لوبولی دی.

همدارنګه اجمل ختک د خپل پلار له خوا د اکوړې د کلي جومات ته د ديني زده کړو لپاره بوتل شو. نوموړي په جومات کې د زده کړې په يون کې د يوې خوا د فارسي نظم د کتابونو سره اشنا شو چې د نورو زده کوونکو له خوا د فارسي ژبې د نظمونو د لوستلو په وخت کې به يې د نظم او وزن خوند په ذهن اغېز شينده او د بلې خوا د خپلې ترور د اغېزې لاندې چې د خپل کلي نجونو ته يې د پښتو ژبې کتابونه لکه نوم نامه، وفات نامه، فالنامه، جنګ نامه او رشيدالبيان لوستل او اجمل به ورسره ناست و او دا کتابونه به يې د هغې څخه زده کول او بيا به يې په خپله او هم به يې په حجره کې نورو کسانو ته لوستل، د پښتو نظم او شعر يې په ذهن کې انځورېده چې د هغه شعري استعداد او وړتيا د روزنې او ودې باندې خپل اغېز او اثر اچاوه.

د اجمل ختک د ادبي استعداد په وده او روزنه کې د پښتو ژبې کلاسيک شعر او ادب او په ځانګړې توګه د خوشال بابا، رحمان بابا او نورو شاعرانو د شعرونو د ديوانونو لوستل هم اغېز درلود.

اجمل ختک د جومات د زده کړې وروسته د اکوړې

ketabton.com - The Digital Library

څنګ د ښوونځي په دوهم ټولګي کې شامل شو او د دې ښوونځي د سرته رسولو وروسته د خپل لياقت او پوهې له کبله د پښور په ګورنمنټ هايي سکول کې ومنل شو چې لږ وروسته د سياسي فعاليت له کبله د دې ښوونځي څخه وايستل شو. د بده مرغه د دغه لايق او پوه زده کوونکو د زده کړې يون پړې شو او د ده د اکاډميکو زده کړې جريان يې ډب کړ. که څه هم وروسته ده خپلې لوړې زده کړې پای ته ورسولې او په فارسي ژبه کې يې د ماسټرۍ ډيپلوم واخيسته. اجمل خټک د زده کړې د ډب کېدو وروسته د خپلې کورنۍ د ساتنې او يوې خولې ډوډۍ د پيدا کولو لپاره د ښوونکي دنده پيل کړه چې دی يې «د مطالعې، فکر، او تجربې دور» بولي چې د ده «په فکر او عمل، ژوند او مستقبل يې ډېر اغېز» کړيدی. ده د ښوونکي په څېر په ښوونځيو کې د «لوبو، ادب او ثقافت سرګرمو» کې هم خوځنده ونډه واخيسته.

د اجمل خټک دادبي او شعري استعداد او وړتيا په روزنه او وده کې د پښتو ژبې بډای فولکلور ډېر رول درلود. د پښتو فلکلوري کيسې لکه ادم خان درخانی، بهرام شهزاده، ليلی مجنون، موسی خان ګل مکی، فتح خان محبوبه، چهاردرويش او نور به يې په حجرې کې خلکو ته لوستل او همدارنګه د پښتو ژبې لنډۍ، متلونه، ضرب المثلونه او نور د ده د شعري استعداد او وړتيا په روزنه او وده کې زيات رول درلود. پښتو ژبه چې د خپل

طبيعت له مخې سندريزه ژبه ده او د دې ژبې په فولکلور کې لنډۍ چې د نړۍ په ژبو کې يوازې د پښتو ژبې د خلکو د ادب ځانګړې پانګه ده او د پښتنو د ژوند بېل بېل اړخونه په کې انځور شوي دي په پښتنو کې د شاعر کېدو لپاره يوه اغېزمنه شتمني ده. افغان نامتو تاريخ پوهاند ډاکټر محمد حسن کاکړ په يوې مقالې کې چې «پښتو د شعر ژبه ده» ليکي: «لنډۍ چې پښتو يې شايد بې جوړې ژبه ګرزولې وي په شاعر کېدو کې اساسي ونډه لري.» اجمل خټک «دافغان ننګ» کتاب کې «که پښتون د وطن نه ورک شي هم پښتون دی» کيسه کې ليکي چې: «او رښتيا خبره ده چې پښتون د خپل وطن نه ورکېدای شي خو د وطن مينه د هغه د وينې نه ورکېدای نه شي او په دغه لنډۍ يې پای ته رسوي.»

زما به خپل وطن يادېږي
که د جنت په منارو ولاړه يمه

د اجمل خټک د شعري استعداد او وړتيا په روزنه او وده کې د پښتونخوا ښکلي طبيعت او زړه وړونکې منظرې ځانګړې اغېز لري. د پښتونخوا ښکلی طبيعت په سړي کې د وطن سره د مينې احساس را پيدا کوي. د پښتونخوا د طبيعت ښکلا د پښتو ژبې په بهير کې تل موجوده وه. ستر احمدشاه بابا د پښتونخوا ښکلا د ډهلي تخت څخه زياته بلله.

ketabton.com - The Digital Library

د ډيلي تخت هېرومه چې را ياد کړم
زما د ښکلې پښتونخوا د غرو سرونه

د اجمل خټک لپاره د پښتونخوا غرونه، څپاند سيندونه او ابشارونه، ښکلې هوارې دښتې، په غرونو، درو او او دښتو کې د شپنو د دروو او شپليو د زړه وړونکو نغمو انګازې، د الوتونکو زړه وړونکې سندرې، د دنګو او جګو غرونو په هسکو څوکو د سپينو واورو ځلا، د شنو ځنګلونو د ونو شنهار، د اباسين د سيند د څپو زور، د اميرو د کلي ښکلې منظره، د پښتنو پېغلو د ګودرونو مېلې او د منګيو ټنګاراو نورو ده ته « د تفکر، تخيل، مطالعې، تلاش اوپرواز ولولې» ورکولې.

د اجمل خټک په ادبي او سياسي شخصيت په روزنې او ودې باندې عوامي مېلې چې د ده په وينا «هنري رنګ يې درلود»، د شاعرانو سيالۍ، د خدايي خدمتګاری د استعمار ضد ملي ازادي بخښونکي غورزنګ، د هند د نيمې وچې د ازادۍ ملي غورزنګ ستر مبارز او د پښتنو مشر خان عبدالغفار خان مبارزې او د هغه هراړخيز شخصيت، د ببلو ببلو ادبي ټولنو منځ ته راتګ او د هغوی فعاليت، د خوشال بابا، رحمان بابا او نورو ليکوالو په قبرونو او د پښتونخوا په مختلفو سيمو کې د شاعرانو مشاعرې چې د هغه وخت وتلو شاعرانو به په کې ګډون کاوه زيات اغېز درلود. اجمل د پښتو ژبې د غزل پلار حمزه شينواري دې خبرې ته کلکه پاملرنه وکړه چې

ورته ويلی يې و: «هر شعر يو فکر معنی او نظر هم لري». اجمل وايي: « بيا ما تشو الفاظو ترلو ته شاعري نه ويله، بلکه يو فکر، نظر، معنی، خيال، واقعه او منظر په ښکلي، فنکارانه او اثرناکو الفاظو کې بيانول راته شعر ښکارېدو».

اجمل خټک د خپل سياسي فعاليت په جريان کې څو ځله بندي شو . اجمل خټک د جېل سخت چاپېريال په خپل کتاب کې «دا زه پاګل وم؟» ډېر په ييناز (هنر)انځوروي چې د ده د هنري نثر يوه روښانه بېلګه ده . نوموړی په جېل کې د ببلو ببلو سياسي شخصيتونو سره لکه خان امير محمد خان بلد شو چې د هغوی د پوهې او د ژوند د تجروبو څخه يې ګټه پورته کړه. دی په جېل کې د يوه انګرېز نظربند سره هم اشنا شو چې د ده سره يې د انګليسي ژبې په زده کړې او همدارنګه د نړۍ د ستر انګليسي ليکوال شکسپير ډرامې په لوست کې مرسته کوله. په دې ترتيب اجمل خټک د پښتو، فارسی او اردو د ادب برسېره د نړيوال ادبي بهير سره بلد يېژي چې د ده د تجربې ژورتيا او پوهې د پراخوالي سره مرسته کوي.

همدارنګه اجمل خټک ته په جېل کې د ميا شاهين په ذريعه د مترقي اثارو د لوستلو زمينه برابريږي. خو د يوه پوه پښتون خان اميرمحمد خان لالا دا پند ټينګ په غوږ کې نيسي چې ورته ويلي يې و: «يوه خبره مې واورئ چې دا کتابونه لولی نو د خپل قوم حالت نظر کې ساتی» او

ketabton.com - The Digital Library

اجمل ختک په دا خبره ټينګ عمل کوي: «د ده دا وينا ماته د عمل سبق شوه». اجمل ختک د بند څخه د ايله کېدو وروسته هم د استخباراتو تر څارنې لاندې و او دی خپل احساس په دې هکله داسې بيانوي: «پدې خپله ازاده، اباده، پراخه اورنګينه دنيا کې دا احساس راکولو چې زه ازاد نه يم او دا هغه احساس و چې زما شعر کې يې د ازادی روح او ولولې را بيدارولې.

ما د خپل زړه ته سر ورښکته کړلو
ده په اوترو سترګو بره کتل
دې شين اسمان ته غورېدو ويل يې
ما اوربدل تري دا يو څو لفظونه
ويل يې اې د لا مکان خاونده
په خپل مکان کې خپل اختيار جنت دی
ګنې د دغه لېونتوب په نامه
که نار وي نار که دار وي دار جنت دی

د اجمل ختک د ادبي او سياسي شخصيت په جوړېدو کې د پېښاور په راډيو کې د هغه پنځه کلن چوپړ هم تاکلی رول درلود. په دغه دوره کې ده د شعر برسېره ډرامې، افسانې (کيسې) وليکلې او همدارنګه د يوه تکړه ژورنالست په توګه هم وځلېد. پښتو ژبه يې د ډرامې او ادبي نثر په ګانه نوره هم سينګار کړه.

اجمل ختک د هندوستان د ترقي خوښوونکو ليکوالو

ټولنې سره اړيکې ټينګې کړې او د دې لارې د هغه وخت د مترقي ادب د يو شمېر نامتو ليکوالو، شاعرانو، سياسي شخصيتونو لکه فارغ بخاري، خاطر غزنوي او نورو سره پېژندګلوي پيدا کړه چې د ده د فکر او تجربې په ژورواليو او پراخوالي کې يې ځانګړی اغېز درلود.

د اجمل ختک د ادبي او سياسي شخصيت په جوړولو کې د برې او لرې پښتونخوا ترمنځ ادبي بهير چې د داود خان د صدارت په وخت کې د غلام حسن صافي په هاند چې په پېښور کې د افغان قونسل په توګه دنده اجرا کوله، چلېده او د پښتنو ليکوالو، شاعرانو اونورو ترمنځ اړيکې پراخې او ژورې شوې چې د اجمل په وينا «د پښتو د ادب په بڼ کې ادبي او سياسي وړمې په تېزی سره چلېدل شروع» کړل خپل اغېز اچاوه.

اجمل ختک افغانستان ته په خپلو سفرونو کې د برې پښتونخوا د نامتو ليکوالانو، شاعرانو، ټولنيزو، سياسي شخصيتونو او روښنفکرانو لکه محمد ګل خان مومند، عبدالرؤف بېنوا، صديق الله رښتين، غلام حسن صافی، نورمحمد تره کي، قيام الدين خادم، غلام محمد فرهاد، سلېمان لايق، ميراکبر خيبر، حفيظ الله امين، صديق پسرلی، عبد الله بختانی، نصرالله حافظ، سېلاب ساپی او نورو سره ليدنې اوکتنې وکړې او اړيکې يې ورسره ټينګې کړې. اجمل ختک افغانستان ته د لومړي سفر په هکله داسې ليکي: «دا جذبه او بيداري نو دلته زور

ketabton.com - The Digital Library

سياسي چوکاټ کې نشي پاتې کېدای ... افغانستان کې بدلون راروان دی ... حقیقت دا دی چې موږ د کابل نه پس تلو نو د نوي جوش نوې ولولې او نوي جرأت سره واپس شوو چې هغه زموږ په ژوند او ادب کې ښکاره دي». په دې ترتیب د ده ملي احساس، د ازادی روح او د زیارکښ انسان سره مینه او همدردي پخیرې چې د «غیرت چیغه» او «ګل پرهر» یې وزیږول.

اجمل ختک د ذوالفقار علي بوټو د زور او زیاتي او ظالمانه کړو وړو له مخې اړویستل شو چې خپل پلرنی ټاټوبی پریږدي او افغانستان ته لاړ شي. په افغانستان کې ده ډیر وخت تیر کړ. فکر کوم هغه چاپیریال چې اجمل ختک په کې ژوند کاوه دهغه د کتاب «قیصه زما د ادبي ژوند» په دوهم ټوک او « قیصه زما د سیاسي ژوند» کې به انعکاس ومومي. خو دومره باید ووایم چې په افغانستان کې د ده د اوږدې مودې شته والی او هغه تجربه چې د افغانستان د وروستیو درې لسیزو غمجنو پېښو څخه یې لاس ته راوړې ده د نومورې په ادبي او شعري جوړونو کې یې اغیز څرګند دی.

اجمل ختک په افغانستان باندې د شوروي وسله وال یرغل وروسته د درملنې لپاره شوروي اتحاد او یو شمېر د ختیځې اروپا هېوادو ته سفر وکړ. په دغه سفر کې ده د شوروي اتحاد او ختیځې اروپا د هېوادو ځینې مهم ښارونه ولیدل. په دغو ښارونو کې نومورې د دغو هېوادو

د خلکو د ژوند سره چې د افغانانو پرتله ډېر ښه و اشنا شو. اجمل چې د دغو خلکو سوله ایز ژوند ، ښکلي ښارونه ، ښایسته او زړه وړونکې طبیعي منظرې، د ځوانانو ښکله او ښایست، مینه او نور ولیدل او هغه یې د خپل وطن د خلکو د ستونزمن ژوند سره پرتله کړل نو د ده غوندې حساس شاعر باندې بې اغیزې پاتې نه شو او «ګلونه تکلونه» یې را وزیږوه.

ماحول له مینې ډک دی جنان خاندي ګل موسیږي
د زړه په باب مې شعر لکه پرخه راوریږي
پدې ښکلي فضا کې چې هم حسن شته هم مینه
رباب که دلته کېږدې نو پخپله به ټنګیږي

اجمل ختک د وطن څخه لیرې په ښکلې او اباده اروپا کې خپل ملي ارمانونه، د خپل ټاټوبي او خلکو سره ژوره مینه هېر کړې نه دي او دا احساس ورسره دی چې یوه ورځ به داسې هم راشي چې افغانان هم د داسې ژوند خاوندان شي چې هلته جګړه نه وي، مینه، وروروالي او ملي یووالی وي، خپل رنګ هېواد بیا اباد او نورې دنیا سره د سیالی شو.

ختکه دا وړې د وسوسو خبرې پرېږده
وختونه د دنیا په لوی میدان کې د سیالۍ دي

اجمل ختک په مهاجرت کې د افغانانو ډېر ربړوونکي او د ستونزو ډک ژوند ډېر ځوروي چې دوی د مهاجرت په وخت کې ورسره لاس په ګرېوان و. اجمل ختک په هغو

ketabton.com - The Digital Library

غير انساني سختو شرايطو کې د افغانانو غيرت، عزت نفس، ننګ، د ستونزو په وړاندې د دوی ټينګه اراده، ناموس ساتنه او نورو څخه ډېر متاثر شوی چې د ده د «افغان ننګ» د کتاب په ډېرو کيسو کې په ډېر ښايسته (هنر) سره انځورشوي دي. زه باور لرم چې د اجمل ختک په ادبي او سياسي ميراث باندې به ادب پوهان، ليکوالان او کره کتونکي کار وکړي او د اجمل ختک ځای به د افغانستان په ادبي او سياسي تاريخ کې وټاکي.

پای

هالنډ، دوردربخت، ۲۰۰۸

په دې مقاله کې د لاندې کتابو او مقالو څخه استعفاده شوې ده:

۱-: اجمل ختک :قيصه زما د ادبي ژوند

۲-:اجمل ختک : د غيرت چيغه

۳-: اجمل ختک : ګلونه تکلونه

: اجمل ختک : د افغان ننګ

۵-: عابدالله جان عابد :اجمل ختک : شخصيت اور فن

۶-: غني او اجمل : د مقالو مجموعه ،د قامونو او قبايلو وزارت ۱۳۶۵

۷-:پوهاند دوکتور محمد حسن کاکړ : مقاله، «پښتو د شعر ژبه ده»، د پښتونخوا د انټرنټ سايټ څخه

«ختکه» تا چې په پښتو کې شاعري شروع کړه
يوه سره لمبه د را پيدا کړه د کلام په شفق

له اجمل ختک سره زما پېژندګلوي

زه د خوشال د ليسې د څلورم ټولګي زده کوونکی وم چې يوه ورځ مازديګر د دې ليسې د مديريت له خوا اعلان وشو چې د دې ليسې زده کوونکي دې د ليلې په غولي کې راټول شي. په اعلان کې دا وويل شول چې اجمل ختک راځي او د دې ليسې د زده کوونکو سره ګوري.

هغه وخت د خوشال د ليسې زده کوونکي د بابر بن په تاريخي ودانۍ کې اوسېدل. مونږ د اعلان د اورېدو سره سم په بيړه د دې ليسې په غولي کې سره راغونډ شوو او د اجمل ختک راتګ ته سترګې په لاره وو . تر هغه ځايه چې ماته په ياد دي دا ګړی لمر لوبدلی و او نړدې مانښام و چې اجمل ختک د ليسې د مدير تاج محمد وردګ، يو شمېر ښوونکو او مېلمنو په منځ کې د ليلې د ودانۍ غولي ته رانووت او د خوشال خان د ليسې د زده کوونکو له خوا يې تود هرکلی وشو.

ketabton.com - The Digital Library

بيا د ستړ د سر څخه يوه زده کوونکي اعلان وکړ چې اوس د پښتو ژبې انقلابي شاعر ښاغلی اجمل خټک تاسو ته خپل شعر اوروي. اجمل خټک د درنو لاس پرکه په زوړ کې د ستړ سر ته وخوت. هغه يو ځوان زلمی و چې دنګه نری ونه يې درلوده، پر مخ يې د ږيرې تور نری خط ليدل کېدو او توره ښکلې لنګی يې په سر کړې وه. اجمل خټک په ډېر جوش او خروش سره خپل شعر د دې ليسې زده کوونکو ته واوراوه چې په تودو او ګڼو لاس پرکه سره بدرګه شو.

اجمل خټک د ستړ څخه د دې ليسې د زده کوونکو د تودو او د مينې ډکو ولولو د څرګندولو په زوړ کې را ښکته شو او د ملي اتڼ د کتلو نه وروسته د ليسې د مدير، ښوونکو او زده کوونکو په بدرګه د ښوونځي د دروازې څخه ووت او اوس مې هم د هغه د څېرې انځور په ذهن کې نقش دی. په همدې ورځ مې د لومړي ځل لپاره اجمل خټک وليد، د هغه نوم او د هغه په اواز کې مې د هغه شعر واوربد. په دې توګه د اجمل خټک نوم، ليدنه او د هغه شعر اوربدل زما لپاره همزولي دي.

بيا مې اجمل خټک په ۱۳۴۵ کال په کابل کې وليد چې د پښتنو د ستر شاعر او ملي مبارز خوشال بابا د مړينې د ۲۸۲ تلين د نمانځنې په علمي سيمينار کې د ګډون لپاره کابل ته راغلی و. دغه سيمينار ته د اجمل خټک برسېره د پښتو ژبې د غزل پلار حمزه شينواری،

سيد رسول رسا، پريشان خټک او نور د لرې پښتونخوا څخه راغلي وو. همدارنګه د پخواني شوروي اتحاد څخه ن. ا. دوريانکوف او عثمانوف ته هم بلنه ورکړ شوې وه چې په دغه علمي سيمينار کې ګډون وکړي. ن. ا. دوريانکوف د روغتيايي ستونزو له کبله کابل ته رانغی خو سيمينار ته يې ليکنه رالېږلې وه. عثمانوف کابل ته راغلی و او خپله مقاله يې ولوستله.

دا ځل مې اجمل خټک د خپلو ملګرو سره يو ځای څو واره وليد او د نږدې څخه مو سره وپېژندل. زه نوی د خوشال د ليسې څخه فارغ شوی وم او د لوړو زده کړو لپاره شوروي اتحاد ته روان وم. دا وخت ما د اجمل خټک د «غيرت چيغه»، د غني خان د «غني پلوشې» لوستې او د لرې پښتونخوا د ځينو نورو شاعرانو د شعرونو سره لږ لږ اشنا وم.

اجمل خټک اوس زموږ لپاره نه يوازې يو ملي، مترقي او انقلابي شاعر و چې په خپلو شعرونو کې يې د پښتنو د ازادۍ، د افغانانو د ټوټو شوې خاورې د بيا يوځای کېدو، د ملي يووالي او د پښتنو د مظلومو او بېوزلې پرګنو د ستونزمن ژوند بېل بېل اړخونه انځورول، بلکه يو سياسي پېژندل شوی شخصيت هم و. اجمل خټک په دغه سيمينار کې خپل شعر «ملګرو ته» په ډېر جوش سره ولوست چې د سيمينار د ګډونکوونکو د تودو او ګرمو احساساتو په څرګندولو سره بدرګه شو او د هغه وروستی

ketabton.com - The Digital Library

مصرع مې اوس هم په ذهن کې پاتې ده.

"زما شعرونه به ګلونو سرې لمبې درکړي"

زه فکر کوم چې د اجمل خټک شعرونه او نورې ادبي جوړونې د افغان ځوانانو په ویښولو، بیدارولو او انقلابې مبارزې ته په هڅولو کې زیات رول لوبولی او په راتلونکې کې به یې هم ولوبوي.

اجمل خټک مې بل ځل په ۱۳۴۸ کال کې چې د مسکو څخه په رخصتی راغلی وم په پښور کې ولید. په پښور کې مې درې ورځې د نېشنل عوامي پارټی په دفتر کې ورسره تېرې کړې او د ببلو ببلو مسالو او په هغه جمله کې د افغانستان د خلک دموکراتیک ګوند کې د خلق او پرچم د بېلتون په هکله هم خبرې وکړې او د هغه په نظر مې ځان پوه کړ.

په ۱۳۵۲ کال کې مې په شوروي اتحاد کې خپلې زده کړې د مسکو په دولتي پوهنتون کې پای ته ورسولې او کابل ته راستون شوم. دغه وخت د پښتنو د مشرانو پرضد د ذوالفقار علي بوټو د حکومت د ناوړه چلند له مخې اجمل خټک مجبور شوی و چې خپل مورنی ټاټوبی پرېږدي او کابل ته لاړ شي. په کابل کې مې زیات وخت د اجمل خټک سره لیدل او کورنی ټګ راتګ مو سره درلود. زه د ۱۳۵۸ د جدي په شپږمه نېټه په افغانستان باندې د شوروي اتحاد د وسله وال یرغل سره جوخت بندي شوم. زما د بند په ټوله موده کې اجمل خټک زما د کورنۍ او بچیانو

پوښتنه کړې، مرسته او خواخوږي یې ورسره کړې او زه یې په زیاتې مننې سره یادوم.

اجمل خټک د ډېرو کالو وروسته د ځینو سیاسي مجبوریتونو له املې د هند له لارې ببرته پلرنۍ ټاټوبي ته راستون شو. زه چې د اوږدې مودې د بند څخه ایله شوم بیا به اکوړې ته د ده د لیدو لپاره تلم او د افغانانو د پرابلمونو په هکله به یو د بل سره ږغېدو تر څو هالند ته راغلم.

په ۲۰۰۷ کال کې د خپل کتاب «د ثور پاڅون، د کې جې بې دسیسې او شوروي یرغل» د چاپولو لپاره پښور ته لاړم بیا مې اجمل خټک دوه ځله په داسې حال کې ولید چې ډېر ناروغه و خو د دې باهمته سپین ږیري اراده تر پخوا لا ډېره کلکه او ټینګه وه او د افغانانو د ټوټې شوې خاورې د بیا یوځای کېدو او د دوی د ملي شعور دوېښتیا او ملي یووالي په موخه یې د لیکنو او عملي سیاست په ډګر کې د خپلو هیلو او ارمانونو د پلي کولو لپاره خپل ګرم او مهربانه زړه په سینه کې ټوپونه وهل.

یادښت: د دې لیدنې وروسته مې په منظم ډول ټیلیفوني اړیکې ورسره ساتلې. د ده د ژوند په وروستي کال مې د کوچني اختر په ورځ ټیلیفون ورته کړ چې د اختر مبارکي ورته ووایم. ټیلیفون یې نږدې واخېست او راته وویل چې بابا ویده دی او غږېدی نه شي او د ستا د اختر مبارکي به ورته ووایم. یو ساعت وروسته د ټیلیفون زنګ

ketabton.com - The Digital Library

راغی چې غوږې مې واخیسته ایمل خان د اجمل ختک زوی د اختر مبارکي راته وویله او وویل چې بابا مې غواړي چې در سره وغږیږي. اجمل ختک وو یل چې اقباله زه ښه یم. دا ده اخپرنی خبره وه چې ماته یې په ټیلفون کې وکړه. په لوی اختر کې مې بیا ټیلیفون ورته وکړ. نږور یې ټیلیفون واخیست او وویل چې بابا خبرې نه شي کړای. څه وخت وروسته د خیبر په ټلویزیون کې دا بیړنی خبر خپور شو چې د پښتو ژبې ستر شاعر او سیاسي شخصیت اجمل ختک د فني نړۍ نه سترګې پټې کړې. روح دې ښاد وي!

پای

هالنډ، دوردریخت، ۲۰۰۸

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English